

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

RÂVİ OLARAK AMR B. ÂS VE RİVÂYETLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ABDULLAH ÇİMEN

İstanbul – 2017

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

RÂVİ OLARAK AMR B. ÂS VE RİVÂYETLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ABDULLAH ÇİMEN

DANIŞMAN: YRD. DOÇ. DR. MEHMET EFENDİOĞLU

İstanbul – 2017

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ Anabilim Dalı HADİS Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi ABDULLAH ÇİMEN'nin RÂVİ OLARAK AMR B. ÂS VE RİVAYETLERİ adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 1.06.2017 tarih ve 2017-12/44 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 12 / 6 / 2017

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

1.	Tez Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. MEHMET EFENDİOĞLU	
2.	Jüri Üyesi	Doç. Dr. AYNUR URALER	
3.	Jüri Üyesi	Yrd. Doç. Dr. ABDULLAH HİKMET ATAN	

GENEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Abdullah Çimen
Ana Bilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Bilim Dalı : Hadis
Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Mehmet Efendioğlu
Tez Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans –Haziran, 2017
Anahtar Kelimeler : Amr b. el-Âs, sahâbe, tenkit, hadis, râvi

ÖZET

Amr b. Âs İslâm tarihinde ve hadis tarihinde önemli bir yere sahiptir. İslâm'ın ilk dönemlerinde siyâsî olaylarda önemli rol oynamış, Hz. Peygamber'den de birçok hadis rivâyet etmiştir. Müslüman olmadan önce Hz. Peygamber'e karşı savaşmış, Müslüman olduktan sonra da İslâm'a çok büyük faydaları dokunmuştur. Suriye, Filistin ve Mısır'ın fethini gerçekleştiren kumandanlardan biridir. Özellikle siyâsî kişiliği sebebiyle tartışılmış, hakkında çok şey söylenmiş, haksız birtakım eleştirilere de maruz kalmıştır. Bu çalışmada onun bu yönü araştırılmış ve hakkında söylenenlerin doğru olmadığı ortaya çıkmıştır. Amr b. Âs bir râvi olarak Hz. Peygamber'den hadis de nakletmiştir. Naklettiği hadislerin hemen hemen hepsi genel ve güvenilir kaynaklarda yer almıştır. Yapılan araştırmalarda rivâyetlerinin ağırlıklı olarak sahih, râvilerinin de güvenilir olduğu ortaya çıkmıştır.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Abdullah Çimen
Field : Basic Islamic Sciences
Programme : Hadith
Supervisor : Asst. Prof. Mehmet Efendioğlu
Degree Awarded and Date : Master – June, 2017.
Keywords : Amr b. al-Âs, companions, criticism, hadîs, transmitter

ABSTRACT

Amr ibn al-Âs occupies a significant place in the history of Islam and hadith. He played a crucial role in the political events during the early times of Islam and also narrated numerous hadiths from the Prophet. Despite having fought against the Prophet before becoming Muslim, he made great contributions to Islam after he embraced Islam. He was one of the commanders who conquered Syria, Palestine and Egypt. There have been many discussions and discourses on him regarding his political character and he is object to certain critics as well. In this study, this aspect of Amr ibn al-Âs is explored and it is shown that the things have been told about him are not actually true. As a companion, being a narrator of the hadiths from the Prophet, almost all of the hadiths he narrated are found within the reliable sources. As a result of the study, it came out that his narrations are mainly sound (*sahih*) and the narrators of the narrations are reliable.

İÇİNDEKİLER

GENEL BİLGİLER	II
ÖZET	II
GENERAL KNOWLEDGE	III
ABSTRACT	III
İÇİNDEKİLER	IV
KISALTMALAR.....	VII
ÖNSÖZ	VIII

GİRİŞ

ÇALIŞMANIN METODU VE KAYNAKLARI

I. ÇALIŞMANIN METODU	2
II. ÇALIŞMANIN KAYNAKLARI	3

BİRİNCİ BÖLÜM

AMR B. ÂS'IN ÂS'IN HAYATI VE KENDİSİNE YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER

I. AMR B. ÂS'IN HAYATI	6
A. İSLAM ÖNCESİ HAYATI	6
1. İsmi, Nesebi ve Doğumu	6
2. Gençliği ve Yetişkinlik Dönemi	7
3. Müslüman Olmadan Önce Katıldığı Savaşlar	8
3.1. Uhud Savaşı	8
3.2. Hendek Savaşı	8
B. İSLAM SONRASI HAYATI	9
1. Müslüman Olması	9
2. Müslüman Olduktan Sonra Katıldığı Savaşlar	10
2.1. Zâtüsselâsil Seriiyesi	10
2.2. Ecnâdeyn Savaşı	12

2.3. Filistin'in Fethi	12
2.4. Yermük Savaşı.....	13
2.5. Mısır'ın Fethi	14
2.6. Sıffin Savaşı ve Hakem Olayı	15
3. Aile Hayatı	16
4. Vefatı	16
C. FAZİLETİ VE HİZMETLERİ.....	17
1. Fazileti	17
2. Hizmetleri.....	18
II. AMR B. ÂS'A YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER.....	20
A. AMR B. ÂS'IN ŞAHSINA YÖNELİK ELEŞTİRİLER.....	20
1. İskenderiyye Kütüphanesi'ni Yaktırdığı İddiası	20
2. İsyân Hareketlerini Desteklediği İddiası	22
3. Hadislerde Amr b. Âs'ın Yerildiği İddiası	22
4. İslâm'a Gönülden Girmedeği İddiası	25
B. AMR B. ÂS'IN HADİS UYDURDUĞU İDDİASI	26

İKİNCİ BÖLÜM

AMR B. ÂS'IN RİVÂYETLERİ VE RÂVİLERİ

I. AMR B. ÂS'IN RİVÂYETLERİ	30
A. RİVÂYETLERİN KONULARINA GÖRE TASNİFİ	30
1. İmân.....	31
2. İ'tisâm.....	44
3. Tahâre	47
4. Salât.....	53
5. Kırâât	58
6. Sıyâm.....	62
7. Ahkâm	66
8. Hudûd	71
9. Cihâd	74
10. Kader	78
11. İstiâze.....	79

12. Cennet.....	81
13. Fiten.....	84
14. İsti'zân	92
15. Zühd.....	95
16. Sıfetü'l-kıyâme	98
17. Menâkıb.....	101
B. RİVÂYETLERİN KAYNAKLARA GÖRE DAĞILIMI	110
II. AMR B. ÂS'IN RÂVİLERİ.....	111
A. RÂVİ OLARAK AMR B. ÂS	111
B. AMR B. ÂS'TAN ÇOK RİVÂYETTE BULUNAN RÂVİLER	111
C. DİĞER RÂVİLERİ.....	111
D. RÂVİLERİN CERH VE TA'DÎL AÇISINDAN DURUMLARI	113
SONUÇ.....	115
TABLolar	117
A. HADİSLERİN TAHRÎCİNDE ESAS ALINAN KAYNAKLAR.	117
B. İSNÂD ANALİZİNDE YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	118
C. RİVÂYETLERİN KAYNAKLARA GÖRE DAĞILIMI	119
D. HADİSLERİN SIHHAT DURUMLARINA GÖRE DAĞILIMI	121
BİBLİYOGRAFYA.....	122

KISALTMALAR

a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
a.s.	: aleyhisselâm
b.	: bin (oğlu)
bkz.	: bakınız
<i>DİA</i>	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
dğr.	: diğerleri
H.z.	: Hazreti
h.	: hicrî
<i>İA</i>	: İslâm Ansiklopedisi
m.	: milâdî
M.Ö.	: milattan önce
M.S.	: milattan sonra
ö.	: ölüm tarihi
r.a.	: radıyallâhu anh
s.	: sayfa
s.a.v.	: sallallâhu aleyhi ve sellem
thk.	: tahkik eden
ts.	: tarihsiz

ÖNSÖZ

Bismillâhirrahmânirrahîm.

Âlemlerin Rabbi olan yüce Allah’a hamd ve senâ, sevgili Peygamberimiz’e, âline ve ashâbına salât ve selâm olsun.

İslâm dini Allah tarafından Hz. Peygamber vasıtasıyla bütün insanlara gönderilen en mükemmel ve en son dindir. Allahü Teâlâ elçisine bu dinin ana kaynağı olan Kur’ân-ı Kerîm’i indirmiş ve bunu insanlara eksiksiz bir şekilde tebliğ etmesini istemiş, ayrıca inen âyetleri açıklamakla görevlendirmiştir. Elçisine bu yüce görevi tevdi eden Cenâb-ı Hak, kullarına da Allah’a itâat ile Peygamber’e itâatin aynı olduğunu bildirmiş, ona tâbî olmalarını emretmiştir. Dolayısıyla dînin ana kaynağı sayılan Kur’ân-ı Kerîm’den sonra, Hz. Peygamber’e izâfe edilen söz, fiil ve takrîrler demek olan sünnet de dînin ikinci kaynağı olarak kabul edilmiştir. Nitekim indirilen âyetlerin Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından açıklanması, teorik olan kısımların sünnet vasıtasıyla pratiğe dönüşmesi sünnetin bu fonksiyonunu ortaya koymaktadır.

Kur’ân-ı Kerîm’in sonraki nesillere tevâtüren ulaşmasını sağlayan sahâbe, Hz. Peygamber’in sünnetini intikal ettirmek için de büyük gayret göstermiştir. Sahâbe, İslâm’ın kemâle erme sürecine şahitlik etmiş, dînin emir ve yasaklarını bizzat Hz. Peygamber’den öğrenmiştir. Dînî buyrukların ilk muhatapları, teorik bilgilerin pratiğe dönüşmesinin ilk örnekleri de onlardır. Hz. Peygamber’in en hayırlı nesil olarak tavsîf ettiği bu nesli, doğru anlamak büyük önem taşımaktadır.

Sahâbe, Resûlullâh’ın eğitiminden geçen, ondan öğrendiği bilgileri hayatına tatbik eden ve bu öğrendiklerini sonraki kuşaklara aktaran bir nesildir. Böyle olunca dîni doğru anlamak ve yaşamak için onları dikkate almak kaçınılmaz olur. Ashâba kuşku ile bakmak ise Kur’ân’a, sünnete ve genel olarak İslâm’a zarar verecektir.

Bir sahâbî olarak Amr b. Âs da sahâbe arasında ve İslâm tarihinde önemli bir yere sahiptir. Önemi hem râvi hem de siyâsî bir kişilik olmasına dayanmaktadır. Bu husus dikkate alınarak bu çalışmada Amr b. Âs ele alınmış ve hem siyâsî kişiliği hem de

rivâyetleri yönüyle araştırılmıştır. Amr b. Âs'a yönelik eleştiriler de çalışmada önemle üzerinde durulan hususlardan biri olmuştur.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında beni her daim destekleyen, çalışmam süresince yazdıklarımın her satırını okuyan, kusurlarımı büyük bir hoşgörü ile karşılayıp tashih eden, iyi bir akademisyen olmam hususunda tavsiyelerini benden esirgemeyen muhterem hocam ve danışmanım Yrd. Doç. Dr. Mehmet Efendioğlu'na en içten saygı ve teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca tavsiyeleri ile tezime katkıda bulunan değerli jüri üyeleri kıymetli hocalarım Doç. Dr. Aynur Uraler ve Yrd. Doç. Dr. Abdullah Hikmet Atan'a teşekkür ederim. Tezimin her aşamasında beni anlayışla karşılayan kıymetli eşime ve son olarak her daim yardımlarını gördüğüm aziz dostum Mücahit Karakaş'a şükranlarımı sunarım.

İstanbul-2017

GİRİŞ
ÇALIŞMANIN METODU
VE
KAYNAKLARI

I. ÇALIŞMANIN METODU

“Râvi olarak Amr b. Âs ve Rivâyetleri” isimli bu çalışma giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Araştırmanın metodu ve kaynakları hakkında bilgi verilen giriş kısmından sonra birinci bölümde Amr b. Âs’ın doğumundan başlayarak İslâm öncesi ve İslâm sonrası hayatı, katıldığı savaşlar ve gerçekleştirdiği fetihler ile yaptığı hizmetler ele alınmıştır. İlâve olarak bu bölümde Amr b. Âs’a yöneltilen eleştiriler üzerinde durulmuş ve bunlarda doğruluk payı bulunup bulunmadığı araştırılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde Amr b. Âs’ın rivâyetleri ve râvileri incelenmiştir. Kaynaklarda Amr b. Âs’ın mükerrerleriyle birlikte toplam 39 rivâyetinin olduğu belirtilmektedir. Burada söz konusu rivâyetlerin tahrîci yapılmış, sened ve râvileri üzerinde durulmuş ve sıhhat açısından durumları araştırılmıştır. Rivâyetlerin tespitinde temel kaynak olarak Ahmed b. Hanbel’in (ö. 241/855) *el-Müsned*’i esas alınmış olmakla birlikte kaynak niteliği taşıyan diğer hadis kitaplarına da müracaat edilmiş ve hadisin geçtiği yerler tespit edilmeye çalışılmıştır. Rivâyetlerin verildiği yerde parantez içerisinde verilen rakamlar râvi hayatına, normal rakam olarak verilenler de dipnota işaret etmektedir. Tahrîc de metni esas alınan kaynak ilk sırada zikredilmiş, rivâyet aynı kaynakta birden fazla geçiyorsa esas alınan rivâyet bold olarak gösterilmiştir. Tahrîcteki diğer kaynaklar kronolojik olarak sıralanmıştır. Kolaylık olması açısından hadislerin tercümeleri ardından yapılmış ve râvileri hakkında yeterli bilgi verilmiştir. Bu esnada râvi hakkında münekkidlerin yaptıkları değerlendirmelere özellikle işaret edilmiştir. Değerlendirmelerde muhakkiklerin yorumu varsa bunlar dikkate alınmış, yorum olmayanlarda senedlerden hareketle bir değerlendirme yapılmıştır. Râvilerin ve rivâyetlerin tespitinde *el-Mektebetü’ş-şâmile* ve *Cevâmiu’l-kelim* programlarından çokça yararlanılmıştır.

Sonuç bölümünde ise çalışmanın bir bütün olarak genel değerlendirmesi yapılmış, ayrıca hadislerin tahrîcinde esas alınan kaynaklar, hadislerin isnâd analizinde

esas alınan kaynaklar, rivâyetlerin kaynaklara göre dağılımı ve rivâyetlerin sıhhat durumu ile alakalı tablolar eklenmiştir

II. ÇALIŞMANIN KAYNAKLARI

Amr b. Âs ile ilgili bu çalışmada pek çok kaynak kullanılmıştır. Bunları hakkında yazılmış müstakil eserler, genel nitelikli kaynaklar, hadis kaynakları ve rical kitapları şeklinde sınıflandırmak mümkündür.

Amr b. Âs'ın hayatı hakkında yazılmış müstakil eserler tespit edebildiğimiz kadarıyla şunlardır: Ebû Râbiye, *Amr b. Âs beyne yedeyi't-târîh*,¹ Hasan İbrahim Hasan, *Târîhu Amr b. Âs*,² Münîr Ğadbân, *Amr ibnü'l-Âs*,³ Abbas Mahmud Akkâd, *Amr ibnü'l-Âs*,⁴ Mahmud Şelebî, *Hayâtü Amr ibnü'l-Âs*,⁵ Ömer Ubeyd Hasene, *Amr ibnü'l-Âs*,⁶ Muhammed b. Kemal es-Suyûtî, *Der'ül-intikâs an Amr ibnü'l-Âs*.⁷ Ülkemizde bu konuda yapılan müstakil tek çalışma Adem Apak'ın, *Amr b. Âs Hayatı-Şahsiyeti-Devlet Adamlığı* adlı doktora çalışmasıdır. Bu çalışma *İslam Siyaset Geleneği'nde Amr b. Âs* adıyla neşredilmiştir. Bunun yanında *Diyanet İslam Ansiklopedisi* için Ahmet Önkâl tarafından yazılan Amr b. Âs maddesi müstakil çalışma olarak zikredilebilir. Bu çalışmalar daha çok Amr b. Âs'ın hayatı ve kişiliği ile alakalı olup kendisi hakkındaki eleştiriler ile rivâyetleri üzerinde yeterince durulmamıştır.

Amr b. Âs'ın özellikle hayatı kısmında tarih, tabakât ve sahâbe biyografileri ile ilgili genel nitelikli kaynaklardan istifade edilmiştir. Çok olan bu tür kaynaklar arasında İbn Sa'd'ın (ö. 230/844) *et-Tabâkâtü'l-kübrâ*'sı, Halîfe b. Hayyât'ın (ö. 240/854) *et-Târîh*'i, Buhârî'nin (ö. 256/869) *et-Târihü'l-kebîr*'i, Taberî'nin (ö. 310/923) *Târîhü'l-ümem ve'l-mülûk*'ü, İbn Abdilber'in (ö. 463/1070) *el-İstîâb*'ı, İbnü'l-Esîr'in (ö. 630/1232) *el-Kâmil*'i ve Üsdü'l-gâbe'si, Zehebî'nin (ö. 748/1347) *Siyeru A'lâmi'n-*

¹ Abdülhâlik Seyyid Ebû Râbiye, *Amr b. Âs beyne yedeyi't-târîh*, Kahire 1988.

² Hasan İbrâhim Hasan, *Târîhu Amr b. Âs*, Kahire 1996.

³ Münîr Ğadbân, *Amr ibnü'l-Âs*, Kahire 2011.

⁴ Abbas Mahmud Akkâd, *Amr ibnü'l-Âs*, Kahire ts.

⁵ Mahmud Şelebî, *Hayâtü Amr ibnü'l-Âs*, Beyrut 1997.

⁶ Ömer Ubeyd Hasene, *Amr ibnü'l-Âs*, Beyrut 2009.

⁷ Muhammed b. Kemal es-Suyûtî, *Der'ül-intikâs an Amr ibnü'l-Âs*, Riyad 2010.

nübelâ'sı, İbn Kesîr'in (ö. 774/1373) *el-Bidâye'si* ve İbn Hacer'in (ö. 852/1448) *el-İsâbe'si* en çok müracaat edilen eserlerdir.

Hadislerin tahrîci için Kütüb-i sitte yanında Mâlik b. Enes'in (ö. 179/795) *el-Muvatta'*, Ebû Dâvûd et-Tayâlisî'nin (ö. 204/819) *el-Müsned'i*, Abdürrezzâk b. Hemmâm'ın (ö. 211/826) *el-Musannef'i*, İbn Ebî Şeybe'nin (ö. 235/849) *el-Musannef'i*, Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) *el-Müsned'i*, Ebû Ya'lâ'nın (ö. 307/919) *el-Müsned'i*, İbn Huzeyme'nin (ö. 311/923) *es-Sahîh'i*, İbn Hibbân'ın (ö. 354/965) *es-Sahîh'i*, Taberânî'nin (ö. 360/970) *el-Mu'cemü'l-kebîr'i*, Dârekutnî'nin (ö. 385/995) *es-Sünen'i*, Hâkim en-Nîsâbü'rî'nin (ö. 405/1014) *el-Müstedrek'i*, Beyhakî'nin (ö. 458/1065) *es-Sünenü'l-kübrâ'sı* sıkça başvurulmuş eserler olmuştur.

Hadislerin senedlerinde yer alan râvilerin değerlendirmesine gelince bunlar için en çok Buhârî'nin (ö. 256/869) *et-Târihü'l-kebîr'i*, İbn Ebî Hâtim'in (ö. 327/938) *el-Cerh ve't-ta'dîl'i*, Mizzî'nin (ö. 742/7341) *Tehzîbü'l-Kemâl'i*, Zehebî'nin (ö. 748/1347) *Siyeru A'lâmi'n-nübelâ'sı*, İbn Hacer'in (ö. 852/1448) *Tehzîbü't-Tehzîb'i*, ile *Lisânü'l-mîzân'ı* ve Suyûtî'nin (ö. 911/1505) *Tabakâtü'l-huffâz'ı* kaynak olarak kullanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM
AMR B. ÂS'IN HAYATI
VE
KENDİSİNE YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER

I. AMR B. ÂS'IN HAYATI

A. İSLAM ÖNCESİ HAYATI

1. İsmi, Nesebi ve Doğumu

Amr b. Âs, Kureyş kabilesinin Sehm koluna mensuptur.¹ Tam ismi Amr b. Âs b. Vâil b. Hâşim b. Saîd b. Sehm b. Amr b. Hüsays b. Ka'b b. Lüeyy'dir. Ebû Abdillâh ve Ebû Muhammed künyeleri ile bilinmektedir. el-Kuraşî ve es-Sehmî nisbeleriyle anılmaktadır.² Babası Âs b. Vâil (ö. m. 622), Mekke'nin ileri gelenlerinden olup Sehm kabilesinin başkanı idi. Ficar savaşları başta olmak üzere pek çok savaşa kabilesinin reisi olarak katılmıştır. Hayatı boyunca zayıf ve güçsüz kimselere yaptığı zulümlerle tanınmış, İslâm aleyhine faaliyetlerde bulunmuştur.³ Annesinin ismi hakkında kaynaklarda iki farklı isim zikredilmektedir. Amr b. Âs'a annesi hakkında sorulduğunda kendisi, annesinin adının Esmâ bint Harmele olduğunu ancak onun Aneze kabilesinden Nâbiğa lakabıyla anıldığını belirtmiştir.⁴

Amr b. Âs zengin ve itibarlı bir kimliğe sahip olan babasıyla ne kadar övündüyse, cariyeye olan annesi ile de o kadar utanmış ve üzülmüştür. Kendisine hakaret edip onu aşağılamak isteyenler sık sık Amr b. Âs'a annesinin adını sorarlar ve onun lakabıyla alay ederlerdi.⁵ Amr'ın küçük kardeşi Hişâm dışındaki diğer kardeşlerinin hayatı hakkında kaynaklarda detaylı bilgi bulunmamaktadır. Aynı anneden kardeşleri, Amr b. Üsâse el-Adevî (ö. ?), Ukbe b. Nâfi' (ö. ?) ve Zeynep bint Afîf b. Ebi'l-Âs'tır (ö. ?).⁶ Küçük kardeşi Hişâm'ın ismi (ö. ?) ilk Müslümanlar arasında geçer. Müslümanlarla

¹ Buhârî, *et-Târihü'l-kebir*, VI, 303.

² İbn Abdilber, *el-İstîâb*, III, 1184.

³ Fayda, "Âs b. Vâil", *DİA*, III, 449.

⁴ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 345; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 538.

⁵ İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, IV, 232; Apak, *Amr b. Âs*, s. 30.

⁶ İbn Abdilber, *a.g.e.*, III, 1184.

birlikte Habeşistan'a göç edenlerdendir.¹ Amr b. Âs'ın, milâdî 573-574 yıllarında, Hz. Peygamber'in doğumundan kısa bir zaman sonra Mekke'de doğduğu belirtilmektedir.²

2. Gençliği ve Yetişkinlik Dönemi

Amr b. Âs, Müslüman olmadan önce Mekke'nin siyaset ve ticaret hayatında önemli bir yere sahipti. O, Şam, Habeş, Yemen ve Mısır taraflarına ticaret yapmış ve Mekke'nin büyük tüccarlarından olan babası Âs b. Vâil'in (ö. m. 622) yanında yetişmiştir. Yaptığı ticârî seyahatler neticesinde birçok idareci ile görüşüp tanıştığı ve itibarlı bir şahsiyet haline geldiği nakledilmektedir.³

Mekke'de yapılan işkence ve eziyetlere dayanamayan Müslümanlar Hz. Peygamber'in tavsiyesi üzerine milâdî 615 yılında Habeşistan'a hicret etmişlerdir. Mekke'nin yöneticileri, Amr b. Âs ile Abdullah b. Rebâ'a'yı (ö. ?) Habeşistan'a giden Müslümanları geri çevirmesi için Habeş Kralı Necaşi'ye (ö. 9/630) gönderdiler. Kralın huzuruna çıkan Amr b. Âs, burada yaptığı konuşmada Mekke'de bazı insanların kimsenin bilmediği yeni bir din icat ettiklerini ve Habeşistan'a geldiklerini söylemiş, onların kendilerine iade edilmesini istemiştir. Ancak Necâşi iade teklifini kabul etmeyip ülkesine sığınan bu insanların da sözünü dinlemeye karar verdi. Onları çağırttı. Ca'fer b. Ebî Tâlib (ö. 8/629) söz alarak orada şunları söyledi:

“Ey Melik! Allah doğruluğunu, iffetini ve güvenilirliğini bildiğimiz birini seçip elçi olarak gönderene kadar biz putlara tapan, leş yiyen, her türlü kötülüğü yapan, akrabayla ilişkiyi kesen, komşulara kötü davranan cahil bir kavimdik. O bizlere taştan yapılmış putlara tapmaktan vazgeçmeyi, bir olan Allah'a inanmayı, namaz kılmayı, oruç tutmayı, her türlü iyi ve güzel işler yapmayı emretti. Biz bütün bunları kabul edip yapmaya başladık. Ancak insanlarımızdan bizi vatanımızdan çıkıp senin ülkeneye sığınmaya mecbur bırakan işkence ve eziyetler gördük. Biz bütün krallar arasında seni seçtik. Senin yanında bize zulmedilmeyeceğini ümid ediyoruz.”⁴

¹ İbn Sa'd, *et-Tabâkâtü'l-kübrâ*, IV, 145.

² Bkz. Ebû Râbiye, *Amr b. el-Âs*, s. 39-40.

³ Hasan İbrahim Hasan, *Târîhu Amr b. Âs*, s. 39-41.

⁴ İbn Hişam, *es-Sîre*, I, 288-291; İbn Kesîr, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, II, 10-15.

Necâşî Ca'fer b. Ebî Tâlib'in konuşmasını dinledikten sonra Hz. Peygamber'in kendilerine getirdiklerinden örnek vermesini istedi. Bunun üzerine Ca'fer, Meryem Sûresi'nin baş tarafındaki âyetlerden okumaya başladı. Necâşî ve yanındaki arkadaşları okunan ayetleri dinlerken ağlamaya başladılar. Neticede bunların Mûsâ'ya verilenlerle aynı olduğuna kanaat getirdiler. Necâşî, Müslümanlara kendi ülkesinde huzur içerisinde yaşamaya devam edeceklerini onlara hiç kimsenin dokunmayacağını söyledi. Amr b. Âs ve Abdullah b. Rebîa'ya da ülkesine sığınanları kendilerine asla vermeyeceğini söyleyerek onları eli boş geri gönderdi.¹

3. Müslüman Olmadan Önce Katıldığı Savaşlar

3.1. Uhud Savaşı

Amr b. Âs, hicretin ikinci yılında (m. 624) yapılan Bedir Savaşı'na Ebû Süfyân ile birlikte ticaret kervanının başında olduğu için katılamamıştır.² Ancak Bedir Savaşı'nın intikamını almak için hazırlanan Mekke'li müşrikler arasında o da vardı. Müşrikler, Ebû Süfyân ve Amr b. Âs'ın ticâret kervanından gelen kazançla savaş hazırlıklarına başladılar. Orduyu oluşturmak için Amr b. Âs, Hübeyre b. Ebî Vehb (ö. ?), İbn Zeba'râ (ö. ?) ve Ebû Azze el-Cüme'hî (ö. ?) görevlendirildi. Hicrî üçüncü yılda (m. 625) yapılan Uhud savaşında ordunun başkumandanı Ebû Süfyân b. Harb (ö. 31/651-52) idi. Amr b. Âs ise bu savaşa Hâlid b. Velîd, (ö. 21/642) İkrime b. Ebî Cehil (ö. 13/634) ve Safvân b. Ümeyye (ö. 41/661) ile birlikte kumandan olarak katılmıştır.³

3.2. Hendek Savaşı

Uhud savaşında Müslümanlara karşı kesin bir sonuç alamayan müşrikler, savaştan bir yıl sonra yine hazırlık yapmaya başladılar. Hazırladıkları güçlü ordu yanında yahûdiler ve müşrik bedevî kabîleleri ile de iş birliği yaptılar. Hicretin dördüncü yılında (m. 626) gerçekleşen ve Hendek harbi olarak isimlendirilen savaşın başkumandanı Ebû Süfyân, diğer kumandanlar ise Amr b. Âs (ö. 43/664), Hübeyre b.

¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 173-176; Hamidullah, *İslam Peygamberi*, s. 252-254.

² Vâkîdî, *el-Meğâzî*, I, 28.

³ Vâkîdî, *a.g.e.*, I, 200-202; Hamidullah, *a.g.e.*, s. 55.

Ebî Vehb (ö. ?), Dırâr b. Hattâb el-Fihri (ö. ?) idi.¹ Amr b. Âs bu savaşta Hâlid b. Velid (ö. 21/642) ile birlikte Müslümanların bir boşluğunu yakalayıp mağlup etmek için çok çabalamış ancak sonuç alamamıştır. Hendek savaşı Amr b. Âs'ın müşrikler safında Müslümanlara karşı katıldığı son savaşı.²

B. İSLAM SONRASI HAYATI

1. Müslüman Olması

Mekke müşrikleri, Müslümanlarla yaptıkları Bedir, Uhud ve Hendek savaşlarından sonra zayıflamaya başlamış ve Mekke'yi müdafaa derdine düşmüşlerdi. Bu dönemde Sehm kabilesinin reisi olan Amr b. Âs da müşriklerin safında Müslümanlara karşı mücadele edenlerden birisiydi. Ancak Hendek harbinden sonra fikri değişmiş ve Müslüman olmaya karar vermiştir.³

İslâm'a girişini bizzat kendisi detaylı bir şekilde anlatmakta ve anlattıkları kaynaklarda uzun uzun yer almaktadır. Dediğine göre O, Hendek harbinden sonra Kureyşten sözüne itibar edilen bir grubu toplamış ve onlara özet olarak şu anlamda bir konuşma yapmıştır:

“Bu Muhammed'in büyük bir yükselişe geçtiğini görüyorum. Buna karşılık bir fikrim var. Siz ne dersiniz, bilmiyorum. Beraberce Necâşi'ye iltica edip onun yanında kalalım. Eğer Muhammed Mekke'ye galip gelirse, Necâşi'nin himayesi altında olmak, Muhammed'in emri altına girmekten daha iyidir. Eğer Mekkeliler galip gelirse, zaten onlardan bize ancak hayır gelir.”⁴

Amr b. Âs'ın bu konuşması dinleyenler tarafından kabul gördü ve grup olarak birtakım hediyelerle Habeşistan'a gittiler. Necâşi'nin kapısında beklerlerken, Hz. Peygamber'in elçisi Amr b. Ümeyye ed-Damrî (ö. 60/679) kralla görüşmek için içeri

¹ İbn Sa'd, *et-Tabâkâtü'l-kübrâ*, II, 52; Taberî, *et-Târîh*, II, 565-566.

² Vâkıdî, *el-Meğâzî*, II, 465; Belâzurî, *el-Ensâb*, I, 344; Hamidullah, *İslam Peygamberi*, s. 211.

³ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, II, 111-115.

⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIX, 312-315, 349, 360. Hadisin tahrîci için bkz. İbn Huzeyme, *es-Sahîh*, IV, 131; Beyhakî, *es-Sünen*, IX, 206. Ayrıca bkz. İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 399-403, Ebû Râbiye, *Amr b. el-Âs*, s. 59-62.

girdi. Amr b. Âs bunu görünce arkadaşlarına, Amr b. Ümeyye'yi Necâşî'den isteyeceğini ve onu Bedir, Uhud ve Hendek'te (4/626) öldürülen müşriklere karşılık öldüreceklerini söyledi. Ancak Necâşî'ye bunu teklif edince çok sert bir tepki ile karşılaştı. Necâşî onu azarladı. Hz. Peygamber'in vahiy ile hareket eden gerçek peygamber olduğunu hatırlattı. Necâşî: "Ey Amr sözümü dinle ve Muhammed'e tâbî ol. Allah'a yemin ederim ki, O hak yol üzerindedir. O, Mûsâ'nın (a.s.) Firavun ve ordusuna galip geldiği gibi, O (s.a.v.) da kendisine karşı çıkanlara mutlaka galip gelecektir."¹

Amr b. Âs bu sözleri duyunca Müslüman olmaya karar verdi. Necâşî'ye de bunu bildirdi ve arkadaşlarının yanına çıktı. Bundan sonrasını kendisi özetle şöyle anlatır: "Arkadaşlarımın yanına çıktım. Aleyhime olmaması için Müslümanlığımı gizledim. Sonra Resûlullah'e (s.a.v.) teslim olmak üzere yola çıktım. Mekke'den yola çıkmakta olan Hâlid b. Velîd ile karşılaştım. Ona dedim ki: "Ey Ebû Süleyman nereye?" Hâlid b. Velîd "Bineğin gittiği yere" diye cevap verdi. "Allah'a yemin olsun ki bu adam (Muhammed) peygamberdir. Ona gidiyorum ve Müslüman olacağım." Dedim ki: "Allah'a yemin olsun ki ben de Müslüman olmak için gidiyorum." Birlikte Resûlullah'a (s.a.v.) geldik. Hâlid b. Velîd bîat ederek Müslüman oldu. Sonra ben yaklaştım ve dedim ki: "Yâ Resûlallah! Gelecek günahlarımı zikretmiyorum ama şimdiye kadar işlediğim günahların affedilmesi için dua etmen şartıyla sana bîat edeceğim." Resûlullah (s.a.v.) de şöyle buyurdu: "*Ey Amr! Bîat et. Şüphesiz İslâm Müslüman olmadan önce işlenen günahları yok eder. Hicret de hicret etmeden öncekileri siler*" buyurdu."²

2. Müslüman Olduktan Sonra Katıldığı Savaşlar

2.1. Zâtüsselâsil Seriyyesi

Hz. Peygamber döneminde düşmanı yerinde etkisiz hale getirerek Medine üzerine saldırma planından vazgeçirmek için düzenlenen seriyyelerden biridir. Hicrî sekizinci yılda (m. 629) meydana gelen bu seriyye bazı kaynaklarda "gazve" diye

¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 399-403, Ebû Râbiye, *Amr b. el-Âs*, s. 59-62.

² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIX, 312-315, 349, 360. Hadisin tahrîci için bkz. İbn Huzeyme, *es-Sahîh*, IV, 131; Beyhakî, *es-Sünen*, IX, 206.

nitelendirilmiştir.¹ Benî Cüzâm kabilesinin toprakları içinde bir su kaynağı olarak zikredilen, Vâdilkurâ bölgesine yakın bir mesafedeki Zâtüsselâsil'in (Selâsil) etrafında Kudaâ'nın kollarından Belî, Uzre ve Belkayn (Kayn) gibi Arap kabilelerinin ikamet ettiği belirtilmektedir. Hz. Peygamber; Kudâa, Belî, Uzre, Belkayn, Âmile, Lahm, Cüzâm, Kelb ve Gassânî gibi kabilelerin bir araya gelip Medine'ye saldırmak için hazırlık yaptıklarını öğrenince bölgeye seriyye yollamaya karar verdi. Seriyye kumandanlığına da o sıralarda yeni müslüman olan, askerî ve siyasî kabiliyetinin yanı sıra bilgisi ve cesaretiyle de bilinen Amr b. Âs'ı tayin etti.² Amr b. Âs, Cüzam topraklarında karargâh kurduğu mevkide Selâsil veya Silsil³ diye adlandırılan bir su vardı. Bundan dolayı bu gazve bu isimle adlandırılmıştır.⁴ Amr b. Âs düşman ordusunun sayıca fazla olduğunu sezince Hz. Peygamber'den yardım istedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber Hz. Ebû Bekir (ö. 13/634), Hz. Ömer (ö. 23/644), Ebû Ubeyde b. Cerrâh'tan (ö. 18/639) oluşan bir grup askeri gönderdi.⁵ Amr b. Âs gelen birliklerin de kumandanının kendisi olması gerektiği düşüncesindeydi. Ancak Ebû Ubeyde bu birliklerin kumandanının kendisi olması gerektiğini söyledi. Amr bu hususta ısrarcı davranınca Ebû Ubeyde Hz. Peygamber'in cedelleşmemeleri gerektiği tavsiyesine uyarak geri çekildi ve Amr'ın kumandanlığını kabul etti.⁶ Hz. Peygamber'in bu gazvede ileri gelen sahâbîler yerine Amr b. Âs'ı kumandan tayin etmesi; onun savaş kabiliyeti, tecrübesi ve cesareti ile ilgili olabileceği gibi kalbinin İslâm'a ısındırılması bağlamında da yorumlanabilir.⁷ Amr b. Âs ordusuyla birlikte Belî bölgesinde uzun bir zaman kalmış, bölgedeki kabîlelerden toplanan birlikleri dağıtmış, bu esnada pek çok ganimet ele geçirmiştir.⁸ Amr b. Âs Müslüman olduktan sonra kumandan olarak katıldığı bu ilk seriyyeden zafer kazanarak dönmüştür.

¹ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, II, 769-770; İbn Kesîr, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, III, 517; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, II, 146; İbn Kesîr, *a.g.e.*, VI, 495.

² Mahmudov, "Zâtüsselâsil Seriyyesi", *DİA*, XLIV, 153-154.

³ Belâzurî, *el-Ensâb*, XI, 50.

⁴ İbn Abdilber, *el-İstîâb*, III, 1186; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, IV, 232; Hasan en-Nedvî, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, s. 673.

⁵ İbn Kesîr, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, III, 516.

⁶ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, II, 771; İbn Abdilber, *a.g.e.*, III, 1186; İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, IV, 232; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 496.

⁷ Apak, *Amr b. Âs*, s. 60.

⁸ Vâkıdî, *a.g.e.*, II, 771; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 497; İbn Kesîr, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, III, 517.

2.2. Ecnâdeyn Savaşı

Ecnâdeyn savaşı, Müslümanların Suriye ve Filistin'in fethi sırasında Bizanslılarla yaptığı ilk savaştır.¹ Bu savaş Hicrî on üçüncü yılda (m. 634) meydana gelmiştir.² Amr b. Âs'ın Arebe mevkiinde karargâh kurduğu bilgisini alan Bizans kralı Herakleios (ö. m. 641), yetmiş bin kişilik büyük bir orduyu Amr'ın üzerine gönderdi.³ Amr b. Âs durumdan haberdar olunca bu kadar büyük bir orduyla baş edemeyeceğini düşünerek Medine'den yardım istedi.⁴ Haberi alan halife Hz. Ebû Bekir de o sırada Irak'ta bulunan Hâlid b. Velîd'e haber göndererek emrindeki ordu ile birlikte Şam'a yönelmesini emretti.⁵ Amr b. Âs, Ecnâdeyn mevkiinde Hâlid b. Velîd ile buluştu. Ordunun diğer kumandanları Yezîd b. Ebî Süfyân (ö. 18/639) ve Şürahbîl b. Hasene (ö. 18/639) de Amr ve Hâlid ile buluşmak için bu mevkiye gelmişlerdi.⁶ Müslümanların zaferiyle sonuçlanan Ecnâdeyn savaşı sonunda pek çok Bizans askeri öldürülmüş veya esir alınmışlardır. Ancak Müslümanlar da bu savaşta ağır kayıplar vermişlerdir. Abdullah b. Zübeyr b. Abdilmuttalib b. Hişâm (ö. 13/634), Amr b. Saîd (ö. 13/634) ve kardeşi Ebân b. Saîd (ö. 13/634), Seleme b. Hişâm (ö. 13/634), İkrime b. Ebî Cehil (ö. 13/634) bu savaşta şehit edilenlerden bazılarıdır.⁷ Ayrıca Amr b. Âs'ın kardeşi Hişâm b. Âs'ın (ö. 13/634) Yermük savaşında şehit olduğunu söyleyenler varsa da bu savaşta şehit edildiği de nakledilmektedir.⁸

2.3. Filistin'in Fethi

Hz. Ebû Bekir halife olur olmaz önce Üsâme b. Zeyd'i (ö. 54/674) Belkâ bölgesine daha sonra da Amr b. Âs (ö. 43/664), Yezîd b. Ebî Süfyân (ö. 18/639), Ebû Ubeyde b. Cerrâh (ö. 18/639) ve Şürahbîl b. Hasene'yi (ö. 18/639) Filistin bölgesine

¹ Yıldız, "Ecnâdeyn Savaşı", *DİA*, X, 385.

² Taberî, *et-Târîh*, III, 418.

³ Taberî, *a.g.e.*, III, 405. Bazı kaynaklarda bu sayı yüz bin olarak da verilmiştir. Bkz. Belâzurî, *Fütûhu'l-büldân*, s. 116.

⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IX, 653.

⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 260.

⁶ İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, II, 269-270.

⁷ İbn Kesîr, *a.g.e.*, IX, 672.

⁸ İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, II, 261. İbn Kesîr onun hicri 15 yılında Yermük'te şehit edildiğini nakletmektedir. Bkz. İbn Kesîr, *a.g.e.*, IX, 672.

gönderdi.¹ Müslümanlar önce Gazze üzerine yürüdüler ve yakınındaki Dâsın veya Tâdûn denilen yerde bizzat Gazze valisinin kumanda ettiği düşman ordusunu mağlup ederek şehre hâkim oldular. Bunun üzerine Bizans İmparatoru Herakleios büyük bir orduyu Filistin'e sevketti. Bizans kuvvetleri bölgeye yaklaştığı sırada Kayseriye'yi kuşatmış bulunan Amr b. Âs bu orduya güç yetiremeyeceğini anlayarak kuşatmayı kaldırdı ve halifeden yardım istedi. Hz. Ebû Bekir Hâlid b. Velîd'e haber gönderip yardıma gitmesini emretti.² Neticede iki ordu Remle ile Beytü Cibrîn arasındaki Ecnâdeyn mevkiinde karşı karşıya geldi ve hicri on üçüncü (m. 634) yılda meydana gelen savaşta İslâm ordusu kesin zafer elde etti.³ Hemen ardından Lüd, Nablus, Sebastiye, Yübnâ, Amvâs gibi şehirler fethedildi.⁴ Müslümanlar bu zaferle birlikte bölgede daha sağlam bir şekilde tutundular ve Kudüs'e ulaşarak şehri kuşattılar. Halkın eman dilemesi üzerine Hz. Ömer Câbiye'ye geldi ve Kudüs heyetini kabul ederek onlara cizye ve haraç ödemeleri şartıyla eman verdi. Böylece Kudüs barış yoluyla fethedilmiş oldu.⁵ Amr b. Âs, İslâm ordularına karşı direnen Kayseriye'yi tekrar kuşattığı sırada Mısır'ın fethiyle görevlendirilince yerini Yezîd b. Ebû Süfyân'a bıraktı. Onun ölümü üzerine de kardeşi Muâviye kumandayı alarak şehri fethetti.⁶

2.4. Yermük Savaşı

Yermük savaşı, Suriye'de Bizanslıların egemenliğini sona erdirip Müslümanların bölgeye hâkim olmasını sağlayan savaştır.⁷ Suriye ve Filistin bölgesinde Müslüman ordular karşısında zayıflayan Bizans kralı Herakleios, Müslümanları bölgeden tamamen çıkarmak amacıyla büyük bir ordu hazırladı ve Yermük'te İslâm ordusu ile karşı karşıya geldi.⁸ Kaynaklarda Bizans ordusunun sayısı iki yüz bin, Müslümanların sayısının ise elli veya altmış bin civarında olduğu zikredilmektedir.⁹

¹ Halife b. Hayyât, *et-Târîh*, s. 119, 155; Taberî, *et-Târîh*, III, 387; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, II, 69; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IX, 543; Karaman, "Filistin", *DİA*, XIII, 89.

² Taberî, *a.g.e.*, III, 406.

³ İbn Abdilber, *el-İstîâb*, IV, 1575.

⁴ Belâzurî, *Fütûhu'l-büldân*, s. 140.

⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 329-331.

⁶ Taberî, *a.g.e.*, III, 604; Ebû Râbiye, *Amr b. el-Âs*, s. 71-75.

⁷ Fayda, "Yermük Savaşı", *DİA*, XLIII, 485.

⁸ Belâzurî, *a.g.e.*, s. 136.

⁹ İbn Kesîr, *a.g.e.*, IX, 547. Belâzurî, Müslüman ordusunun sayısını 24.000 olarak vermektedir. Bkz. Belâzurî, *a.g.e.*, s. 137.

İslâm ordusunun kumandanları Ebû Ubeyde b. Cerrâh (ö. 18/639), Hâlid b. Velîd (ö. 21/642), Amr b. Âs (ö. 43/664) ve Şürehbîl b. Hasene (ö. 18/639) idi.¹ Hicrî on beşinci yılda (m. 636) meydana gelen savaş Müslümanların kesin zaferi ile sonuçlandı. Bizanslılar bu savaştan sonra geri çekilmek zorunda kalmış, Antakya ve Haleb'e kadar olan bölgeleri boşaltmışlardır. Bizans kralı Herakleios da Antakya'dan Konstantiniyye'ye kaçmıştır.²

2.5. Mısır'ın Fethi

Mısır'ın fethini gerekli kılan sebepler arasında, Mısır'ın stratejik öneminin yanı sıra, topraklarının tarıma elverişli olması, buradaki ticarî hayatın canlılığı, ayrıca bilim, sanat ve kültür açısından ilerlemiş olması gösterilebilir.³ Ancak savaşlardan kaçan Bizans ordularının buraya sığınması fethin en önemli gerekçesi idi.⁴ Amr b. Âs sayılan özellikleri zikrederek Hz. Ömer'den Mısır'ın fethi için izin istedi.⁵ Ancak Hz. Ömer, yakın zamanda yapılan fetihler sebebiyle iyice yorulan ordunun zaafiyet gösterebileceği endişesini taşıyordu. Aynı zamanda bölgeye sığınan kalabalık Bizans ordusuna karşı başarısız olma korkusunu da yaşıyordu. Hz. Ömer bu endişe ve korkusundan dolayı, Amr b. Âs'a Medine'ye döndükten sonra nihâî kararını vereceğini bildirdi. Medine'ye varınca konuyu ashâb ile istişâre etmiş, neticede Amr b. Âs'a eğer Mısır'a ulaşmadıysa geri dönmesini, ulaşırsa devam etmesini ve kendisine takviye kuvvet göndereceğini bildirmiştir.⁶

Mısır topraklarına girdikten sonra kendisine ulaşan mektubu okuyan Amr b. Âs, halifenin emri gereği devam etme kararı aldı.⁷ Zübeyr b. Avvâm (ö. 36/656) komutasındaki beş bin kişilik ordunun da yardımıyla Feremâ şehrini fethetti.⁸ Amr b. Âs buradan Babilon kalesi üzerine yürümüş ve yapılan kuşatmanın sonunda bu kaleyi

¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IX, 550.

² Belâzurî, *Fütûhu 'l-büldân*, s. 138.

³ Ebû Râbiye, *Amr b. el-Âs*, s. 105-115.

⁴ Önkâl, "Amr b. Âs", *DİA*, III, 80.

⁵ Hasan İbrahim Hasan, *Târîhu Amr b. Âs*, s. 103-104; Ebû Râbiye, *a.g.e.*, s. 83.

⁶ Belâzurî, *a.g.e.*, s. 210-215; Hasan İbrahim Hasan, *a.g.e.*, s. 103-104.

⁷ İbn Abdilhakem, *Fütûhu Mısır*, s. 78.

⁸ Münîr Gadbân, *Amr ibnû 'l-Âs*, s. 259; Ebû Râbiye, *a.g.e.*, s. 129.

de ele geçirmiştir.¹ Daha sonra İskenderiyye üzerine yürümüş ve yapılan kuşatmanın ardından burayı fethederek Mısır'a tamamen hâkim olmuştur.² Kaynaklarda Mısır'ın fethinin hicri yirminci yılda (m. 641), İskenderiyye'nin fethinin de hicrî yirmi birinci yılda (m. 642) gerçekleştiği nakledilmektedir.³ Amr b. Âs daha sonra Bizanslılar tarafından ele geçirilen İskenderiyye'yi hicrî yirmi beş yılında (m. 646) ikinci kez fethetmiştir.⁴ O, bu başarıları vesilesiyle tarihe “Mısır Fâtihî” olarak geçmiştir.⁵

2.6. Sıffîn Savaşı ve Hakem Olayı

Amr b. Âs Cemel vakasından (36/656) sonra çok üzülmüş ve olaylardan uzak kalmak için Medine'yi terk etmiştir.⁶ Hz. Osman'ın (ö. 35/656) şehit edildiği haberini duyduğunda da çok üzülmüş ve hıçkırarak ağlamıştır.⁷ Cemel vakasından hemen sonra Muâviye b. Ebî Süfyân (ö. 60/680) ile Hz. Ali (ö. 40/661) arasında meydana gelen Sıffîn savaşında (37/657) Amr b. Âs, Hz. Osman'ın intikamını almak isteyen Muâviye b. Ebî Süfyân'ın yanında yer almış,⁸ Suriye birliklerini hazırlamak için büyük çaba sarf etmiştir. Sıffîn savaşında Şam ordusunun kumandanlığını yapmıştır.⁹ Suriye birlikleri mağlup olmak üzere iken ordudaki mevcut Kur'ân sahîfelerini mızraklara taktırarak her iki tarafı da Kur'ân'ın hükmüne davet etmiştir. Yaptığı teklifin kabul edilmesi üzerine, taraflar arasındaki ihtilafı Kur'ân ve sünnete uygun bir şekilde çözmek için iki hakem seçilmesi kararına varıldığı bilinmektedir. Hz. Ali (ö. 40/661), Ebû Mûsâ el-Eş'arî'yi (ö. 42/662), Muâviye b. Ebî Süfyân da Amr b. Âs'ı hakem tayîn etti. Hakemler önce Dûmetülcendel'de toplanmış, burada Hz. Osman'ın haksız yere öldürüldüğü görüşünde ittifak etmiş ve Ezruh'ta tekrar görüşmek üzere ayrılmıştır. Ezruh'ta yapılan görüşmede ise Hz. Ali ve Muâviye b. Ebî Süfyân'ın bu işin dışında tutulmasını ve şûrâ tarafından başka birisinin seçilmesi gerektiği görüşünde anlaştılar.¹⁰ Amr b. Âs ile Ebû Mûsâ el-Eş'arî arasındaki görüşmelerden çıkan sonuçla ilgili rivâyetler oldukça karışıktır.

¹ İbn Abdilhakem, *Fütûhu Mısır*, s. 82; Münîr Ğadbân, *Amr ibnû 'l-Âs*, s. 261.

² İbn Kesîr, *el-Bidâye*, X, 94; Ebû Râbiye, *Amr b. el-Âs*, s. 223.

³ Taberî, *et-Târîh*, IV, 104; İbn Kesîr, *a.g.e.*, X, 94.

⁴ Ebû Râbiye, *a.g.e.*, s. 289-292.

⁵ Hasan en-Nedvî, *es-Sîretü 'n-nebeviyye*, s. 403.

⁶ İbn Sa'd, *et-Tabâkâtü 'l-kübrâ*, VII, 342.

⁷ Önkâl, “Amr b. Âs”, *DİA*, III, 80.

⁸ İbn Sa'd, *a.g.e.*, IV, 192.

⁹ İbn Kesîr, *a.g.e.*, X, 658.

¹⁰ İbn Kesîr, *a.g.e.*, X, 554-559; Ebû Râbiye, *a.g.e.*, s. 330.

Yaygın görüşe göre kurnaz bir politikacı olarak bilinen Amr b. Âs, Ebû Mûsa el-Eş'arî'yi aldatıp Hz. Ali'yi halîfelikten azlettirmiş, Muâviye b. Ebî Süfyân'ı halîfe olarak tayin etmiştir.¹ Ancak Mesûdî'nin naklettiği rivâyete göre hakemler burada Muâviye b. Ebî Süfyân ve Hz. Ali dışında başka birisinin seçilmesi gerektiği görüşünde anlaşmışlardır. Amr b. Âs'ın Hz. Ali'yi azlettirip yerine Muâviye b. Ebî Süfyân'ı tayin ettiği yönündeki bilgiden hiç bahsetmemektedir.² Sıffîn savaşıdan sonraki dönemde Amr b. Âs, Muâviye b. Ebî Süfyân'ın Mısır valisi olmuştur.³

3. Aile Hayatı

Amr b. Âs'ın aile hayatı ve evlilikleri hakkında detaylı bilgi bulunmamaktadır. İlk evliliğini Râida bint Münebbih (ö. ?) ile yapmış, iki oğlundan biri olan Abdullah (ö. 65/684-85) bu eşinden doğmuştur.⁴ Amr'ın küçük yaşta evlendirildiği ve oğlu Abdullah ile arasında 12 yaş olduğu kaynaklarda nakledilmektedir.⁵ Diğer eşi de bir başka oğlu olan Muhammed'in (ö. ?) annesi Havle bint Hamza'dır (ö. ?).⁶

4. Vefatı

Muâviye b. Ebî Süfyân'a Mısır vâlisi olan Amr b. Âs burada uzun zaman görev yapmış ve halkı memnun edecek icraatlarda bulunmuştur. Hicri kırkıncı yılda (m. 660) Hâricîlerin Hz. Ali ve Hz. Muâviye ile birlikte kendisini öldürmek için suikast planladıkları gün rahatsızlığı sebebiyle mescide gelememiş bundan dolayı sağ olarak kurtulmuştur. Bu olaydan yaklaşık üç yıl sonra hicrî kırkûç yılında (m. 663) bir Ramazan bayramı günü 90 yaşını aşmış iken Mısır'da vefat etmiştir.⁷ Cenaze namazını oğlu Abdullah b. Amr (ö. 65/684-85) kıldırılmış⁸ ve Kahire'de yaptırdığı caminin yanına defnedilmiştir.⁹

¹ Önkal, "Amr b. Âs", *DİA*, III, 80.

² Mesûdî, *Mürûcû'z-zeheb*, II, 418.

³ İbn Sa'd, *et-Tabâkâtü'l-kübrâ*, VII, 342.

⁴ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VIII, 211.

⁵ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, III, 80.

⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 23.

⁷ İbn Sa'd, *a.g.e.*, IV, 196; Zehebî, *a.g.e.*, III, 77.

⁸ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, IV, 97.

⁹ Hasan İbrahim Hasan, *Târîhu Amr b. Âs*, s. 278-279.

C. FAZİLETİ VE HİZMETLERİ

1. Fazileti

Amr b. Âs'ın fazileti konusunda Hz. Peygamber'den hadisler ve ashabdan övücü ifadeler intikal etmiştir. Kütüb-i sitte müelliflerinden Tirmizî (ö. 279/892) *es-Sünen*'inde *Bâbu Menâkıbı Amr ibni'l-Âs* isimli bir bab başlığı altında onun faziletine dair iki hadis nakletmiştir.¹ Hadis edebiyatında müstakil olarak kaleme alınan *Fezâilü's-sahâbe*² türü eserlerden Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) *Fezâilü's-sahâbe*'sinde dört,³ Nesâî'nin *Fezâilü's-sahâbe*'sinde ise bir rivâyet yer almaktadır.⁴

Tirmizî'de nakledilen hadislerde Hz. Peygamber Amr b. Âs hakkında “İnsanlar Müslüman oldu, Amr b. Âs ise îmân etti” ve “Amr b. Âs, Kureyş'in sâlihlerindendir” buyurmuş ve bu ifadeleriyle onun fazilet ehli bir kişi olduğuna işaret etmiştir.⁵

Ahmed b. Hanbel tarafından nakledilen ve Amr b. Âs ile Efendimiz (s.a.v.) arasındaki bir konuşmayı anlatan hadiste de Amr'ın faziletine işaret bulunmaktadır. Söz konusu hadiste Amr b. Âs şunu anlatır: “Resûlullah (s.a.v.) bana ‘Ey Amr! Silâhını kuşan, elbiseni giy ve hemen yanıma gel’ diye haber gönderdi. Geldiğimde Resûlullah abdest alıyordu. Bakışını bana doğru çevirdi, başını önüne eğdi ve şöyle dedi: ‘Ey Amr! Seni askeri birliğin başında bir yere göndermek isterim. Senin için zenginlik dilerim. Allah sana selâmet versin, çokca temiz ve helâl mal ile dön’ buyurdu. Ben de: ‘Ya Resûlallah! Ben mal için değil, cihada katılmak ve yanınızda bulunmak için, müslüman oldum’ dedim. Bunun üzerine efendimiz: ‘Ey Amr! Temiz ve helâl mal, sâlih kimsede ne güzeldir’ buyurdu.”⁶

Nesâî'nin (ö. 303/915) *Fezâilü's-sahâbe*'sinde yer alan rivâyette ise bir olaydan bahsedilerek Amr'ın faziletine işaret edilmiştir. Bu rivâyette Amr b. Âs şunu

¹ Tirmizî, “Menâkıb”, 121.

² Geniş bilgi için bkz. Efendioğlu, “Fezâilü's-sahâbe”, *DİA*, XII, 534-538.

³ Ahmed b. Hanbel, *Fezâilü's-sahâbe*, II, 911-912.

⁴ Nesâî, *Fezâilü's-sahâbe*, s. 59.

⁵ Tirmizî, “Menâkıb”, 121.

⁶ Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, II, 912.

anlatmaktadır: “Medine’de korku vardı. Ebû Huzeyfe’nin kölesi Sâlim’in yanına geldim, O kılıcımı kuşanmış halde idi. Ben de kılıcımı kuşandım. Resûlullah (s.a.v.) bizi görünce şöyle buyurdu: “*Ey insanlar! Allah’a ve Resûlü’ne sığınmaz mısınız?*” Sonra şöyle dedi: “*Bu iki adamın yaptığı gibi yapmaz mısınız?*”¹

Hiz. Ömer de Amr b. Âs’ın hem idareciliğini hem de kumandanlığını övmüş, onu bu yönleriyle takdir etmiştir. Nitekim idareciliğinden bahsederken Hiz. Ömer: “Amr b. Âs dünyada kaldıkça hep idareci olmalıdır” demiştir.² Onu Bizanslılar üzerine kumandan olarak gönderdiğinde ise, savaş kabiliyeti ve bilgisi ile şöhret yapmış olan Bizanslı kumandan Artobon’u kastederek, “Bizans Artobon’unun üzerine biz de Arap Artobon’unu gönderiyoruz. Hangisinin gâlip geleceğine iyi bakın!” diyerek ona olan güvenini dile getirmiştir.³

Amr b. Âs, Arapların meşhur dört dâhisinden biri kabul edilmiş,⁴ şâirliği, hitabeti, cesareti, hakîmliği, kumandanlığı ve idareciliği ile ön plana çıkmıştır.⁵

2. Hizmetleri

Amr b. Âs Müslüman olduktan sonra, savaş konusundaki bilgi, kabiliyet ve cesaretiyle İslâm’a büyük faydası dokunmuştur. Nitekim o Müslüman olduktan hemen sonra gerçekleştirilen Zâtüsselâsil seriyyesinde onun askerî ve idârî kabiliyetini bilen Hiz. Peygamber tarafından kumandan olarak tayin edilmişti.⁶

Mekke’nin fethinden sonra putperestlikte ısrar eden Benî Hüzeyl kabilesi üzerine küçük bir birlikle gönderilmiş, Suva‘ adındaki putlarını yıkmış, onların Müslüman olmasına vesile olmuştur.⁷ Hiz. Ebû Bekir ve Hiz. Ömer döneminde de idârî ve askerî başarılarından dolayı her iki halîfenin iltifâtına mazhar olmuştur.⁸ Mısır’ın

¹ Nesâî, *Fezâilü’s-sahâbe*, s. 59.

² Önkâl, “Amr b. Âs”, *DİA*, III, 80.

³ Taberî, *et-Târîh*, III, 605.

⁴ Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 539.

⁵ Bkz. İbn Abdilber, *el-İstîâb*, III, 1188; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, III, 345.

⁶ Mahmudov, “Zâtüsselâsil Seriyyesi”, *DİA*, XLIV, 153-154.

⁷ Ebû Râbiye, *Amr b. el-Âs*, s. 66.

⁸ Taberî, *et-Târîh*, III, 605.

fethinden sonra Hz. Ömer tarafından vali tayin edilmiş, Fustat şehrini kurmuş¹ ve Amr b. Âs camisini yaptırmıştır.² Mısır’da Nil ve Kızıldeniz arasında bir kanal açtırmış, bu iki su kaynağını birbirine bağlayarak buralarda gemilerin geçişini sağlamıştır.³ Amevas bölgesinde çıkan veba hastalığını en az zâyiatla atlatmak için büyük çaba sarf etmiş ve başarılı olmuştur.⁴

¹ Ebû Râbiye, *Amr b. el-Âs*, s. 226-235; Hasan İbrahim Hasan, *Târîhu Amr b. Âs*, s. 198-204.

² Eyice, “Amr b. Âs camii”, *DİA*, III, 81-82.

³ Önkal, “Amr b. Âs”, *DİA*, III, 80.

⁴ Taberî, *et-Târîh*, IV, 62.

II. AMR B. ÂS'A YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER

A. AMR B. ÂS'IN ŞAHSINA YÖNELİK ELEŞTİRİLER

Amr b. Âs çeşitli yönlerden eleştirilmiştir. Bu eleştirilerden bir kısmı şahsına yönelik, bir kısmı ise rivâyetleri ile alakalıdır. Şahsına yönelik eleştirileri İskenderiyye kütüphanesini yaktırdığı, Hz. Osman'ın şehit edilmesiyle sonuçlanan isyan hareketlerini bizzat desteklediği, Hz. Peygamber'in hadislerinde yerildiği ve İslâm'a gönülden girmedeği şeklinde başlıklar altında toplamak mümkündür. Rivâyetlerine yönelik eleştiriler ise hadis uydurduğu ile alakalıdır. Târihî bilgilere göre birer iddiadan ibaret olan bu eleştirileri tek tek alıp incelemekte yarar vardır.

1. İskenderiyye Kütüphanesi'ni Yaktırdığı İddiası

Bir kısım tarihçiler, Mısır'ın fethinden yaklaşık beş yıl sonra Hz. Ömer'in emriyle Amr b. Âs'ın İskenderiyye kütüphanesini yaktırdığını iddia etmişlerdir. İddiaya göre o dönemde tıp, astroloji, matematik gibi pek çok ilimde önde olan Mısır'ın en önemli ilmî merkezi konumundaki İskenderiyye kütüphanesini Müslümanlar yok etmişler ve kıymetli bir kültür birikiminin telef olmasına sebep olmuşlardır.¹ Bu konudaki tartışmalar halen devam etmektedir.

Konuyla ilgili iddiayı ilk ortaya atan kişi Müslüman tarihçilerden Abdülatîf el-Bağdâdî'dir. (ö. 628/1231) Abdülatîf el-Bağdâdî, kısaca *el-İfâde ve'l-i'tibâr* adıyla bilinen eserinde söz konusu iddiayı dile getirmiş,² bir diğer Müslüman tarihçi İbnü'l Kiftî (ö. 645/1248) *İhbâru'l-ulemâ bi ahhâri'l-hukemâ* adlı eserinde konuyu gerçekmiş

¹ Apak, "İskenderiye Kütüphanesinin Akıbeti Üzerine Değerlendirmeler", *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, (I), Ankara, 2003, s. 176.

² Bağdâdî, *el-İfâde ve'l-i'tibâr*, s. 28. Detaylı bilgi için bkz. Ebû Râbiye, *Amr b. el-Âs*, s. 187-188.

gibi savunmuştur.¹ Ancak her iki tarihçinin de verdiği bilgilerde tutarsızlıklar bulunmaktadır. Abdüllatîf el-Bağdâdî'nin verdiği bilgiye göre Büyük İskender'in (M.Ö. 323) hocası olan filozof Aristoteles (M.Ö. 322), İskenderiye'de yaşamıştır. Ancak târihî bilgiler onun Atina ve Makedonya'da yaşadığını göstermektedir.² İbnü'l Kıftî'nin verdiği bir bilgiye göre ise Amr b. Âs ile konuşup kitapları isteyen kişi Johannes Philoponos (M.S. 570), İskenderiyye'nin fethinden yaklaşık yüz yıl önce yaşamıştır. Yani aynı zaman diliminde yaşamamış olan iki insanın birbiriyle görüşmesi mümkün değildir.³ Dolayısıyla müellifin verdiği bu bilgilerden hareketle kurduğu senaryonun uydurma olduğu, çeşitli maksatlarla Amr b. Âs'ın kütüphaneyi yaktırdığı yönündeki iddiasını delillendirmek için maksatlı olarak zikrettiği söylenebilir. İddiayı dile getiren bir başka Müslüman tarihçi de Ebu'l-Ferec'dir. Ebu'l-Ferec (ö. 675/1277) bu iddialarını *Muhtasaru'd-düvel* adlı eserinde dile getirmiştir.⁴ Ebu'l-Ferec'in iddiasına göre kütüphanedeki kitaplar altı ay boyunca yakılmıştır.⁵ Ancak buradaki rakam oldukça abartılıdır. Zîra kağıt ve matbaanın îcat edilmesinden çok önceki bir dönemde bu kadar kitabın bulunması imkansızdır.⁶ Bu üç Müslüman tarihçinin Mısır tarihini yazarken eserleri için kaynak olarak kullandıkları İbn Abdilhakem (ö. 257/870), Belâzûrî (ö. 279/892), Yâkubî (ö. 294/897), Taberî (ö. 310/922) ve Kindî (ö. 350/961) gibi müelliflerin eserlerinde bu bilgilerin yer almaması dikkat çekicidir.⁷ Avrupa'lı araştırmacılardan Edward Gibbon (ö. m. 1794), Gustave Le Bon (ö. m. 1841), Charles Sedillot (ö. m. 1883) gibi tarihçiler de Amr'ın kütüphaneyi yaktırdığı iddiasına katılmaktadır.⁸

Amr b. Âs'ın İskenderiyye kütüphanesini yaktırdığı iddiası, XIX. yüzyılda batılı bilim adamları tarafından detaylı bir şekilde araştırılmış ve bu iddianın asılsız olduğu ortaya konmuştur. Batılı araştırmacılar, bu kütüphanenin yakılması iddiasının

¹ İbnü'l-Kıftî, *İhbâru'l-ulemâ*, s. 191

² Kaya, "İskender", *DİA*, XXII, 555-557.

³ Terzioğlu, "İskenderiye Kütüphanesi Müslümanlar Tarafından Yakılmamıştır", s. 424.; Apak, "a.g.m.", s. 181.

⁴ İbnü'l-Kıftî, *a.g.e.*, s. 191; Ebû Râbiye, *Amr b. el-Âs*, s. 188.

⁵ Ebu'l-Ferec, *Muhtasaru'd-düvel*, s. 53.

⁶ Terzioğlu, "a.g.m.", s. 426.

⁷ Apak, "İskenderiye Kütüphanesinin Akıbeti Üzerine Değerlendirmeler", *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, (I), Ankara, 2003, s. 181.

⁸ Ebû Râbiye, s. 187.

haçlı seferleri esnasında Müslümanları kötölemek amacıyla ortaya atılmış olmasının muhtemel olduğunu söyler. Kütüphanenin milattan önce 47 yılında Sezar'ın (M.Ö. 44) İskenderiyye'yi tahrîbi esnasında yandığının kesin olarak bilindiği belirtilmiştir.¹

2. İsyân Hareketlerini Desteklediği İddiası

Bilindiği gibi Amr b. Âs, Suriye ve Mısır bölgesinin fethinde önemli bir rol üstlenmiş, bütün gayretiyle mücadele etmiş ve Mısır fâtihi olarak şöhret yapmıştır. Fetihden sonra Hz. Ömer onu Mısır valiliğine atamış ve orada başarılı bir idâreci olarak görev yapmıştır. Nitekim Hz. Ömer onun idareciliği hakkında “Amr bu dünyada hep idareci olmalıdır.” diyerek memnuniyetini dile getirmiştir. Hz. Osman döneminde halife görevden alınca Amr b. Âs çok üzölmüş, ancak Sıffîn savaşı sonrasında Mısır'a dönmüş ve tekrar buranın valisi olmuştur.² Amr b. Âs'ın Hz. Osman'ın şehâdetiyle sonuçlanan isyan hareketlerini desteklediği iddiasının arka planında, halîfe tarafından Mısır valiliğinden azledilmesi olayı yatmaktadır. Bazı tarih kitaplarının ve çağdaş araştırmacıların iddiasına göre Amr b. Âs, Hz. Osman tarafından valilikten azledilince çok sinirlenmiş ve aralarında bir husûmet başlamıştır. İddiaya göre Amr görevi tekrar alabilmek için isyan hareketlerini desteklemiştir.³ Ancak bu iddia araştırıldığında gerçeğin böyle olmadığı görölmektedir. Zîra Amr b. Âs, isyan hareketlerine dâhil olmamak için Medine'yi terk etmiş ve Hz. Osman'ın şehit edilmesi haberini duyunca çok üzölmüş, hıçkırarak ağlamıştır. Daha sonra da Hz. Osman'ı şehit edenleri bulma arzusu, onu Muaviye b. Ebî Süfyân ile birlikte hareket etmeye sevk etmiştir.⁴

3. Hadislerde Amr b. Âs'ın Yerildiği İddiası

Bazı kaynaklarda Hz. Peygamber'in hadislerinde Amr b. Âs'ı yerdiğine dair rivâyetler yer almıştır. Aslı bulunmayan bu rivâyetlerden birinde Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şöyle buyurduğu söylenmiştir: “*Ey Allah'ım! Amr b. Âs, benim şair olmadığımı bildiği halde beni yermiştir/ayıplarımı zikretmiştir. Sen de Amr'ı, beni yerdikleri*

¹ Eymen Fuad es-Seyyid, “İskenderiye”, *DİA*, XXII, 574. Detaylı bilgi için bkz. Terzioğlu, “İskenderiye Kütüphanesi Müslümanlar Tarafından Yakılmamıştır”, *Vakıflar Dergisi*, (IX), 2006, s. 419-446.

² Önkâl, “Amr b. Âs”, *DİA*, III, 80.

³ Taberî, *et-Târîh*, IV, 357-358; Hasan İbrahim Hasan, *Târîhu Amr b. Âs*, s. 233.

⁴ Önkâl, “Amr b. Âs”, *DİA*, III, 80; Muhammed b. Kemâl es-Suyûtî, *Der'ü'l-intikâs an Amr ibni'l-Âs*, s. 73-76.

sayısınca ve beni yerdiği mekân sayısınca yer ve ona lanet et.” Burada rivâyetin üslup olarak hadis izlenimi vermediği çok açıktır. Ayrıca bu rivâyetin hilâfına kaynaklarda verilen sahih bilgilere göre Hz. Peygamber Amr b. Âs’ı Müslüman olmasından hemen sonra Zâtüsselâsil seriyyesine kumandan olarak tayin etmiş, harp konusundaki onun tecrübe ve kâbiliyetinden azâmî derecede istifade etmiştir.¹ Rivâyet, Hz. Peygamber’in Amr b. Âs hakkında: “*Amr b. Âs Kureyş’in salihlerindendir*” anlamındaki hadisiyle de çelişmektedir.² Söz konusu rivâyet incelendiğinde ise senedinde bulunan İsâ b. Abdurrahmân b. Ferve’nin (ö. ?) metruk bir râvi olduğu,³ diğer bir râvisi olan Adîy b. Sâbit’in (ö. 116/734) ise aşırı şîî olduğu belirtilen kimselerden rivâyet ettiği belirtilmektedir. Diğer yandan rivâyet muteber hadis kaynaklarında değil de mevzûât, ğarîbü’l-hadîs ve ilelü’l-hadîs eserlerinde nakledilmiştir. Ebû Hâtim (ö. 277/890) de hadisin sahih olmadığını belirtmiştir.⁴ Bütün bunlar, bu hadisten hareketle Amr b. Âs hakkında ortaya atılan iddiaların ilmî bir değeri bulunmadığını göstermektedir.⁵

Bu konuya dair nakledilen ikinci bir rivâyette ise şöyle bir olay anlatılır. Sahâbeden Şeddâd b. Evs (ö. 58/678), bir gün Muâviye b. Ebî Süfyân’ın yanına girmişti. Girdiğinde Amr b. Âs uzanır, Muâviye b. Ebî Süfyân ise oturur vaziyette idi. Şeddâd ikisinin arasına oturdu ve şöyle dedi: “Sizin ikinizin arasına oturmamın ne demek olduğunu biliyor musunuz? Çünkü ben Resûlullah’ı (s.a.v.) şöyle derken işittim.” *‘O ikisini bir arada gördüğünüz zaman aralarını ayırın. Allah’a yemin olsun ki o ikisi bir araya geldiklerinde ancak vefâsız olurlar.’* Ben bundan dolayı ikinizin arasını ayırmak istedim.”⁶ Bu rivâyet incelendiğinde senedde bulunan râvilerden biri olan Şeddâd b. Abdurrahmân’ın meçhûl olduğu, cerh ve ta’diline dair hiçbir bilginin bulunmadığı görülmektedir.⁷ Diğer taraftan söz konusu rivâyet hiçbir mu‘teber hadis kaynağında yer almamıştır. Bu iki neden hadisin sahih olmadığını ve bu konuya delil teşkil etmediğini ortaya koymaktadır.

¹ Apak, *Amr b. Âs*, s. 60.

² Tirmizî, “Menâkıb”, 121.

³ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, VI, 281-282; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, VIII, 218.

⁴ Rivâyet için bkz. İbn Ebî Hâtim, *İlelü’l-Hadîs*, VI, 24; Cevrekânî, *el-Ebâtîl ve’l-menâkîr*, I, 321; Zehebî, *Ehâdîs Muhtâra min Mevzûâtî’l-Cevrekânî ve İbni’l-Cevzî*, s. 86.

⁵ Muhammed b. Kemâl es-Suyûtî, *Der’ü’l-intikâs an Amr ibni’l-Âs*, s. 39-42.

⁶ Taberânî, *Mu‘cemü’l-kebîr*, VII, 289; Taberânî, *Müsnedü’s-şâmiyyîn*, III, 230.

⁷ Muhammed b. Kemâl es-Suyûtî, *Der’ü’l-intikâs an Amr ibni’l-Âs*, s. 45.

Amr b. Âs hakkında nakledilen ve aslı bulunmayan üçüncü bir rivâyet ise şöyledir: Sahâbeden Ebû Berze el-Eslemî (ö. 65/685) bir gün Resûlullah ile (s.a.v.) bir seferdeyken şarkı söyleyen birilerini işittiler. Allah resûlünün yanından bir adam kalktı ve gidip şarkı söyleyenleri dinledi –bu olay içki henüz haram kılınmadan önce idi- Bir müddet sonra geldi ve şöyle dedi: “Bu şarkı söyleyenler falanca ve falancadır. Kast edilen kimseler Amr b. Âs ve Muâviye b. Ebî Süfyân idi. Bunlar ikisi karşılıklı atışma şeklinde şarkı söylüyordu. Resûlullah (s.a.v.) haberi alınca elini kaldırarak şöyle dua etti: *“Allah’ım o ikisinin fîtnesini ters çevir ve onları ateşe/cehenneme at.”*¹ Rivâyetin bir diğer tarîkinde ise olay şöyle anlatılmıştır: Ashabdan bir grup Hz. Peygamber ile birlikteyken bir şarkı sesi işittiler. Allah Resûlü gidip bakmalarını ve kim olduklarını öğrenmelerini istedi. Gruptan bir kişi gitti ve Amr b. Âs ile Muâviye b. Ebî Süfyân’ı şarkı söylerken buldu. Gelip durumu Allah Resûlü’ne bildirince Resûlullah (s.a.v.) şöyle dedi: *“Allah’ım o ikisinin fîtnesini ters çevir ve onları ateşe/cehenneme at.”*²

Bu rivâyeti eserine alan İbnü’l-Cevzî (ö. 597/1200) hadisin sahîh olmadığını, senedde bulunan râvilerden Yezîd b. Ebî Ziyâd’ın (ö. 137/754) ömrünün sonlarına doğru telkîn³ kabul ettiğini söylemektedir.⁴ Yahya b. Maîn (ö. 233/848) ve Ali b. el-Medînî (ö. 234/849) de bu râvi hakkında “hadisi delil olarak kullanılmaz” demektedir.⁵ Abdullah b. Mübârek ise onun rivâyetini dikkate almadığını belirtmektedir. Rivâyet sahîh olarak değerlendirilse bile yine de burada Amr b. Âs’ın değerini düşürecek bir durum söz konusu değildir. Çünkü açıklamada da görüldüğü üzere olay içki haram kılınmadan önce gerçekleşmiştir. Amr b. Âs o zaman henüz Müslüman değildi.

¹ Rivâyet için bkz. Bezzâr, *el-Müsned*, IX, 303, 310; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VII, 526; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXXIII, 24; Ebû Ya’lâ, *el-Müsned*, XIII, 429; Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebir*, XI, 38; İbnü’l-Cevzî, *el-Mevzûât*, II, 28.

² Rivâyet için bkz. Bezzâr, *a.g.e.*, IX, 303, 310; İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, VII, 526; Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, XXXIII, 24; Ebû Ya’lâ, *a.g.e.*, XIII, 429; Taberânî, *a.g.e.*, XI, 38; İbnü’l-Cevzî, *a.g.e.*, II, 28.

³ Telkîn: “Râvinin, kendisine söylenen yanlış bir rivâyeti doğru zannedip onaylaması, kitabında olmayan bir hadis için: “Bu senin rivâyet ettiğin bir hadismiş?” dendiğinde, o hadisin kendi rivâyetleri arasında olup olmadığını fark etmeksizin “Evet!” deyip kabul etmesi. Böyle bir râvinin rivâyet ettiği hadis alınmaz.” (Bu konuda bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s. 316.)

⁴ İbnü’l-Cevzî, *a.g.e.*, II, 28.

⁵ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, IX, 265.

Dolayısıyla onun islâm öncesi hayatından bahseden bu rivâyet bu konuda delil olmaya elverişli değildir.¹

4. İslâm'a Gönülden Girmedeği İddiası

Müsteşrik A. J. Wensinck (ö. m. 1939), *İslâm Ansiklopedisi* için yazdığı “Amr b. Âs” maddesinde Amr b. Âs’ın kendi rızasıyla islâma girmedeğini, kurnaz ve ileri görüşlülüğü sayesinde Hz. Muhammed ve dînin geleceğinin parlak olduğunu sezdideğini bundan dolayı da Hendek savaşında alınan yenilginin ardından Müslüman olduğunu iddia etmiştir. Öte yandan o, “Mekke’nin fethinden kısa bir süre önce Hâlid b. Velîd, Amr b. Âs ve Osman b. Talha’nın Müslüman olmalarına şaşılmalıdır” diyerek onların gönülden değıl, gidişatın kötülüğünü sezmelerinden dolayı Müslüman olduklarını söylemiş, ilâve olarak Müslüman olmalarıyla ilgili nakledilen rivâyetlerin uydurma olduğunu ve bunlara ehemmiyet verilmemesi gerektiğini söylemiştir. Amr b. Âs’ın Müslüman olmasıyla ilgili rivâyetler hakkında “Güya Amr’ın ihtidâsı da Habeşistan’da hristiyan Necâşî’nin te’sîri ile olmuş imiş!” diyerek alaycı bir üslup kullanmıştır. Yine Wensinck (ö. m. 1939) Amr b. Âs’ın Hz. Osman dönemindeki durumundan bahsederken “Ali b. Ebî Tâlib’i (ö. 40/661), Talha b. Ubeydillâh’ı (ö. 36/656) ve Zübeyr b. Avvâm’ı (ö. 36/656) gizlice Osman b. Affân’ın (ö. 35/656) aleyhine tahrîk etti” şeklinde konuyla ilgili ana kaynaklarda yer almayan ve ön yargısının ürünü olan bir görüş ortaya atmıştır. Wensinck’in bu iddiasının tam tersine Amr b. Âs Müslüman olduktan kısa bir süre sonra Zâtüsselâsil seriyyesinde kumandan olarak görevlendirilmiş, daha başka savaşlarda da kumandanlık vazifesi görmüştür. İslâm’a gönülden girmemiş olsaydı herhalde bu savaşlara iştirak etmezdi. Wensinck bütün bunları Amr b. Âs’ı eleştirmek için söylemiştir. Ancak o söz konusu maddesinde Amr b. Âs’ın iyi bir komutan olduğunu ve fetihlerden başarıyla ayrıldığını itiraf etmekten de kendini alamamıştır.²

¹ Muhammed b. Kemâl es-Suyûtî, *Der’ü'l-intikâs an Amr ibni'l-Âs*, s. 53-54.

² A. J. Wensinck, “Amr b. Âs”, *IA*, I, 412-413.

B. AMR B. ÂS'IN HADİS UYDURDUĞU İDDİASI

Amr b. Âs, Sıffîn savaşında ve sonrasında gerçekleşen Tahkîm hadisesindeki etkin rolü sebebiyle çokca eleştirilmiştir. Bundan hareketle onu eleştiren bazı kimseler hadis uydurduğunu da iddia etmişlerdir. Bu iddia sahiplerinden biri hicrî üçüncü asırda yaşayan Şîi-Mu'tezilî âlimlerden Ebû Ca'fer el-İskâfî'dir (ö. 240/854). Ebû Ca'fer el-İskâfî'nin iddiası aynen şöyledir: “Muâviye b. Ebî Süfyân, sahâbeden ve tâbiûndan bazı kimseleri Hz. Ali'den uzak durmaya sevkedecek ve onu eleştirmeyi gerektirecek çirkin bazı haberler üretilip aktarmakla görevlendirmiş, bunu yapmaları için de onlara vazgeçemeyecekleri miktarda meblağ teklif etmiş ve ödemiş, onlar da kendisini memnun edecek nitelikte hadisler uydurmuşlardır. Sahâbeden Ebû Hüreyre, Muğîre b. Şu'be ve Amr b. Âs, tâbiûndan da Urve b. Zübeyr bu işi yapmışlardır.”¹

İddia'dan açık bir şekilde anlaşıldığına göre el-İskâfî'ye göre Amr b. Âs, Muâviye b. Ebî Süfyân'dan aldığı ücret karşılığında hadis uydurmuştur. Söz konusu bu iddia üzerinde biraz durmak gerekir. Öncelikle iddiayı ortaya atan Ebû Ca'fer el-İskâfî (ö. 240/854) hem aşırı Şîi, hem de aşırı mu'tezilî bir kişi olarak bilinir.² Onun bu durumu göz önüne alındığında, Hz. Ali'ye karşı savaşmış olan Amr b. Âs hakkında tarafsız kalmış olacağı düşünülemez. Öte yandan o, bu iddiası için hiçbir sened ve râvi zikretmemiştir.³ Oysa bilginin delil olabilmesi için sahih râvilerden oluşan bir senedle intikâl etmesi gerekirdi. Rivâyet bu haliyle ilmî bir değer taşımaktan son derece uzaktır. Diğer yandan söz konusu bilginin geçtiği kaynak İbn Ebi'l-Hadîd'in (ö. 679/1280) *Şerhu Nehci'l-belâğa* isimli eseridir. Bu eser bu tür son derece önem arz eden konular için güvenilir bir kaynak konumunda değildir. Bu iddianın başka hiçbir kaynakta yer almaması da dikkat çeken bir husustur. Netice itibarıyla sözü edilen konu rivâyet herhangi bir senedle aktarılmadığı, aşırı Şîi-Mu'tezilî olduğu bilinen kimselere dayandığı ve kaynak değeri bulunmayan bir kitapta yer aldığı için bu konuda delil olmaya elverişli değildir.

¹ İbn Ebi'l-Hadîd, *Şerhu Nehci'l-belâğa*, IV, 63-64. Ayrıca bkz. Efendioğlu, “Bazı Sahâbiler Ücret Karşılığı Hadis Uydurtmuş veya Uydurmuş Olabilir mi?”, *İslâm Medeniyetinin Kurucu Nesli Sahâbe II*, s. 137-140.

² İbnü'l-Murtazâ, *Tabakâtü'l-Mu'tezile*, s. 78.

³ İbn Ebi'l-Hadîd, *a.g.e.*, IV, 64.

Ebû Ca'fer el-İskâfî (ö. 240/854) Amr b. Âs'ın hadis uydurduğu iddiasını delillendirmek için bir hadis de nakletmiştir. Onun naklettiği bu hadis Buhârî ve Müslim'de geçer. Söz konusu hadiste Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır: *“Dikkat edin! Şüphesiz Ebû Fülân'ın ailesi benim velîlerim değildir. Benim velîm ancak Allah ve sâlih mü'minlerdir.”*¹ Ebû Ca'fer el-İskâfî bu hadiste “Ebû Fülân ailesi” şeklinde geçen ve kim oldukları belirtilmeyen aileyi, Hz. Ali'nin de mensûbu olduğu Benî Ebî Tâlib şeklinde anlamış ve burdan hareketle Amr b. Âs'ın Hz. Ali'ye düşmanlığı sebebiyle bu hadisi tahrif ettiğini iddia etmiştir.² Ancak çalışmamızda da incelenmiş olan rivâyete bakıldığında böyle bir neticeye varmak oldukça zordur. Nitekim hadis sika râvîler tarafından nakledilmiş ve hadis ilminde otorite kabul edilen Buhârî ve Müslim'in *el-Câmiu's-Sahîh* 'lerinde yer almıştır.³ Ayrıca hadisin şerhlerinde de böyle bir anlamdan bahsedilmemektedir.⁴ Şerhlerde “Ebû Fülân ailesi” hakkında çeşitli izahlar yapılmıştır. Burada kastedilenin kimler olduğu hakkında yapılan izahlardan birine göre, Hz. Peygamber'in bir kabile ismi zikretmemesinin sebebi daha sonra o kabilenin ve onların müslüman olan çocuklarının aleyhinde koz olarak kullanılmasını engellemek ve onlara eziyet edilmesini önlemektir.⁵ Başka bir görüşe göre de burada kabile ismi aslında zikredilmişken, daha sonra râvilerden biri tarafından onlara zarar gelebileceği endişesinden dolayı hafifletilmiştir.⁶ Hadiste vurgulanmak istenen husus, Hz. Peygamber'in dostu olmanın akrabalık ile sınırlı olmadığı, onun dostlarının arasında Allah'ın velî kullarının da bulunduğudur. Başka bir deyişle Resûlullah (s.a.v.) burada “Sâlih mü'minler akrabam olmasa bile benim için velîdirler. (dostturlar) Sâlih mü'min olmayanlar ise akrabam bile olsalar benim velîlerim arasında olamazlar” mânasını kastetmektedir.⁷

Ebû Ca'fer el-İskâfî'nin iddiasını geçersiz kılacak başka bir husus da Amr b. Âs'ın rivâyetleri arasında Hz. Ali'yi zemmeden veya onu öven herhangi bir rivâyetin bulunmamasıdır. Târihî bilgiler gözden geçirildiğinde görülecektir ki Amr b. Âs'ın, Hz.

¹ Hadis için bkz. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIX, 340; Buhârî, “Edeb”, 14; “Müslim, “Îmân”, 366.

² İbn Ebi'l-Hadîd, *Şerhu Nehci'l-belâğa*, IV, 64; Efendioğlu, *Sahâbeye Yöneltilen Tenkitler*, s. 366.

³ Hadis için bkz. Bu çalışma, s. 42.

⁴ Mesela bkz. İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, X, 419-422; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, XXII, 94-95.

⁵ İbn Hacer, *a.g.e.*, X, 420.

⁶ İbn Hacer, *a.g.e.*, X, 420.

⁷ Efendioğlu, *a.g.e.*, s. 367.

Ali'yi yermekten ziyâde kendini aklamaya yönelik rivâyete ihtiyacı vardır. Yani o hadis uyduracak olsaydı önce kendi fazileti hakkında hadis uydururdu. Ancak detaylı olarak incelenen rivâyetleri arasında ne kendisinin ne de bir başkasının fazîletine dâir hadis bulunmaktadır. Bütün bunlardan anlaşılıyor ki Ebû Ca'fer el-İskâfî'nin iddiası zorlama bir yorumdan ibarettir. Amr b. Âs her ne kadar Hz. Ali'ye muhalefet etmişse de onun hakkında kesinlikle hadis uydurmamıştır.

Netice itibariyle şunu söylemek mümkündür: Amr b. Âs idârî ve siyâsî uygulamaları sebebiyle eleştirilebilir. Ancak Hz. Peygamber adına hadis uydurduğu iddiası kendisine apaçık bir iftiradır.

İKİNCİ BÖLÜM
AMR B. ÂS'IN RİVÂYETLERİ
VE
RÂVİLERİ

I. AMR B. ÂS'IN RİVÂYETLERİ

Kaynaklarda Amr b. Âs'ın mükerrerleriyle birlikte toplam 39 rivâyetinin bulunduğu belirtilmektedir.¹ Tespit çalışması esnasında bu rivâyetlerin bir çok kaynaktan yer aldığı görülmüştür. Rivâyetlerin sayısı ne kadar 39 olarak zikredilmekte ise de her sened ve metin ayrı bir hadis sayıldığında bu rakamın daha da artacağı muhakkaktır. Çalışmada hadisler konularına göre tasnif edilmiş bu yolla tekrara düşmekten kaçınılmıştır. Tespit edilen 35 tekrarsız hadisin tahrîci yapılmış, yer aldıkları kaynaklara işaret edilmiştir.

Metni, tercümesi verilen ve tahrîci yapılan râvileri tanıtılan hadislerin ayrıca sıhhat açısından değerlendirmesi yapılmıştır. Sıhhat değerlendirmelerinde de muhakkiklerin yorumu varsa onlar dikkate alınmış, yorumu bulunmayan hadislerin senedlerden ve râvilerden hareketle değerlendirmesi yapılmıştır. Bu bağlamda Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'i, Ebû Dâvûd'un *es-Sünen* 'i ve İbn Mâce'nin *es-Sünen* 'i için Şuayb el-Arnaud'un değerlendirmelerine bakılmış, Ebû Ya'la'nın *el-Müsned* 'i için ise eseri tahkik eden Hüseyin Selim Esed'in düştüğü notlar esas alınmıştır. Hâkim'in *el-Müstedrek* 'inden alınan hadisler için çoğunlukla müellifin değerlendirmeleri tercih edilmiş, ancak bazı hadislerin sıhhat durumu senedden hareketle tespit edilmiştir.

A. RİVÂYETLERİN KONULARINA GÖRE TASNİFİ

Hadis âlimleri rivâyetleri tasnif ederken ale'l-ebvâb (konularına göre) ve ale'r-ricâl (râvilerine göre) olmak üzere iki esasa göre yaparlar. Bu çalışmada Amr b. Âs'ın rivâyetleri konularına göre tasnif edilmiştir. Konu başlıkları muhaddislerin bu tür için kullandıkları kitap başlıklarından seçilmiş, başlıkların sıralanmasında da meşhur kitapların uygulaması esas alınmıştır.

¹ İbn Hazm, *Esmâü's-sahâbeti'r-ruvât*, s. 39. Ayrıca bkz. Efendioğlu, *Sahâbeye Yöneltilen Tenkitler*, s. 361.

Hadisin Metni ve Tercümesi

Amr b. Âs'tan rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: “Ben, Resûlullah (s.a.v.) Kâbe’de Makâm-ı İbrâhim’de namaz kılarken, müşriklerin oturup Kâbe’nin gölgesinde ona komplo kurmaya çalıştıkları günü gördüm. Ukbe b. Ebî Muayt ayağa kalktı ve Hz. Peygamber’in elbisesini boğazına doladı. Sonra sıktı. O kadar ki dizlerinin bağı çözüldü. İnsanlar öldüğünü zannederek bağırışmaya başladılar. Amr b. Âs dedi ki: Ebû Bekir acele bir şekilde geldi ve Resûlullah’ı arkadan koltuk altından tutup kaldırdı. Bir taraftan da şöyle diyordu: “Rabbim Allaktır diyor diye bir adamı öldürmeye mi kalkıyorsunuz?” İnsanlar Peygamber’in yanından dağıldılar. O da ayağa kalktı namazını tamamladıktan sonra Kâbe’nin gölgesinde oturan müşriklerin yanına gitti ve eliyle boğazını göstererek onlara şöyle dedi: “*Ey Kureyş topluluğu! Allah’a yemin olsun ki ben sizi boğazlayacak bir kişi olarak gönderildim.*” Ebû Cehil ona dedi ki: “Ey

31

Muhammed! Konuştuğuna dikkat et, sen câhil biri değilsin.” Onun bu sözüne karşılık Hz. Peygamber, “*Sen onlardansın*” buyurdu.¹

Hadisin Sened ve Râvileri

(1) İbn Ebî Şeybe (ö. 235/849-50)

Asıl adı Abdullah b. Muhammed olmakla berâber o İbn Ebî Şeybe lakabıyla meşhûr olmuştur. İsmâîl b. Uleyye, Süfyân b. Uyeyne ve Ebû Dâvûd et-Tayâlisî gibi pek çok muhaddisten hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Buhârî, Müslim ve Ebû Dâvûd es-Sicistânî gibi pek çok âlimler hadis almışlardır.² Ebû Zür’a, İbn Ebî Şeybe gibi hıfzeden başka birisini görmediğini belirtmiştir.³ Ebû Hâtim İbn Ebî Şeybe hakkında sika demiş,⁴ İclî de onun hadis hâfızı olduğunu belirtmiş ve güvenilir olduğunu söylemiştir.⁵ Zehebî ise onu imâm, seyyidü’l-huffâz terimleriyle nitelemektedir.⁶

(2) Ali b. Müshir el-Kuraşî (ö. 189/804-05)

Künyesi Ebû’l-Hasen olan Ali b. Müshir Kûfeli’dir.⁷ Saîd b. Ebî Arûbe, A‘meş ve Ebû İshâk eş-Şeybânî gibi muhaddislerden hadis almış, kendisinden ise İbn Ebî Şeybe, İsmâîl b. el-Halîl ve Mincâb b. Hâris et-Temîmî gibi muhaddisler nakilde bulunmuşlardır.⁸ İclî onun hadis ve fıkıhı birleştiren kimselerden olduğunu belirtmiş ve onu sika terimiyle tevsîk etmiştir.⁹ Yahyâ b. Maîn ve Ebû Zür’a sika, Ebû Hâtim de sâlihu’l-hadîs terimiyle nitelemiştir.¹⁰ Zehebî ise onun allâme ve hâfız olduğunu belirtmektedir.¹¹

¹ Ebû Ya‘lâ, *el-Müsned*, XIII, 324. Hadisin tahrîci için bkz. İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VII, 331; Nesâî, *es-Sünen ‘ül-kübrâ*, X, 244; İbn Hibbân, *es-Sahîh*, XIV, 529.

² Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XVI, 34-37.

³ İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, XI, 2-4.

⁴ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, V, 160.

⁵ İclî, *es-Sikât*, II, 57.

⁶ Zehebî, *A’lâmu’n-nübelâ*, XI, 122.

⁷ Buhârî, *et-Târihü’l-kebîr*, VI, 297.

⁸ Mizzî, *a.g.e.*, XXI, 135-138.

⁹ İclî, *a.g.e.*, II, 158.

¹⁰ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VI, 204.

¹¹ Zehebî, *a.g.e.*, VII, 484.

(3) Muhammed b. Amr el-Leysî (ö. 145/762-63)

Künyesi Ebû Abdillâh olan Muhammed b. Amr, el-Leysî ve el-Medenî nisbeleriyle bilinmektedir.¹ İbrâhîm b. Abdillâh b. Huneyn, Sâlim b. Abdillâh b. Ömer ve Amr b. Alkame el-Leysî'den hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Süfyân es-Sevrî, Süfyân b. Uyeyne ve Şu'be b. Haccâc gibi muhaddisler rivâyetinde bulunmuştur.² Ebû Hâtîm onu sâlihü'l-hadîs, yüktebû hadîsühû ve şeyh terimleriyle nitelemiş,³ İbn Hibbân *es-Sikât*'ında zikretmiş, ancak onun hadis rivâyetinde bazen hatâyâ düştüğünü vurgulamıştır.⁴ İbn Hacer ise onu sadûk terimiyle nitelemiş, onda vehim bulunduğunu belirtmiştir.⁵

(4) Ebû Seleme b. Abdîrrahman ez-Zührî (ö. 94/712-13)

Ebu Seleme künyesi ile meşhûr olan râvinin asıl adı Abdullah b. Abdîrrahman b. Avf'dır.⁶ Enes b. Mâlik, Hassân b. Sâbit el-Ensârî ve Talha b. Ubeydillâh gibi sahâbîlerden hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Sâlim Ebû'n-nadr, Saîd b. Ebî Saîd el-Makburî ve Âmir eş-Şa'bî ve başkaları rivâyetinde bulunmuştur.⁷ Ebû Zûr'a onun sika olduğunu belirtmiş,⁸ Zehebî ise fakîh ve müçtehid olduğunu söyledikten sonra hucet terimiyle nitelemiş.⁹

Hadisin Sıhhat Açısından Değerlendirmesi

Eseri tahkîk eden Hüseyin Selim Esed isnâdın hasen olduğunu belirtmiştir.¹⁰

¹ Buhârî, *et-Târihü'l-kebîr*, I, 191.

² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 212-214.

³ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 31.

⁴ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 377.

⁵ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 434.

⁶ İbn Sa'd, *et-Tabâkâtü'l-kübrâ*, V, 118.

⁷ Mizzî, *a.g.e.*, XXXIII, 370-374.

⁸ İbn Ebî Hâtîm, *a.g.e.*, V, 94.

⁹ Zehebî, *a.g.e.*, IV, 287.

¹⁰ Ebû Ya'lâ, *el-Müsne'd*, XIII, 324.

Hadisin Metni ve Tercümesi

2- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ غَيْلَانَ⁽¹⁾، قَالَ: حَدَّثَنَا رِشْدِينُ⁽²⁾، حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ عَلِيٍّ⁽³⁾، عَنْ أَبِيهِ⁽⁴⁾، عَنْ عَمْرِو

بْنِ الْعَاصِ، قَالَ: قَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَيُّ الْعَمَلِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: "إِيمَانٌ بِاللَّهِ وَتَصَدِيقٌ، وَجِهَادٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَحُجٌّ

مَبْرُورٌ" قَالَ الرَّجُلُ: أَكْثَرْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "فَلَيْنُ الْكَلَامِ، وَبَذْلُ الطَّعَامِ،

وَسَمَاحٌ وَحُسْنُ خُلُقٍ" قَالَ الرَّجُلُ: أُرِيدُ كَلِمَةً وَاحِدَةً، قَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "اذهَبْ فَلَا تَتَّهِمِ اللَّهَ

عَلَى نَفْسِكَ"

Amr b. Âs'ın rivâyet ettiğine göre bir adam Hz. Peygamber'e şöyle dedi: "Yâ Resûlallah hangi amel daha faziletlidir?" Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "*Allah'a îmân ve tasdîk, Allah yolunda cihâd ve makbul bir hacdır.*" Adam dedi ki: "Yâ Resûlallah bunlar çok oldu." Bunun üzerine Allah Resûlü şöyle buyurdu: "*Yumuşak söz söylemek, çokca yemek yedirmek, müsâmahakâr davranmak ve güzel ahlak sahibi olmak.*" Adam dedi ki: "Ben bir kelimelik bir amel istiyorum." Resûlullah (s.a.v.) ona şöyle buyurdu: "*Git, nefsinle hareket ederek Allah'ı suçlama.*"¹

Hadisin Sened ve Râvileri

(1) Yahyâ b. Ğaylân el-Huzâî (ö. 220/835)

Künyesi Ebü'l-Fadl olan Yahyâ b. Ğaylân Bağdatlıdır. Bir ihtiyaç için gittiği Basra'da vefat etmiştir.² Rişdîn b. Sa'd, Mâlik b. Enes ve Yezîd b. Zürey' den hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Ahmed b. Hanbel, el-Fadl b. Sehl ve İshâk b. Ebî İsrâîl rivâyette bulunmuştur.³ Zehebî onun sika olduğunu belirtmekte,⁴ İbn Hibbân ise *es-Sikât* isimli eserinde zikretmektedir.⁵

¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIX, 350.

² İbn Sa'd, *et-Tabâkâtü'l-kübrâ*, VII, 245; Buhârî, *et-Târihü'l-kebîr*, VIII, 298.

³ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXI, 491-492.

⁴ Zehebî, *el-Kâşif*, II, 373.

⁵ İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 267.

(2) Rişdîn b. Ebî Rişdîn el-Mihrî (ö. 188/803-04)

Künyesi Ebü'l-Haccâc olan Rişdîn b. Ebî Rişdîn Mısırlıdır.¹ Abdullah b. Lehîa, Dahhâk b. Şurehbîl ve Yûnus b. Yezîd'den hadis almış, kendisinden ise Abdullah b. Mübârek, Kuteybe b. Saîd ve Muhammed b. Muâviye en-Nîsâbûrî rivâyette bulunmuştur.² Yahyâ b. Maîn ve Ebû Hâtîm onun hadislerinin yazılamayacağını belirtmiş, Ebû Hâtîm ayrıca gaflet sahibi olduğunu söylemiş ve münkerü'l-hadîs ve zayıf terimleriyle nitelemiştir.³ Nesâî de metrûk olduğunu söyler.⁴

(3) Musa b. Ali el-Lahmî (ö. 163/779-80)

Künyesi Ebû Abdîrrahman olan Musa b. Ali el-Lahmî, el-Mısırî nisbeleriyle bilinir.⁵ Mısır valiliği yapmıştır. Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî, Yezid b. Ebî Habib ve Yezid b. Ebî Mansur'dan rivâyette bulunmuştur. Kendisinden ise Üsâme b. Zeyd el-Leysî, Abdullah b. Mübarek ve Abdullah b. Lehîa hadis almışlardır.⁶ İclî,⁷ İbn Ebî Hâtîm ve Yahya b. Maîn⁸ onun sika olduğunu söylerler.

(4) Ali b. Rabâh el-Lahmî (ö. 113/731-32)

Künyesi Ebû Mûsâ olan Ali b. Rabâh, el-Lahmî ve el-Mısırî nisbeleriyle bilinir.⁹ Ebû Hüreyre, Amr b. Âs ve Ukbe b. Âmir'den hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Hâris b. Yezid el-Hadrâmî, Yezid b. Ebî Habîb ve Mûsâ b. Ali rivâyette bulunmuştur.¹⁰ İbn Sa'd¹¹, İclî¹² ve Zehebî¹³ onu sika olarak ta'dîl etmişlerdir.

¹ Buhârî, *et-Târihü'l-kebîr*, III, 337.

² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IX, 191-192.

³ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, III, 513.

⁴ Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, II, 48-49.

⁵ İbn Sa'd, *et-Tabâkâtü'l-kübrâ*, VII, 357; Buhârî, *a.g.e.*, VII, 289.

⁶ Mizzî, *a.g.e.*, XXIX, 123.

⁷ İclî, *es-Sikât*, II, 305.

⁸ İbn Ebî Hâtîm, *a.g.e.*, VIII, 153-154.

⁹ Buhârî, *a.g.e.*, VI, 274.

¹⁰ İbn Ebî Hâtîm, *a.g.e.*, VI, 186; Mizzî, *a.g.e.*, XXXIV, 335.

¹¹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 354.

¹² İclî, *a.g.e.*, II, 153.

¹³ Zehebî, *a.g.e.*, V, 101.

Hadisin Sıhhat Açısından Değerlendirmesi

Şuayb el-Arnaûd, isnâdındaki Rişdîn b. Ebî Rişdîn'den dolayı bu hadisin isnâdının zayıf olduğunu belirtmiş ancak hadisin şevâhidiyle birlikte hasen derecesinde olacağını söylemiştir.¹

Hadisin Metni ve Tercümesi

3- حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ⁽¹⁾، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي⁽²⁾، عَنْ ابْنِ إِسْحَاقَ⁽³⁾، قَالَ: حَدَّثَنِي يَزِيدُ بْنُ أَبِي حَبِيبٍ⁽⁴⁾، عَنْ رَاشِدٍ⁽⁵⁾، مَوْلَى حَبِيبِ بْنِ أَبِي أَوْسٍ الثَّقَفِيِّ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي أَوْسٍ⁽⁶⁾، قَالَ: حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ الْعَاصِ مِنْ فِيهِ، قَالَ: لَمَّا انصَرَفْنَا مِنْ أَهْلِ حَزَابٍ عَنِ الْخَنْدَقِ، جَمَعْتُ رِجَالًا مِنْ قُرَيْشٍ كَانُوا يَرَوْنَ مَكَانِي، وَيَسْمَعُونَ مِنِّي، فَقُلْتُ لَهُمْ: تَعْلَمُونَ، وَاللَّهِ إِنِّي لَأَرَى أَمْرَ مُحَمَّدٍ يَعْلُو الْأُمُورَ عُلُوًّا كَبِيرًا، وَإِنِّي قَدْ رَأَيْتُ رَأْيًا، فَمَا تَرَوْنَ فِيهِ؟ قَالُوا: وَمَا رَأَيْتَ؟ قَالَ: رَأَيْتُ أَنَّ نَلْحَقَ بِالنَّجَاشِيِّ فَنَكُونُ عِنْدَهُ، فَإِنْ ظَهَرَ مُحَمَّدٌ عَلَى قَوْمِنَا، كُنَّا عِنْدَ النَّجَاشِيِّ، فَإِنَّا أَنْ نَكُونَ تَحْتَ يَدَيْهِ أَحَبُّ إِلَيْنَا مِنْ أَنْ نَكُونَ تَحْتَ يَدَيْ مُحَمَّدٍ، وَإِنْ ظَهَرَ قَوْمُنَا فَنَحْنُ مِنْ قَدْ عُرِفُوا، فَلَنْ يَأْتِيَنَا مِنْهُمْ إِلَّا خَيْرٌ، فَقَالُوا: إِنَّ هَذَا الرَّأْيُ. قَالَ: فَقُلْتُ لَهُمْ: فَاجْمَعُوا لَهُ مَا نُهْدِي لَهُ، وَكَانَ أَحَبَّ مَا يُهْدَى إِلَيْهِ مِنْ أَرْضِنَا الْأَدَمِ، فَجَمَعْنَا لَهُ أَدَمًا كَثِيرًا، فَخَرَجْنَا حَتَّى قَدِمْنَا عَلَيْهِ، فَوَاللَّهِ إِنَّا لَعِنْدَهُ إِذْ جَاءَ عَمْرُو بْنُ أُمَيَّةَ الصَّمْرِيِّ، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ بَعَثَهُ إِلَيْهِ فِي شَأْنِ جَعْفَرٍ وَأَصْحَابِهِ قَالَ: فَدَخَلَ عَلَيْهِ ثُمَّ خَرَجَ مِنْ عِنْدِهِ، قَالَ: فَقُلْتُ لِأَصْحَابِي: هَذَا عَمْرُو بْنُ أُمَيَّةَ، لَوْ قَدْ دَخَلْتُ عَلَى النَّجَاشِيِّ فَسَأَلْتُهُ إِيَّاهُ فَأَعْطَانِيهِ، فَضَرَبْتُ عُنُقَهُ، فَإِذَا فَعَلْتُ ذَلِكَ رَأَتْ قُرَيْشٌ أَبِي قَدْ أَجْرَأْتُ عَنْهَا حِينَ قَتَلْتُ رَسُولَ مُحَمَّدٍ، قَالَ: فَدَخَلْتُ عَلَيْهِ، فَسَجَدْتُ لَهُ كَمَا كُنْتُ أَصْنَعُ، فَقَالَ: مَرْحَبًا بِصَدِيقِي، أَهْدَيْتَ لِي مِنْ بِلَادِكَ شَيْئًا؟ قَالَ: قُلْتُ: نَعْمَ أَيُّهَا الْمَلِكُ، قَدْ أَهْدَيْتُ لَكَ أَدَمًا كَثِيرًا، قَالَ: ثُمَّ قَدَّمْتُهُ إِلَيْهِ، فَأَعْجَبَهُ وَاشْتَهَاهُ، ثُمَّ قُلْتُ لَهُ: أَيُّهَا الْمَلِكُ إِنِّي قَدْ رَأَيْتُ رِجُلًا خَرَجَ مِنْ عِنْدِكَ، وَهُوَ رَسُولُ رَجُلٍ عَدُوٍّ لَنَا، فَأَعْطَانِيهِ لِأَقْتُلُهُ، فَإِنَّهُ قَدْ أَصَابَ مِنْ أَشْرَافِنَا وَخِيَارِنَا، قَالَ: فَغَضِبَ ثُمَّ مَدَّ يَدَهُ فَضَرَبَ بِهَا أَنْفَهُ ضَرْبَةً طَنْتُ أَنْ قَدْ كَسَرَهُ، فَلَوْ انشَقَّتْ لِي الْأَرْضُ لَدَخَلْتُ فِيهَا فَرَقًا مِنْهُ، ثُمَّ قُلْتُ: أَيُّهَا الْمَلِكُ، وَاللَّهِ لَوْ طَنْتُ أَنَّكَ تَكْرَهُ هَذَا مَا سَأَلْتُكَ،

¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIX, 350.

فَقَالَ: أَتَسْأَلُنِي أَنْ أُعْطِيَكَ رَسُولَ رَجُلٍ يَأْتِيهِ النَّامُوسُ الْأَكْبَرُ الَّذِي كَانَ يَأْتِي مُوسَى لِيَتَفْتَلَهُ؟ قَالَ: قُلْتُ: أَيُّهَا الْمَلِكُ أَكْذَاكَ هُوَ؟ فَقَالَ: وَيْحَكَ يَا عَمْرُو، أَطِيعْنِي وَاتَّبِعْهُ، فَإِنَّهُ وَاللَّهِ لَعَلَى الْحَقِّ، وَلَيُظْهِرَنَّ عَلَيَّ مَنْ خَالَفَهُ كَمَا ظَهَرَ مُوسَى عَلَى فِرْعَوْنَ وَجُنُودِهِ، قَالَ: قُلْتُ: فَبَايِعْنِي لَهُ عَلَى الْإِسْلَامِ، قَالَ: نَعَمْ، فَبَسَطَ يَدَهُ وَبَايَعْتُهُ عَلَى الْإِسْلَامِ، ثُمَّ خَرَجْتُ إِلَى أَصْحَابِي وَقَدْ حَالَ رَأْيِي عَمَّا كَانَ عَلَيْهِ، وَكَتَمْتُ أَصْحَابِي إِسْلَامِي، ثُمَّ خَرَجْتُ عَامِدًا لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأُسْلِمَ، فَلَقِيتُ خَالِدَ بْنَ الْوَلِيدِ، وَذَلِكَ قُبَيْلَ الْفَتْحِ، وَهُوَ مُقْبِلٌ مِنْ مَكَّةَ، فَقُلْتُ: أَيْنَ يَا أَبَا سُلَيْمَانَ؟ قَالَ: وَاللَّهِ لَقَدْ اسْتَقَامَ الْمُنْسِمُ، وَإِنَّ الرَّجُلَ لَنَبِيٍّ، أَذْهَبُ وَاللَّهِ أُسْلِمُ، فَحَتَّى مَتَى؟ قَالَ: قُلْتُ: وَاللَّهِ مَا جِئْتُ إِلَّا لِأُسْلِمَ، قَالَ: فَقَدِمْنَا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَدِمَ خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ فَأَسْلَمَ وَبَايَعَ، ثُمَّ دَنَوْتُ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي أَبَايَعُكَ عَلَى أَنْ تَغْفِرَ لِي مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِي¹، وَلَا أَذْكَرُ وَمَا تَأَخَّرَ، قَالَ: فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " يَا عَمْرُو، بَايِعْ، فَإِنَّ الْإِسْلَامَ يَجِبُ مَا كَانَ قَبْلَهُ، وَإِنَّ الْهِجْرَةَ تَجِبُ مَا كَانَ قَبْلَهَا²، قَالَ: فَبَايَعْتُهُ ثُمَّ انْصَرَفْتُ قَالَ ابْنُ إِسْحَاقَ: " وَقَدْ حَدَّثَنِي مَنْ لَا أَتَّهِمُ أَنَّ عُثْمَانَ بْنَ طَلْحَةَ بْنَ أَبِي طَلْحَةَ كَانَ مَعَهُمَا أُسْلِمَ حِينَ أُسْلِمَا. "

Habib b. Ebî Evs'ten nakledilir, o şöyle demiştir: Amr b. Âs'ın kendi ağzından işittim, şunları anlattı: Hendek Savaşı'nda hendeğin yanından ayrıldıktan sonra Kureys'ten bana değer veren ve sözüme itibar eden bazı kimseleri topladım ve onlara şöyle dedim: “Siz de biliyorsunuz ki, Vallahi ben Muhammed’in durumunu büyük bir yükselişte görüyorum. Bu durum karşısında benim bir fikrim var. Siz bu konuda ne dersiniz?” Fikrin nedir? dediler. Şunu söyledi: “Beraberce Necâşî’ye iltica edip onun yanında kalalım. Eğer Muhammed Mekkelilere galip gelirse, Necâşî’nin yanında temelli kalırız. Muhammed’in emri altına girmektense Necâşî’nin himayesinde yaşamak daha

¹ أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِبَايَعْنِي، فَبَسَطَ يَدَهُ إِلَيَّ، فَقُلْتُ: لَا أَتَّهِمُ أَهْلًا وَلَا نِسَبًا، فَقَالَ: بَايِعْ، فَإِنَّ الْإِسْلَامَ يَجِبُ مَا كَانَ قَبْلَهُ، وَإِنَّ الْهِجْرَةَ تَجِبُ مَا كَانَ قَبْلَهَا، قَالَ: فَبَايَعْتُهُ ثُمَّ انْصَرَفْتُ قَالَ ابْنُ إِسْحَاقَ: " وَقَدْ حَدَّثَنِي مَنْ لَا أَتَّهِمُ أَنَّ عُثْمَانَ بْنَ طَلْحَةَ بْنَ أَبِي طَلْحَةَ كَانَ مَعَهُمَا أُسْلِمَ حِينَ أُسْلِمَا. "

² يَا عَمْرُو أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ الْهِجْرَةَ تَجِبُ مَا قَبْلَهَا مِنَ الذُّنُوبِ، يَا عَمْرُو أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ الْإِسْلَامَ يَجِبُ مَا كَانَ قَبْلَهُ مِنَ الذُّنُوبِ أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ الْإِسْلَامَ يَهْدِمُ مَا كَانَ قَبْلَهُ، وَأَنَّ الْهِجْرَةَ تَهْدِمُ مَا كَانَ قَبْلَهَا، وَأَنَّ الْحُجَّ يَهْدِمُ مَا كَانَ قَبْلَهُ

iyidir. Eğer bizim taraf galip gelirse, onlar bizi tanıyorlar. Dolayısıyla onlardan bize hayırdan başka birşey gelmez. “Bu iyi bir fikir!” diyerek Amr’ın fikrine katıldılar. Amr devamla diyor ki: “Necâşî’ye hediye edeceğimiz şeyleri toplayın. O’na topraklarımızdan hediye edilecek en sevimli şey deridir.” Onun için çok deri topladık. Yola çıktık ve Necâşî’nin yanına geldik. Biz onun kapısında iken Ca’fer b. Ebî Tâlib ve Hz. Peygamber’in ashâbının durumunu öğrenmek için gönderdiği Amr b. Ümeyye ed-Damrî geldi. Necâşî’nin yanına girdi ve çıktı. Arkadaşlarıma dedim ki: “Bu Amr b. Ümeyye! Keşke Necâşî’nin yanına girsem, onu Necâşî’den istesem o da onu bana verse de boynunu vursam! Böyle yaptığımda, Muhammed’in elçisini öldürmekle Kureyş onların intikamını aldığını görürdüm. Necâşî’nin yanına girdim ve her zaman yaptığım gibi ona secde ettim. Bana: ‘Merhaba dostum! Bana memleketinden bir şey getirdin mi?’ diye sordu. Ben de: ‘Evet Ey Melik! Sana çok sayıda deri hediye getirdim’ dedim. Sonra derileri ona takdim ettim. Çok hoşuna gitti. Sonra ona dedim ki: ‘Ey melik! Senin huzurundan bir adamın çıktığını gördüm. O, bize düşman olan bir adamın elçisidir. Onu bana ver de öldüreyim! Çünkü o, bizim ileri gelenlerimizden birçok kimseyi öldürdü.’ Bu sözler Necâşî’yi öylesine kızdırdı ki kızgınlığından elini burnuna vurdu, ben de burnu kırıldı zannettim. O esnada yer yarılısaydı içine girerdim. Bunun üzerine öylesine korktum ki, yer yarılısaydı içine girerdim!’ Sonra şöyle dedim: ‘Ey melik! Eğer bu isteğimden memnun olmayacağını bilseydim hiç böyle bir istekte bulunmazdım.’ Necâşî bunun üzerine şunu söyledi: “Mûsâ’ya gelen Nâmus-u Ekber’in [Cebrâil’in] kendisine geldiği bir zatın elçisini, öldürmek üzere sana vermemi istiyorsun, öyle mi? Ben dedim ki: “Ey Melik, gerçekten dediğin gibi mi?” Necâşî bana: “Yazıklar olsun sana, ey Amr! Sözümü dinle ve yeminle söylüyorum ki Muhammed hak üzeredir. O, Mûsâ bin İmrân’ın (a.s.) Firavun ve ordusuna galip geldiği gibi, kendisine karşı çıkanlara mutlaka galip gelecektir.” Ben dedim ki: “O zaman onun adına benim Müslüman oluş bîatımı kabul et.” O da “tamam” dedi. Elini uzattı ve Müslüman olduğuma dair bîat ettim. Sonra arkadaşlarımin yanına çıktım. Durumumu aynen sürdürdüm. Müslüman olduğumu arkadaşlarımdan gizledim.

Mekke’ye geldikten sonra Müslümanlığımı ilan etmek için Resûlullah’a gitmek üzere yola çıktım. Bu yolculuk Fetih’den az önce olmuştur. Mekke’den çıkarken Hâlid b. Velîd ile karşılaştım. Ona dedim ki: ‘Ey Ebû Süleyman nereye?’ Şöyle cevap verdi:

‘Bineğin gittiği istikâmete.’ ‘Yeminle söylüyorum Muhammed peygamberdir. Ben Müslüman olmaya gidiyorum. Ne zamana kadar bekleyeceğim.’ Dedim ki: ‘Vallahi ben de Ben Müslüman olmaya gidiyorum.’ Birlikte Resûlullah’a (s.a.v.) geldik. Önce Hâlid b. Velîd girdi, Müslüman olduğunu bildirdi ve bîat etti. Sonra ben Resûlallah’a yaklaştım ve dedim ki: ‘Yâ Resûlallah! Gelecek günahlarımı zikretmiyorum, şimdiye kadar işlediğim günahların affedilmesi için dua etmen şartıyla sana bîat edeceğim.’ Resûlullah şöyle buyurdu: “*Ey Amr! Bîat et. İslâm’a girmek, daha önce işlenen günahları siler. Hicret de kendinden öncekileri yok eder.*” Ben de ona bîat ettim ve yanından ayrıldım.

İbn İshâk der ki: Güvendiğim birinin bana anlattığına göre, Osman b. Talha b. Ebî Talha da Amr b. Âs ve Hâlid b. Velîd ile beraber Müslüman olmuştur.¹

Hadisin Sened ve Râvileri

(1) Ya‘kûb b. İbrâhîm el- Kuraşî (ö. 208/823-24)

Künyesi Ebû Yusuf olan Ya‘kûb b. İbrâhîm, el-Kuraşî ve et-Teymî nisbeleriyle bilinmektedir.² İbrâhîm b. Sa‘d, Şu‘be b. Haccâc ve Leys b. Sa‘d gibi muhaddislerden rivâyette bulunmuştur. Kendisinden ise Ahmed b. Hanbel, İshâk b. Râhuye ve Muhammed b. Yahyâ ez-Zühîlî gibi muhaddisler hadis dinlemişlerdir.³ İclî⁴ ve Yahyâ b. Maîn onun sika olduğunu belirtmiş, Ebû Hâtîm sadûk olarak nitelemiş,⁵ Zehebî imam, huccet, hâfız terimleriyle güvenilirliğine işaret etmiştir.⁶ İbn Hibbân onu *es-Sikât*’ında zikretmiştir.⁷

¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsneid*, XXIX, 312-315, 349, 360. Hadisin tahrîci için bkz. İbn Huzeyme, *es-Sahîh*, IV, 131; Beyhakî, *es-Sünen*, IX, 206.

² Buhârî, *et-Târihü’l-kebîr*, VIII, 395.

³ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXXII, 309.

⁴ İclî, *es-Sikât*, II, 372.

⁵ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, IX, 202.

⁶ Zehebî, *A’lâmü’n-nübelâ*, IX, 491.

⁷ İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 284.

(2) İbrâhim b. Sa'd ez-Zührî (ö. 183/799-800)

Künyesi Ebû İshâk olan İbrâhim b. Sa'd, el-Kuraşî, ez-Zührî ve el-Medenî nisbeleriyle bilinir.¹ Şu'be b. Haccâc, Sâlih b. Keysân ve Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî gibi muhaddislerden hadis almış, kendisinden ise Ebû Eyyûb Süleyman b. Dâvûd el-Hâşimî, Şu'be b. Haccâc ve Ebû Dâvûd et-Tayâlisî gibi muhaddisler rivâyette bulunmuştur.² İclî³ onu sika terimiyle ta'dîl etmiş, Ahmed b. Hanbel de hadiste güvenilir biri olduğunu belirtmiştir. Yahyâ b. Maîn ise hakkında lâ be'se bihî der.⁴

(3) İbn İshâk el-Kuraşî (ö. 150/767-68)

Künyesi Ebû Bekr olan Muhammed b. İshâk, el-Kuraşî nisbesiyle bilinir.⁵ Eyyûb es-Sahtiyânî, Şu'be b. Haccâc, Sâlih b. Keysân gibi muhaddislerden rivâyette bulunmuştur. Kendisinden ise Şu'be b. Haccâc, Süfyân es-Sevrî ve Süfyân b. Uyeyne gibi muhaddisler hadis almışlardır.⁶ Yahyâ b. Maîn onun hakkında sika, hasenü'l-hadîs demiştir.⁷ Yahyâ b. Saîd el-Kattân ise Muhammed b. İshâk'ın hadislerini Allah için terk ettim, demiştir. Mâlik b. Enes'in de onun için kezzâb dediği nakledilmektedir.⁸ Zehebî, *Mi'zânü'l-i'tidâl*'inde İbn İshâk hakkındaki tüm görüşleri zikrettikten sonra kendisi onun hasenü'l-hadîs ve sadûk olduğunu belirtmiş, ayrıca imamların kendisiyle ihticâc ettiklerini söylemiştir.⁹

(4) Yezîd b. Ebî Habîb (ö. 128/745-46)

Künyesi Ebû Recâ olan Yezîd b. Kays el-Ezdî, İbn Ebî Habîb lakabı ile meşhurdur.¹⁰ Câ'fer b. Rebîa, Hâris b. Ya'kub ve Sâlim b. Abdillâh b. Ömer gibi âlimlere talebelik yapmış, kendisinden ise Abdullâh b. Lehîa, Leys b. Sa'd ve Amr b.

¹ İbn Sa'd, *et-Tabâkâtü'l-kübrâ*, V, 475; Buhârî, *et-Târihü'l-kebîr* I, 288.

² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, II, 88-89.

³ İclî, *es-Sikât*, I, 201.

⁴ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, II, 101.

⁵ Buhârî, *a.g.e.*, I, 40.

⁶ Mizzî, *a.g.e.*, XXIV, 408-410.

⁷ Zehebî, *A'lâmu'n-nübelâ*, VII, 35.

⁸ Cürçânî, *el-Kâmil*, VII, 255.

⁹ Zehebî, *Mi'zânü'l-i'tidâl*, III, 468-475.

¹⁰ Buhârî, *a.g.e.*, VIII, 336.

Hâris b. Ya‘kub gibi muhaddisler de talebesi olmuştur.¹ Ebû Zür‘a², İclî³ onun hakkında sika değerlendirmesi yapmış, İbn Hibbân da *es-Sikât*’ında zikretmiştir.⁴ Zehebî ise hadiste imam, huccet olduğundan bahsetmiş, onu Mısır diyârının müftîsi olarak tanımlamıştır.⁵

(5) Râşid es-Sekafî (?)

Râşid es-Sekafî’nin, Habîb b. Ebî Evs es-Sekafî’nin kölesi olduğu nakledilir.⁶ Habîb b. Ebî Evs’ den hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden de İbn Ebî Habîb rivâyette bulunmuştur. Yahyâ b. Maîn onun hakkında sika demiş,⁷ İbn Hibbân da mürsel rivâyetlerinin bulunduğunu belirtmiştir.⁸

(6) Habîb b. Ebî Evs es-Sekafî (?)

Habîb b. Ebî Evs, es-Sekafî, el-Mısırî nisbeleriyle bilinir. Ebû Eyyûb Hâlid b. Zeyd el-Ensârî ve Amr b. Âs’tan hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Râşid b. Hanbel er-Râfî ve kölesi Râşid es-Sekafî rivâyette bulunmuştur.⁹ İbn Hacer onun Mısır’ın fethine şahit olduğunu ve Mısır’da yaşadığını belirttikten sonra sadûk terimiyle nitelemiştir.¹⁰

Hadisin Sıhhat Açısından Değerlendirmesi

Şuayb el-Arnaûd, hadisin isnâdının şevâhidiyle hasen olduğunu belirtmiştir.¹¹

¹ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXXII, 105.

² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, IX, 267.

³ İclî, *es-Sikât*, II, 361.

⁴ İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 546.

⁵ Zehebî, *A’lâmü’n-nübelâ*, VI, 31.

⁶ Buhârî, *et-Târihü’l-kebîr*, III, 296.

⁷ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, III, 487.

⁸ İbn Hibbân, *a.g.e.*, VI, 302.

⁹ Mizzî, *a.g.e.*, V, 357.

¹⁰ İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, s. 90.

¹¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIX, 312-315.

Medînî ve Ahmed b. Hanbel gibi meşhur âlimler rivâyette bulunmuştur.¹ Abdurrahman b. Mehdî: “Şu‘be’nin hayatı hakkında onun kitaplarından istifade ediyorduk.” demiştir. Yahya b. Maîn de onun kitaplarının en sahih kitaplar olduğunu belirtmiştir.² Abdullah b. Mübârek ise: “İnsanlar Şu‘be’nin hadisleri hakkında şüpheyeye düştükleri zaman Gunder’in kitaplarını hakem ta‘yîn ederlerdi.” demiştir.³ İbn Ebî Hâtim onu sadûk olarak nitelemekle beraber Şu‘be’nin rivâyetlerinde sika olduğunu belirtmiştir. Yahya b. Maîn de onun sika olduğunu belirtmiş,⁴ İbn Hibbân ise *es-Sikât*’ında zikretmiştir.⁵

(3) Şu‘be b. Haccâc (ö. 160/821-22)

Künyesi Ebû Bisâta olan Şu‘be b. Haccâc, el-Vâsitî nisbesiyle bilinmektedir. İbn Atîk’in kölesi olduğu rivâyet edilmektedir.⁶ A‘meş, Süfyân es-Sevrî ve Saîd b. Ebî Saîd el-Makburî gibi meşhur muhaddislerin ders halkalarında bulunmuş, kendisinden ise Haccâc b. Muhammed, el-A‘ver, Eyyûb es-Sahtiyânî ve Süfyân es-Sevrî gibi meşhur âlimler rivâyette bulunmuştur.⁷ Süfyân es-Sevrî: “Şu‘be hadiste emîru’l-mü’minîndir” demiş, Abdurrahman b. Mehdî de onun hadiste imâm olduğunu belirtmiştir. Yahyâ b. Saîd el-Kattân ise onun ricâl ilminde insanların en bilgisi olduğunu söylemiştir.⁸ İmam Şafîî de: “Şu‘be olmasaydı Irak’ta hadis bilinmezdi.” demiştir.⁹ İclî¹⁰ onun sika olduğunu belirtmiş, Zehebî de onu imam, hafız, emîru’l-mü’minîn fi’l-hadîs terimleriyle nitelendirerek güvenilirliğine işaret etmiştir.¹¹

(4) İsmâîl b. Ebî Hâlid el-Kûfî (ö. 146/763-64)

Künyesi Ebû Abdillâh olan İsmâîl b. Ebî Hâlid el-Kûfî’nin Benî Ahmes’in kölesi olduğu nakledilir.¹² Ebî Hâlid el-Ahmesî, Muhammed b. Sa‘d b. Ebî Vakkâs ve

¹ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXV, 5-6.

² Zehebî, *A’lâmü’n-nübelâ*, IX, 98-100.

³ İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IX, 97.

⁴ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, VII, 221.

⁵ İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 50.

⁶ Buhârî, *et-Târihü’l-kebîr*, IV, 244.

⁷ Mizzî, *a.g.e.*, XII, 479-89.

⁸ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, I, 126-28.

⁹ İbn Hacer, *a.g.e.*, III, 344.

¹⁰ İclî, *es-Sikât*, I, 456.

¹¹ Zehebî, *a.g.e.*, VII, 202.

¹² İbn Sa‘d, *et-Tabâkâtü’l-kübrâ*, VI, 333.

Âmir eş-Şa‘bî gibi muhaddislerden hadis rivâyet etmiştir. Süfyân es-Sevrî, Şu‘be b. Haccâc ve Süfyân b. Uyeyne gibi muhaddisler râvîleri arasında yer alır.¹ Yahyâ b. Maîn, Ebû Hâtim² ve İclî³ onun sika olduğunu belirtmişlerdir.

(5) Kays b. Ebî Hâzim el-Becelî (ö. 84/703-04)

Künyesi Ebû Abdillâh⁴ olan Kays b. Ebî Hâzim el-Becelî Kûfelidir.⁵ Huzeyfe b. Yemân, Hâlid b. Velîd ve Habbâb b. Eret gibi sahâbîlerden hadis nakletmiş, kendisinden ise A‘meş, Mücâlid b. Saîd ve Muğîre b. Şübeyl rivâyette bulunmuştur.⁶ Yahyâ b. Maîn⁷ ve İclî⁸ güvenilir olduğuna işaret etmişlerdir.

Hadisin Sıhhat Açısından Değerlendirmesi

Seneddeki râvîlerin tamamı güvenilir olan bu hadis sahihtir.

2. İ’tisâm

Hadisin Metni ve Tercümesi

5- حَدَّثَنَا عَفَّانُ⁽¹⁾، حَدَّثَنَا الْأَسْوَدُ بْنُ شَيْبَانَ⁽²⁾، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو نَوْفَلٍ بْنُ أَبِي عَقْرِبٍ⁽³⁾، قَالَ: جَرَعَ عَمْرُو بْنُ الْعَاصِ عِنْدَ الْمَوْتِ جَرَعًا شَدِيدًا، فَلَمَّا رَأَى ذَلِكَ ابْنُهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرٍو، قَالَ: يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ، مَا هَذَا الْجُرْعُ، وَقَدْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُدْنِيكَ وَيَسْتَعْمِلُكَ؟ قَالَ: أَيُّ بَنِيٍّ، قَدْ كَانَ ذَلِكَ، وَسَأُخْبِرُكَ عَنْ ذَلِكَ: إِنِّي وَاللَّهِ مَا أَدْرِي أَحَبُّا كَانَدَلِكَ، أَمْ تَأَلَّفَا يَتَأَلَّفَانِي، وَلَكِنِّي أَشْهَدُ عَلَى رَجُلَيْنِ أَنَّهُ قَدْ فَارَقَ الدُّنْيَا وَهُوَ يُحِبُّهُمَا:

¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, III, 69-73.

² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, II, 175.

³ İclî, *es-Sikât*, I, 224.

⁴ İbn Maîn, *et-Târih*, III, 321.

⁵ Buhârî, *et-Târihü'l-kebîr*, VII, 145.

⁶ Mizzî, *a.g.e.*, XXIV, 10-15.

⁷ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VII, 102.

⁸ İclî, *a.g.e.*, II, 220.

ابْنُ سُمَيَّةَ، وَابْنُ أُمِّ عَبْدِ، فَلَمَّا حَدَّثَهُ وَضَعَ يَدَهُ مَوْضِعَ الْعِلَالِ مِنْ ذَقْنِهِ وَقَالَ: اللَّهُمَّ أَمَرْتَنَا فَعَرَكْنَا، وَنَهَيْتَنَا فَرَكَبْنَا، وَلَا يَسْعُنَا إِلَّا مَغْفِرَتُكَ، وَكَانَتْ تِلْكَ هِجِيرَاهُ حَتَّى مَاتَ¹.

Ebû Nevfel b. Akreb'ten nakledilir, o şöyle demiştir: Amr b. Âs ölüm hastalığında aşırı endişeye kapıldı. Oğlu Abdullah b. Amr bu durumu görünce ona şöyle dedi: “Ey Ebû Abdillâh! Bu endişen niye? Resûlullah (s.a.v.) seni yakınına almış senden istifade etmiştir.” Amr b. Âs dedi ki: “Oğlum! Evet öyleydi. Ancak sana şunu söyleyeceğim. Ben bunun Resûlullah'ın bana olan sevgisinden dolayı mı yoksa benim gönlümü almak istediğinden dolayı mı olduğunu bilmiyorum. Yalnız şuna tanıklık ederim. Resûlullah iki adamı gerçekten severek dünyadan ayrılmıştır. Bunlardan biri İbn Sümeyye (Ammâr b. Yâsir), diğeri İbn Ümmi Abd'dır (Abdullah b. Mesûd).” Amr b. Âs bunları söyledikten sonra elini çenesinin altına göğsüne koydu ve şöyle dedi: “Ey Allah'ım! Sen emrettin, biz terk ettik. Sen nehyettin biz işledik. Bizi ancak senin mağfiretin temize çıkarır.” Amr bu hâl üzereyken vefat etti.²

Hadisin Sened ve Râvileri

(1) Affân b. Müslim el-Bâhilî (ö. 220/835)

Künyesi Ebû Osman olan Affân b. Müslim el-Bâhilî'nin Azre b. Sâbit'in kölesi olduğu nakledilir.³ Hammâd b. Seleme, Şu'be b. Haccâc ve Yahyâ b. Saîd el-Kattân gibi muhaddislerden hadis dinlemiştir. Kendisinden ise Ahmed b. Hanbel, İbn Ebî Şeybe ve Yahyâ b. Maîn gibi muhaddisler rivâyette bulunmuştur.⁴ Yahyâ b. Maîn onun Abdurrahman b. Mehdî'den daha güvenilir olduğunu belirtmiştir. Ebû Hâtim sika,

¹ Hadisin daha iyi anlaşılması için Nesâî, *es-Sünen 'ül-kübrâ*, VII, 358'de geçen metni burada zikretmek yerinde olacaktır. Metin şöyledir: Bu rivâyet مَاتَ يَوْمَ قَالَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَاتَ يَوْمَ قَالَ عُمَرُو بْنُ الْعَاصِ: إِنِّي لَأَرْجُو أَنَّ لَا يَكُونُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَاتَ يَوْمَ مَاتَ وَهُوَ حَيٌّ رَجُلًا، فَيَدْخُلُهُ اللَّهُ النَّارَ» قَالُوا: قَدْ كُنَّا نَرَاهُ حَيًّا، قَدْ كَانَ يَسْتَعْمِلُكَ قَالَ: «اللَّهُ أَعْلَمُ، أَحَبُّنِي أَمْ تَأَلَّفَنِي، وَلَكِنَّا قَدْ كُنَّا نَرَاهُ حَيًّا رَجُلًا» قَالُوا: مَنْ ذَاكَ الرَّجُلُ؟ قَالَ: «عَمَارُ بْنُ يَاسِرٍ» قَالُوا: فَذَاكَ قَبِيلُكُمْ يَوْمَ صَفِّينَ قَالَ: «قَدْ وَاللَّهِ قَتَلْنَاهُ»

² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIX, 319. Hadisin tahrîci için bkz. Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *el-Müsned*, II, 318; Nesâî, *es-Sünen 'ül-kübrâ*, VII, 358.

³ İbn Sa'd, *et-Tabâkâtü 'l-kübrâ*, VII, 218.

⁴ Mizzî, *Tehzîbü 'l-Kemâl*, XX, 161-164.

imâm, mutkin terimleriyle nitelemiş,¹ İclî² ve İbn Hibbân *es-Sikât* isimli eserlerinde onu zikretmişlerdir.³ Zehebî onun imam, hâfız ve Irak'ın muhaddisi olduğunu belirtir.⁴

(2) Esved b. Şeybân es-Sedûsî (ö. 165/781-82)

Künyesi Ebû Şeybân olan Esved b. Şeybân Basra'lıdır.⁵ Hasan el-Basrî, Atâ b. Ebî Rabâh ve Ebû Nevfel b. Ebî Akreb gibi muhaddislerden hadis almış, kendisinden ise Süleyman b. Harb, Ebû Dâvûd et-Tayâlisî ve Vekî' b. Cerrâh gibi muhaddisler rivâyette bulunmuşlardır.⁶ Yahyâ b. Maîn⁷ ve İclî⁸ onun sika olduğunu belirtirler.

(3) Ebû Nevfel b. Akreb (?)

İsminin Müslim b. Ebî Akreb veya Amr b. Müslim Ebî Akreb olduğu söylenir.⁹ Abdullah b. Zübeyr, Abdullah b. Ömer ve Amr b. Âs gibi sahâbîlerden hadis nakletmiştir. Kendisinden ise Esved b. Şeybân, Şu'be b. Haccâc ve Abdülmelik b. Cüreyc rivâyette bulunmuştur.¹⁰ Yahyâ b. Maîn¹¹ ve Zehebî¹² hakkında sika demişlerdir.

Hadisin Sıhhat Açısından Değerlendirmesi

Şuayb el-Arnaûd, hadisin isnâdının Müslim'in şartlarına uygun olduğunu belirtmektedir.¹³

¹ İbn Hacer, *Tehzîbü 't-Tehzîb*, VII, 234.

² İclî, *es-Sikât*, II, 140.

³ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 522.

⁴ Zehebî, *A'lâmü 'n-nübelâ*, X, 242.

⁵ Buhârî, *et-Târihü 'l-kebîr*, I, 446.

⁶ Mizzî, *Tehzîbü 'l-Kemâl*, III, 224-225.

⁷ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve 't-ta 'dîl*, II, 294.

⁸ İclî, *a.g.e.*, I, 228.

⁹ İbn Hacer, *a.g.e.*, XII, 260.

¹⁰ Mizzî, *a.g.e.*, XXXIV, 357.

¹¹ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VIII, 379.

¹² Zehebî, *a.g.e.*, II, 468.

¹³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIX, 319.

3. Tahâre

Hadisin Metni ve Tercümesi

6- حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى ⁽¹⁾، أَخْبَرَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ ⁽²⁾، أَخْبَرَنَا أَبِي ⁽³⁾ قَالَ: سَمِعْتُ يَحْيَى بْنَ أَيُّوبَ ⁽⁴⁾ يُحَدِّثُ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ ⁽⁵⁾، عَنْ عِمْرَانَ بْنِ أَبِي أَنَسٍ ⁽⁶⁾، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ جُبَيْرٍ الْمِصْرِيِّ ⁽⁷⁾، عَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ قَالَ: ¹اِخْتَلَمْتُ فِي لَيْلَةٍ بَارِدَةٍ فِي غَزْوَةِ ذَاتِ السَّلَاسِلِ فَأَشْفَقْتُ إِنْ اِغْتَسَلْتُ أَنْ أَهْلِكَ فَتَيَمَّمْتُ، ثُمَّ صَلَّيْتُ بِأَصْحَابِي الصُّبْحَ فَذَكَرُوا ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: «يَا عَمْرُو صَلَّيْتُ بِأَصْحَابِكَ وَأَنْتَ جُنُبٌ؟» فَأَخْبَرْتُهُ بِالَّذِي مَنَعَنِي مِنَ الْاِغْتِسَالِ وَقُلْتُ إِنِّي سَمِعْتُ اللَّهَ يَقُولُ: {وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا} [النساء: 29] فَضَحِكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَمْ يَقُلْ شَيْئًا قَالَ أَبُو دَاوُدَ: عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ جُبَيْرٍ مِصْرِيُّ مَوْلَى خَارِجَةَ بْنِ خَدَافَةَ، وَلَيْسَ هُوَ ابْنُ جُبَيْرِ بْنِ نُفَيْرٍ.

Amr b. Âs'tan rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: "Zâtüsselâsil gazvesinde iken soğuk bir gecede ihtilâm oldum. Gusledersen hasta olup öleceğimden korkup teyemmüm ettim ve arkadaşlarıma sabah namazını kıldırđım. (Medine'ye döndükten sonra) bunu Resûlullah (s.a.v.)'e haber verdiler. Resûlullah (s.a.v.) bana: "Ey Amr, sen ahabına cünüb olarak mı namaz kıldırđın?" diye sordu. Ben de beni yıkanmaktan alıkoyan şeyi haber vererek dedim ki; Ben Allah Teâlâ'nın şöyle buyurduğunu biliyorum: **"Kendi kendinizi öldürmeyiniz, muhakkak Allah size karşı merhametlidir."**² Bunun üzerine Peygamber (s.a.v) güldü, hiç bir şey demedi.

Ebû Dâvûd der ki; Abdurrahman b. Cübeyr Mısırlıdır ve Hârîce b. Huzâfe'nin

¹ İbn Hibbân, *es-Sahîh*, IV, 142 ve Dârekutnî, *es-Sünen*, I, 327-329'da rivâyetin metni كَانَ الْعَاصِ بْنُ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ عَلَى سَرِيَّةٍ، وَأَنَّهُ أَصَابَهُمْ بَرْدٌ شَدِيدٌ لَمْ يَرَوْا مِثْلَهُ فَخَرَجَ لَصَلَاةِ الصُّبْحِ قَالَ وَاللَّهِ لَقَدْ اِخْتَلَمْتُ الْبَارِحَةَ فَغَسَلْتُ مَغَابِتَهُ وَتَوَضَّأْتُ وَضُوءَهُ لِلصَّلَاةِ ثُمَّ صَلَّيْتُ بِهِمْ فَلَمَّا قَدِمَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَأَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَصْحَابَهُ فَقَالَ: "كَيْفَ وَجَدْتُمْ عَمْرًا وَأَصْحَابَهُ؟" فَأَتَيْنَاهُ عَلَيْهِ خَيْرًا وَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ جُنُبٌ فَأَرْسَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى عَمْرٍو فَسَأَلَهُ فَأَخْبَرَهُ بِذَلِكَ وَبِالَّذِي لَقِيَ مِنَ الْبُرْدِ وَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ قَالَ: {وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ} [النساء: 29] وَلَوْ اِغْتَسَلْتُ مَتَّى فَضَحِكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى عَمْرٍو عَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ، أَنَّهُ أَصَابَتْهُ جَنَابَةٌ وَهُوَ أَمِيرُ الْجَيْشِ، فَتَرَكَ فَلَمَّا قَدِمَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَرَفَهُ بِمَا فَعَلَ وَأَنْبَأَهُ بِغُدْرِهِ فَأَقْرَأَ الْفُسْلَ مِنْ أَجْلِ آيَةٍ قَالَ: «إِنْ اِغْتَسَلْتُ مَتَّى فَضَلَّى بَيْنَ مَعَهُ جُنُبًا، فَلَمَّا قَدِمَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَرَفَهُ بِمَا فَعَلَ وَأَنْبَأَهُ بِغُدْرِهِ فَأَقْرَأَ الْفُسْلَ مِنْ أَجْلِ آيَةٍ قَالَ: «وَسَكَتَ» şeklinde bir farklılık bulunmaktadır.

² en-Nisâ, 4/29.

azatlısıdır. O, Cübeyr b. Nüfeyr değildir.¹

Hadisin Sened ve Râvileri

(1) Muhammed b. Müsennâ el-Anezî (ö. 252/866-67)

Künyesi Ebû Mûsâ olan Muhammed b. Müsennâ Basralıdır.² Süfyân b. Uyeyne, Abdurrahman b. Mehdî ve Yahyâ b. Saîd el-Kattân gibi muhaddislerden rivâyette bulunmuş, kendisinden ise Ebû Ya‘lâ el-Mevsılî, Muhammed b. Yahyâ ez-Zühlî ve Ebû Hâtım hadis nakletmişlerdir.³ Zehebî; imam, hâfız ve sebt terimleriyle onun güvenilirliğine işaret etmiş, Ebû Hâtım ise onu sadûk ve sâlihu'l-hadîs olduğunu söylemiştir.⁴

(2) Vehb b. Cerîr el-Ezdî (ö. 206/821-22)

Künyesi Ebû Abbâs olan Vehb b. Cerîr, Basralıdır.⁵ Şu‘be b. Haccâc, Mûsâ b. Ali b. Rabâh ve Hammâd b. Zeyd gibi muhaddislerden hadis almış, kendisinden ise Ahmed b. Hanbel, Ebû Hayseme Züheyr b. Harb ve İshâk b. Râhıye gibi muhaddisler rivâyette bulunmuştur.⁶ Yahyâ b. Maîn onu sika olarak değerlendirmiş, Ebû Hatim ise sadûk olduğunu söylemiş,⁷ İbn Hibbân da *es-Sikât*’ında zikretmiştir.⁸

(3) Cerîr b. Hâzim el-Ezdî (ö. 170/786-87)

Künyesi Ebû’n-Nadr olan Cerîr b. Hâzim Basralıdır.⁹ Eyyûb es-Sahtiyânî, A‘meş ve Şu‘be b. Haccâc gibi önemli muhaddislerden hadis dinlemiştir. Talebeleri arasında Süfyân es-Sevrî, Süfyân b. Uyeyne ve Ebû Dâvud et-Tayâlisî gibi meşhur

¹ Ebû Dâvûd, “Tahâre”, 124. Hadisin tahrîci için bkz. Abdürrezzâk, *el-Musannef*, I, 226; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIX, 346; İbn Hibbân, *es-Sahîh*, IV, 142-143; Dârekutnî, *es-Sünen*, I, 327-329; Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 285; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, I, 345.

² İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 425.

³ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 359-362.

⁴ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XII, 123.

⁵ İbn Hacer, *a.g.e.*, XI, 161.

⁶ Mizzî, *a.g.e.*, XXXI, 121-122.

⁷ İbn Ebî Hâtım, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IX, 28.

⁸ İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 228.

⁹ Zehebî, *a.g.e.*, VII, 98.

muhaddislerin ismi geçmektedir.¹ Yahyâ b. Maîn² ve İclî³ onun sika olduğunu belirtmiş, Ebû Hâtim de sadûk terimiyle nitelemiştir.⁴

(4) Yahyâ b. Eyyüb el-Mısırî (ö. 163/779-80)

Künyesi Ebû'l-Abbâs olan Yahyâ b. Eyyüb'ün, Benî Ümeyye ve Ensâr'ın kölesi olduğu rivâyet edilmektedir. Sâlih b. Keysân, Mâlik b. Enes ve Yahyâ b. Saîd el-Ensârî'den rivâyette bulunmuş, kendisinden ise Abdullah b. Mübârek, Abdullah b. Vehb ve Leys b. Sa'd hadis almışlardır.⁵ İclî sika olduğuna işaret etmiş,⁶ İbn Hibbân da *es-Sikât*'ında zikretmiştir.⁷

(5) Yezîd b. Ebî Habîb (ö. 128/745-46): (Bkz. s. 40)

(6) İmrân b. Ebî Enes el-Kuraşî (ö. 117/735-36)

İmrân b. Ebî Enes el-Kuraşî'nin Ebû Hirâş es-Sülemî'nin kölesi olduğu rivâyet edilir.⁸ Süleymân b. Yesâr, Urve b. Zübeyr ve Ömer b. Abdilazîz'den hadis rivâyet etmiş, kendisinden ise Abdülhamîd b. Ca'fer el-Ensârî, Leys b. Sa'd ve Yezîd b. Ebî Habîb nakilde bulunmuşlardır.⁹ Yahyâ b. Maîn, Ahmed b. Hanbel, Ebû Hâtim¹⁰ ve İclî sika olduğunu söylerler.¹¹

(7) Abdurrahman b. Cübeyr el-Mısırî (ö. 97/715-16)

Abdurrahman b. Cübeyr'in, Nâfi' b. Ömer'in kölesi olduğu rivâyet edilir. Amr b. Âs, Abdullah b. Amr b. Âs ve Ebû Zerr el-Gifârî gibi sahâbîlerden hadis dinlemiş, kendisinden ise Ka'b b. Alkame, Yezîd b. Ebî Habîb ve Ya'kûb b. İbrâhîm el-Ensârî

¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV, 525-526.

² İbn Maîn, *et-Târih*, IV, 144.

³ İclî, *es-Sikât*, I, 266.

⁴ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, II, 505.

⁵ Mizzî, *a.g.e.*, XXXI, 234-235.

⁶ İclî, *a.g.e.*, II, 347.

⁷ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 600.

⁸ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 123.

⁹ Mizzî, *a.g.e.*, XXII, 310.

¹⁰ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VI, 294.

¹¹ İclî, *a.g.e.*, II, 188.

rivâyette bulunmuştur.¹ Zehebî onun hakkında fakîh ve sika demiş,² Nesâî sika olduğuna işaret etmiştir.³

Hadisin Sıhhat Açısından Değerlendirmesi

Şuayb el-Arnaûd, senedin sağlam, hadisin de sahih olduğunu belirtmiştir.⁴

Hadisin Metni ve Tercümesi

7- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ⁽¹⁾، أَنَّ مُحَمَّدَ بْنَ جَعْفَرٍ⁽²⁾، حَدَّثَهُمْ ح، وَحَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى⁽³⁾، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى⁽⁴⁾، عَنْ سَعِيدٍ⁽⁵⁾، عَنْ مَطَرٍ⁽⁶⁾، عَنْ رَجَاءِ بْنِ حَيَّوَةَ⁽⁷⁾، عَنْ قَبِيصَةَ بْنِ ذُوَيْبٍ⁽⁸⁾، عَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ قَالَ: «لَا تُلَبِّسُوا عَلَيْنَا سُنَّةَ»⁵، قَالَ ابْنُ الْمُثَنَّى: «سُنَّةَ نَبِيِّنَا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِدَّةُ الْمَتَوَفَّى عَنْهَا أَرْبَعَةُ أَشْهُرٍ وَعَشْرٌ يَعْنِي أُمَّ الْوَلَدِ»

Amr b. Âs'tan rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: “Peygamber'in (s.a.v) sünnetinde bize karışıklık çıkarmayın.” İbnü'l-Müsennâ bu ifade ile ilgili şöyle bir açıklama yapmıştır: “Kocası ölen bir kadının iddeti konusunda Resûlullah'ın sünneti dört ay on gündür.” Kocası ölen kadından maksad Ümmü Veled'dir.⁶

Hadisin Sened ve Râvileri

(1) Kuteybe b. Saîd es-Sekafî (ö. 240/854-55)

Künyesi Ebû Recâ olan Kuteybe b. Saîd, Benû Sekîf'in kölesidir.⁷ İsmâîl b. Ca'fer, Hammâd b. Zeyd ve Süfyân b. Uyeyne gibi meşhurlardan hadis almış, kendisinden ise Buhârî, Müslim ve Ebû Dâvûd es-Sicistânî gibi önemli muhaddisler

¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVII, 28-29.

² Zehebî, *el-Kâşif*, I, 624.

³ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 155.

⁴ Ebû Dâvud, *es-Sünen*, I, 249.

⁵ İbn Mâce, “Talâk”, 33'de ibare “لَا تُفْسِدُوا عَلَيْنَا سُنَّةَ نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ عِدَّةُ أُمِّ الْوَلَدِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا” şeklinde geçmektedir.

Mâlik, “Talâk”, 598'de “لَا تُفْسِدُوا عَلَيْنَا سُنَّةَ نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ عِدَّةُ أُمِّ الْوَلَدِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا” şeklinde nakledilmiştir.

⁶ Ebû Dâvud, “Talâk”, 48. Hadisin tahrîci için bkz. Mâlik, “Talâk”, 598; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, XXIX, 338; İbn Mâce, “Talâk”, 33; Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 228.

⁷ Buhârî, *et-Târihü'l-kebîr*, VII, 195.

rivâyette bulunmuştur.¹ Yahyâ b. Maîn ve Ebû Hâtim onu sika terimiyle ta'dîl etmiş,² Zehebî de şeyhu'l-islâm, muhaddis, imâm ve sika gibi terimlerle güvenilirliğine işaret etmiştir.³

(2) Muhammed b. Ca'fer el-Hüzelî (ö. 193/808-09): (Bkz. s. 42)

(3) Muhammed b. Müsennâ el-Anezî (ö. 252/866-67): (Bkz. s. 48)

(4) Abdü'l-A'lâ b. A'lâ el-Kuraşi (ö. 189/804-05)

Künyesi Ebû Hemmâm olan Abdü'l-A'lâ b. A'lâ'nın Benî Sâm'dan olduğu nakledilir.⁴ Saîd b. Ebî Arûbe, Ubeydullah b. Ömer ve Ma'mer b. Râşid gibi muhaddislerden hadis rivâyet etmiştir. Talebeleri arasında İshâk b. Râhuye, İbn Ebî Şeybe ve Ali b. el-Medînî gibi muhaddisler bulunmaktadır.⁵ Yahyâ b. Maîn⁶ ve İclî⁷ onun sika olduğunu söylemiş, Ebû Hâtim sâlihu'l-hadîs terimiyle nitelemiş,⁸ Zehebî ise hadiste imâm, hâfız ve muhaddis olduğundan bahsetmiştir.⁹

(5) Saîd b. Ebî Arûbe el-Adevî (ö. 156/772-73)

Künyesi Ebü'n-Nadr olan Saîd b. Ebî Arûbe'nin Benî Adiyy'in kölesi olduğu nakledilir.¹⁰ Eyyüb es-Sahtiyânî, A'meş ve Katâde b. Diâme gibi muhaddislerden hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Süfyân es-Sevrî, Şu'be b. Haccâc ve Abdullah b. Mübârek gibi meşhur muhaddisler nakilde bulunmuşlardır.¹¹ İclî onun sika olduğunu söylemiş, ancak hayatının sonlarına doğru ihtilâta maruz kaldığını belirtmiştir.¹² Yahya b. Maîn ve Ebû Zûr'a da güvenilirliğine işaret etmiş, Ebû Hâtim ise onun ihtilâttan önce

¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIII, 526-527.

² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VII, 140.

³ Zehebî, *A'lâmi'n-nübelâ*, XI, 13.

⁴ İbn Sa'd, *et-Tabâkâtü'l-kübrâ*, VII, 213; Buhârî, *et-Târihü'l-kebîr*, VI, 73.

⁵ Mizzî, *a.g.e.*, XVI, 360-361.

⁶ İbn Maîn, *et-Târih*, IV, 83.

⁷ İclî, *es-Sikât*, II, 68.

⁸ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VI, 28.

⁹ Zehebî, *a.g.e.*, IX, 242.

¹⁰ Buhârî, *a.g.e.*, III, 504.

¹¹ Mizzî, *a.g.e.*, XI, 5-7.

¹² İclî, *a.g.e.*, I, 403.

sika olduğunu ifade etmiştir.¹

(6) Medar b. Tahmân el-Verrâk (ö. 129/746-47)

Künyesi Ebû Recâ olan Medar b. Tahmân el-Verrâk'ın Horasanlı olduğu nakledilir.² Hasen el-Basrî, Katâde b. Diâme ve Atâ b. Ebî Rabâh'dan hadis almış, kendisinden ise Ma'mer b. Râşid, Hammâd b. Zeyd ve Hammâd b. Seleme gibi meşhurlar rivâyette bulunmuştur.³ İclî⁴ onun hakkında sadûk, Ebû Hâtîm⁵ ise sâlihu'l-hadîs değerlendirmesinde bulunmuştur. Zehebî kendisini imâm, zâhid ve sâdık ifadeleriyle övmektedir.⁶

(7) Recâ b. Hayve el-Kindî (ö. 112/730-31)

Künyesi Ebû'l-Mikdâm olan Recâ b. Hayve el-Kindî, eş-Şâmî ve el-Filistînî nisbeleriyle anılmıştır.⁷ İbn Sa'd ise onun Ürdün'de yaşadığını söylemiş, âlim ve faziletli bir kimse olduğunu belirtmiştir.⁸ Câbir b. Abdillâh, Abdullâh b. Amr b. Âs ve Muâviye b. Ebî Süfyân gibi sahâbîlerden hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Katâde b. Diâme, Muhammed b. Aclân ve Medar el-Verrâk nakilde bulunmuştur.⁹ İclî hakkında sika demiş,¹⁰ Zehebî ise imâm, kudve gibi terimlerle övmüştür.¹¹

(8) Kabîsa b. Züeyb el-Huzâî (ö. 83/702-03)

Künyesi Ebû Saîd olan Kabîsa b. Züeyb, el-Huzâî ve el-Ka'bî nisbeleriyle anılmıştır.¹² Câbir b. Abdillâh, Huzeyfe b. Yemân ve Amr b. Âs gibi sahâbîlerden hadis rivâyet etmiş, kendisinden ise Recâ b. Hayve, Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî

¹ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IV, 65-66.

² İbn Sa'd, *et-Tabâkâtü'l-kübrâ*, VII, 189.

³ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVIII, 51-52.

⁴ İclî, *es-Sikât*, II, 281.

⁵ İbn Ebî Hâtîm, *a.g.e.*, VIII, 287-288.

⁶ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, V, 452.

⁷ Buhârî, *et-Târihü'l-kebîr*, III, 312.

⁸ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 316.

⁹ Mizzî, *a.g.e.*, IX, 152-153.

¹⁰ İclî, *a.g.e.*, I, 360.

¹¹ Zehebî, *a.g.e.*, IV, 557.

¹² Buhârî, *a.g.e.*, VII, 174.

Hadisin Sened ve Râvileri

(1) Mikdâm b. Dâvûd el-Mısrî (ö. 283/896-97)

Künyesi Ebû Amr olan Mikdâm b. Dâvûd Mısırlıdır. Amcası Saîd b. Tuleyd ve Esed b. Mûsâ'dan hadis almış, kendisinden ise Taberânî ve İbn Ebî Hâtim rivâyette bulunmuştur. Dârekutnî onun zayıf olduğunu söyler.¹

(2) Esed b. Mûsâ el-Emevî (ö. 212/827-28)

Künyesi Ebû Saîd olan Esed b. Mûsâ, Hammâd b. Seleme, Süfyân es-Sevrî ve Süfyân b. Uyeyne'den hadis rivâyet etmiş, kendisinden ise Muhammed b. Abdülazîz er-Remlî, Muhammed b. Abdullah el-Berkî ve Ahmed b. Sâlih el-Mısrî nakilde bulunmuşlardır.² İclî onun sika olduğunu belirtmiş,³ İbn Hibbân ise *es-Sikât* 'ında zikretmiştir.⁴ Zehebî hadiste imâm ve hâfız, olduğundan bahsetmektedir.⁵

(3) Abdullah b. Lehîa el-Hadramî (ö. 174/790-91)

Künyesi Ebû Abdirrahman olan Abdullah b. Lehîa'nın Mısır kadısı olduğu nakledilmektedir.⁶ Ca'fer b. Rebîa, Yezîb b. Ebî Habîb ve Süleyman b. Ziyâd gibi muhaddisler hocalarından bazılarıdır. Süfyân es-Sevrî, Şu'be b. Haccâc ve Abdullah b. Mübârek gibi meşhur muhaddisler talebeleri arasında zikredilmektedir.⁷ Cüzcanî, onun hadisleri üzerinde durulamayacağını ve hadislerinin delil olarak kullanılamayacağını ifade etmiştir.⁸ Yahyâ b. Maîn onu zaîfî'l-hadîs terimiyle nitelemiş⁹, hadislerinin kuvvetli olmadığını belirtmiştir. Ahmed b. Hanbel de zayıf olduğunu söylemiş, Ebû Hâtim ve Ebû Zür'a ise hadislerinin araştırmak için yazılabileceğini belirtmişlerdir.¹⁰

¹ İbn Hacer, *Lisânü'l-mîzân*, VI, 84-85.

² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, II, 512-513.

³ İclî, *es-Sikât*, I, 221.

⁴ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 186.

⁵ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, X, 162.

⁶ Buhârî, *et-Târihü'l-kebîr*, V, 182.

⁷ Mizzî, *a.g.e.*, XV, 488-490.

⁸ Cüzcanî, *Ahvâlü'r-Ricâl*, 266.

⁹ Cüzcanî, *el-Kâmil*, V, 237; Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, II, 475.

¹⁰ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, V, 147.

(4) Abdullah b. Hübeyre el-Hadramî (ö. 126/743-44)

Künyesi Ebû Hübeyre olan Abdullah b. Hübeyre, Ebû Temîm el-Ceyşânî, Meymûn el-Mekkî ve Abdurrahman b. Cübeyr el-Mısırî'nin ders halkalarında bulunmuş, Hayve b. Şureyh, Abdullah b. Lehîa ve Bekr b. Amr el-Meğâfirî ondan hadis nakletmişlerdir.¹ İbn Hacer sika olduğunu belirtir.²

(5) Abdullah b. Mâlik el-Mısırî (ö. 77/696-97)

Künyesi Ebû Temîm olan Abdullah b. Mâlik Mısırlıdır.³ Ömer b. Hattâb, Ali b. Ebî Tâlib ve Muâz b. Cebel gibi sahâbîlerden hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Ca'fer b. Rebîa, Abdullah b. Hübeyre ve Ukbe b. Müslim rivâyette bulunmuştur.⁴ Yahyâ b. Maîn hakkında sika demiştir.⁵ İbn Hibbân *es-Sikât* 'ında zikretmiştir.⁶

(6) Recül

Mübhem sahâbî râvi. Bu rivâyette geçen recül'ün kim olduğu Hâkim'in *el-Müstedrek* 'indeki rivâyete göre Ebû Basra el-Ğifârî'dir.⁷

Hadisin Sıhhat Açısından Değerlendirmesi

Hadis hem senedindeki zayıf râvilerden hemde mübhem râviden dolayı zayıftır.

Hadisin Metni ve Tercümesi

9- أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى⁽¹⁾، قَالَ: حَدَّثَنَا الْمُعْتَمِرُ⁽²⁾ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ وَهُوَ ابْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ

الطَّائِفِيُّ⁽³⁾، قَالَ: حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ شُعَيْبٍ⁽⁴⁾ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي⁽⁵⁾، أَنَّ عَمْرَو بْنَ الْعَاصِ، حَدَّثَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «التَّكْبِيرُ فِي الْفِطْرِ سَبْعًا فِي الْأُولَى، وَخَمْسًا فِي الْآخِرَةِ»

¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 243.

² İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 269.

³ Buhârî, *et-Târihü'l-kebîr*, V, 203.

⁴ Mizzî, *a.g.e.*, XV, 504-505.

⁵ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, V, 171.

⁶ İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 49.

⁷ Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 684.

Şuayb b. Muhammed es-Sehmî nakleder ki Amr b. Âs, Resûlullah'ın şöyle buyurduğunu haber vermiştir: “*Bayram namazında ilk rekâtta yedi, ikinci rekâtta beş tekbir vardır.*”¹

Hadisin Sened ve Râvileri

(1) Muhammed b. Abdü'l-A'lâ el-Kuraşî (ö. 245/859-60)

Künyesi Ebû Abdillâh olan Muhammed b. Abdü'l-A'lâ Basralıdır.² Süfyân b. Uyeyne, Abdurrahman b. Mehdî ve Abrürrezzak b. Hemmâm gibi meşhur muhaddislerden hocaları arasında zikredilmektedir. Ebû Dâvûd, Tirmizî, Müslim gibi meşhur muhaddisler de kendisinden rivâyette bulunmuşlardır.³ Ebû Hâtim ve Ebû Zûr'a⁴ ve Zehebî⁵ onun sika olduğunu belirtmişlerdir.

(2) Mu'temir b. Süleymân et-Teymî (ö. 187/802-03)

Benî Mürre'nin kölesi olduğu rivâyet edilen Mu'temir b. Süleymân, et-Teymî ve el-Basrî nisbeleriyle bilinir.⁶ Eyyûb es-Sahtiyânî, Fudayl b. Meysere ve Mansûr b. Mu'temir gibi pek çok muhaddisten hadis rivâyet etmiştir. Talebeleri arasında Ahmed b. Hanbel, İshâk b. Râhûye ve Saîd b. Mansûr gibi meşhur muhaddisler bulunmaktadır.⁷ İclî⁸ ve İbn Hacer⁹ onun sika olduğunu belirtmişlerdir.

(3) Abdullah b. Abdirrahman et-Tâifî (?)

Künyesi Ebû Ya'lâ olan Abdullah b. Abdirrahman; Atâ b. Ebî Rabâh, Amr Şuayb ve Amr b. Şüreyd es-Sekafî'den hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Abdullah b. Mübârek, Abdurrahman b. Mehdî ve Ebû Dâvûd et-Tayâlisî rivâyette

¹ Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, II, 314.

² Buhârî, *et-Târihü'l-kebîr*, I, 174.

³ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXV, 581-582.

⁴ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 16.

⁵ Zehebî, *el-Kâşif*, II, 191.

⁶ Buhârî, *a.g.e.*, VIII, 49.

⁷ Mizzî, *a.g.e.*, XXVIII, 250-252.

⁸ İclî, *es-Sikât*, II, 286.

⁹ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 471.

bulunmuşlardır.¹ İclî sika olduğunu söylemiş,² Ebû Hâtım hakkında leyse bi kavî demiştir.³ İbn Hacer onun sadûk olduğundan bahsederken, hata ve vehimleri bulunduğunu da belirtmiştir.⁴

(4) Amr b. Şuayb el-Kuraşî (ö. 118/736-37)

Künyesi Ebû İbrâhîm olan Amr b. Şuayb, es-Sehmî nisbesiyle de bilinmektedir.⁵ Saîd b. Müseyyeb, Süleymân b. Yesâr ve Urve b. Zübeyr'den hadis almış, kendisinden ise Üsâme b. Zeyd el-Leysî, Eyyûb es-Sahtiyânî ve Katâde b. Diâme rivâyette bulunmuştur.⁶ Yahyâ b. Maîn⁷ ve İclî⁸ onun sika olduğunu belirtmiş, Zehebî de onu imâm, muhaddis terimleriyle niteleyerek, Tâif ehlinin fakîhi olduğunu belirtmiştir.⁹

(5) Şuayb b. Muhammed el-Kuraşî (?)

Şuayb b. Muhammed, es-Sehmî ve el-Kuraşî nisbeleriyle bilinmektedir.¹⁰ Abdullah b. Abbâs, Abdullah b. Ömer ve Amr b. Âs gibi sahâbîlerden hadis almış, kendisinden ise Sâbit el-Benânî, Osmân b. Hakîm el-Ensârî ve Amr b. Şuayb hadis nakletmişlerdir.¹¹ İbn Hacer onun dedesi Amr b. Âs'tan hadis işittiğini belirtmiş ve onu sadûk, sebt terimleriyle nitelemiştir.¹²

Hadisin Sıhhat Açısından Değerlendirmesi

Hadis, senedinde bulunan Abdullah b. Abdirrahman'dan dolayı isnâd bakımından zayıftır.

¹ Mizzî, *Tehzîbü 'l-Kemâl*, XV, 226-227.

² İclî, *es-Sikât*, II, 45.

³ İbn Ebî Hâtım, *el-Cerh ve 't-ta'dîl*, V, 97.

⁴ İbn Hacer, *Takrîbü 't-Tehzîb*, s. 253.

⁵ Buhârî, *et-Târihü 'l-kebîr*, VI, 342.

⁶ Mizzî, *a.g.e.*, XXII, 64-70.

⁷ İbn Ebî Hâtım, *a.g.e.*, VI, 239.

⁸ İclî, *a.g.e.*, II, 177.

⁹ Zehebî, *el-Kâşif*, V, 165.

¹⁰ Buhârî, *a.g.e.*, IV, 218.

¹¹ Mizzî, *a.g.e.*, XII, 534.

¹² İbn Hacer, *a.g.e.*, s. 209.

5. Kırâât

Hadisin Metni ve Tercümesi

10- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحِيمِ بْنِ الْبَرْقِيِّ⁽¹⁾، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ⁽²⁾، أَخْبَرَنَا نَافِعُ بْنُ يَزِيدَ⁽³⁾، عَنِ الْحَارِثِ بْنِ سَعِيدٍ الْعُتْقِيِّ⁽⁴⁾، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُنَيْنٍ⁽⁵⁾، مِنْ بَنِي عَبْدِ كُلالٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ، «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَقْرَأَهُ خَمْسَ عَشْرَةَ سَجْدَةً فِي الْقُرْآنِ، مِنْهَا ثَلَاثٌ فِي الْمَفْصَلِ، وَفِي سُورَةِ الْحَجِّ سَجْدَتَانِ»¹ قَالَ أَبُو دَاوُدَ: رَوَى عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِحْدَى عَشْرَةَ سَجْدَةً وَإِسْنَادُهُ وَاهٍ.

Amr b. Âs'tan rivâyet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v.) kendisine Kur'ân'da on beş secde (âyeti) okutmuştur. Bunlardan üçü mufassal(lar)dadır. Hac Sûresi'nde de iki secde vardır.

Ebû Dâvûd der ki: Ebû 'd-Derdâ vasıtasıyla Resûlullah (s.a.v.) 'den on bir secde bulunduğu rivâyet edilmiştir. Ancak bu rivâyetin isnâdı zayıftır.²

Hadisin Sened ve Râvileri

(1) Muhammed b. Abdullah el-Berkî (ö. 249/863-64)

Künyesi Ebû Abdillâh olan Muhammed b. Abdullah'ın Benî Zühre'nin kölesi olduğu nakledilir. Esed b. Mûsâ, Hâlid b. Abdurrahmân el-Horasânî ve Saîd b. Hakem b. Ebî Meryem'den hadis dinlemiş, kendisinden ise Ebû Dâvûd, Nesâî ve Ebû Hâtim er-Râzî gibi meşhur muhaddisler rivâyette bulunmuştur.³ Zehebî onu imâm, hâfız ve sika olarak nitelemiş,⁴ İbn Hacer de sika terimiyle güvenilirliğine işaret etmiştir.⁵

(2) Saîd b. Hakem b. Ebî Meryem el-Mısrî (ö. 224/838-39)

¹ İbn Mâce, “İkâmetü's-salâh”, 71'de rivâyet Sَجْدَتَيْنِ فِي الْحَجِّ سَجْدَتَيْنِ، وَفِي الْمَفْصَلِ، مِنْهَا ثَلَاثٌ فِي الْقُرْآنِ: أَقْرَأَهُ خَمْسَ عَشْرَةَ سَجْدَةً فِي الْقُرْآنِ، مِنْهَا ثَلَاثٌ فِي الْمَفْصَلِ، وَفِي سُورَةِ الْحَجِّ سَجْدَتَانِ şeklinde geçmektedir.

² Ebû Dâvûd, “Sücutü'l-kur'ân”, 1. Hadisin tahrîci için bkz. İbn Mâce, “İkâmetü's-salâh”, 71; Dârekutnî, *es-Sünen*, II, 270; Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 345; Beyhakî, *es-Sünen*, I, 307; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, II, 445.

³ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXV, 504.

⁴ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XIII, 45-46.

⁵ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 423.

Künyesi Ebû Muhammed olan Saîd b. Hakem b. Ebî Meryem'in Benî Cüma'nın kölesi olduğu nakledilir. Süfyân b. Uyeyne, Leys b. Sa'd ve Mâlik b. Enes'in ders halkalarına katılmış, kendisinden Muhammed b. Abdillâh el-Berkî, Muhammed b. Yahyâ ez-Zühîlî ve Yahyâ b. Maîn rivâyette bulunmuştur.¹ Ebû Hâtîm onun hakkında sika demiş,² Zehebi ise onu hâfız, allâme, fakîh ve Mısır diyârının muhaddisi olarak nitelemiştir.³

(3) Nâfi' b. Yezîd el-Mısri (ö. 168/784-85)

Künyesi Ebû Yezîd olan Nâfi' b. Yezîd, Mısırlıdır.⁴ Hayve b. Şureyh, Yahyâ b. Ebî Süleymân el-Medenî ve Yezîd b. Abdillâh b. el-Hâd'dan rivâyette bulunmuş, Saîd b. Hakem b. Ebî Meryem, Şuayb b. Yahyâ ve Abdillâh b. Vehb de kendisinden hadis almışlardır.⁵ İclî⁶ ve Zehebî⁷ onun sika olduğunu belirtmiş, Ebû Hâtîm ise hakkında lâ be'se bihî demiştir.⁸

(4) Hâris b. Yezîd el-Utakî (?)

Abdillâh b. Müneyn'den hadis dinlemiş, kendisinden de Abdillâh b. Lehîa ve Nâfi' b. Yezîd rivâyette bulunmuştur.⁹ Zehebî güvenilirlik durumunun bilinmediğini söyler.¹⁰ İbn Hacer de, Yahyâ b. Saîd el-Kattân'dan durumunun bilinmediği hakkında bilgi aktarmış, kendisi de bunu teyit etmiştir.¹¹

(5) Abdillâh b. Müneyn el-Mısri (?)

Abdillâh b. Müneyn'in Benî Abdüddâr'dan olduğu rivâyet edilmektedir.¹² Amr b. Âs'tan hadis duymuş, Hâris b. Yezîd el-Utakî de kendisinden nakilde

¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, X, 391-394.

² İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IV, 14.

³ Zehebî, *a.g.e.*, X, 327.

⁴ Buhârî, *et-Târihü'l-kebîr*, VIII, 86.

⁵ Mizzî, *a.g.e.*, XXIX, 296-297.

⁶ İclî, *es-Sikât*, II, 309.

⁷ Zehebî, *el-Kâşif*, II, 315.

⁸ İbn Ebî Hâtîm, *a.g.e.*, VIII, 458.

⁹ Mizzî, *a.g.e.*, V, 232.

¹⁰ Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, I, 434.

¹¹ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 142.

¹² İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, V, 170.

bulunmuştur.¹ İbn Hacer, Ya'kûb b. Süfyân'ın onu güvenilir bulduğunu belirtmektedir.²

Hadisin Sıhhat Açısından Değerlendirmesi

Şuayb el-Arnaûd, bilinmeyen (mechûl) râvi Hâris b. Yezîd el-Utakî'den dolayı isnâdın zayıf olduğunu belirtmiştir.³

Hadisin Metni ve Tercümesi

11- حَدَّثَنَا أَبُو سَعِيدٍ ⁽¹⁾، مَوْلَى بَنِي هَاشِمٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ ⁽²⁾ يَغْنِي الْمَحْرَمِيَّ قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَسَمَةَ بْنِ الْهَادِ ⁽³⁾، عَنْ بُسْرِ بْنِ سَعِيدٍ ⁽⁴⁾، عَنْ أَبِي قَيْسٍ ⁽⁵⁾، مَوْلَى عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ ⁴ عَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " الْقُرْآنُ نَزَلَ عَلَى سَبْعَةِ أَحْرَفٍ، عَلَى أَيْ حَرْفٍ قَرَأْتُمْ، فَقَدْ أَصَبْتُمْ، فَلَا تَتَمَارَوْا فِيهِ، فَإِنَّ الْمِرَاءَ فِيهِ كُفْرٌ "

Amr b. Âs'dan rivâyet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Kur’ân yedi harf (okuyuş) üzerine indi. Onu hangi harf üzere (okuyuşla) okursanız isâbet edersiniz. Kur’ân hakkında birbirinizle tartışmayın. Çünkü Kur’ân’ın hakkında tartışmak küfre götürür.”⁵

Hadisin Sened ve Râvileri

(1) Abdurrahmân b. Abdillâh el-Basrî (ö. 197/812-13)

¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 180.

² İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 44.

³ Ebû Dâvud, *es-Sünen*, II, 547.

⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, XXIX, 355'de rivâyet قَالَ: سَمِعَ عَمْرُو بْنُ الْعَاصِ، رَجُلًا يَقْرَأُ آيَةً مِنَ الْقُرْآنِ، فَقَالَ: مَنْ أَقْرَأَهَا؟ قَالَ: رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: فَقَدْ أَقْرَأَ بِهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: هَكَذَا أَنْزَلْتُ " فَقَالَ الْآخَرُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَرَأَهَا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَقَالَ: أَلَيْسَ هَكَذَا يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: " هَكَذَا أَنْزَلْتُ " فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِنَّ هَذَا الْقُرْآنُ أَنْزَلَ عَلَى سَبْعَةِ أَحْرَفٍ، فَأَيُّ ذَلِكَ قَرَأْتُمْ فَقَدْ أَصَبْتُمْ، وَلَا تَمَارَوْا فِيهِ، فَإِنَّ الْمِرَاءَ فِيهِ كُفْرٌ " أَوْ " آيَةُ الْكُفْرِ " şeklinde gelmiştir.

⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, XXIX, 353, 355.

Künyesi Ebû Saîd olan Abdurrahmân b. Abdillâh Benî Hâşim'in kölesidir.¹ Harb b. Şeddâd, Hammâd b. Seleme ve Şu'be b. Haccâc'dan hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Ahmed b. Hanbel, Abdullâh b. Muhammed ez-Zührî ve Hârûn b. Eş'as el-Buhârî rivâyette bulunmuştur.² Yahyâ b. Maîn³ ve Zehebî⁴ onun sika olduğunu belirtmiş, İbn Hacer ise onu sadûk terimiyle nitelemiştir.⁵

(2) Abdullâh b. Ca'fer ez-Zührî (ö. 174/790-91)

Künyesi Ebû Ca'fer olan Abdullâh b. Ca'fer Medinelidir.⁶ İsmâîl b. Muhammed b. Sa'd b. Ebî Vakkâs, Sa'd b. İbrâhîm b. Abdirrahman b. Avf ve Yezîd b. el-Hâd'dan hadis almış, kendisinden de İbrâhîm b. Sa'd ez-Zührî, Abdurrahman b. Mehdî ve Osman b. Ömer b. Fâris nakilde bulunmuştur.⁷ İclî sika olduğunu söyler.⁸ Yahyâ b. Maîn onu leyse bihî be'sün, sadûk ve leyse bi-sebt terimleriyle, Ebû Hâtîm⁹ ve İbn Hacer¹⁰ ise leyse bihî be'sün terimiyle değerlendirmiştir.

(3) Yezîd b. Abdullâh el-Leysî (ö. 139/756-57)

Künyesi Ebû Abdillâh olan Yezîd b. Abdullâh'ın ayağında bir aksama olduğu rivâyet edilir. Zührî, Muâviye b. Abdullâh b. Ca'fer ve Muaz b. Rifâ'a'dan hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Mâlik b. Enes, Leys b. Sa'd ve Süfyân b. Uyeyne hadis rivâyet etmiştir. Yahyâ b. Maîn O'nu sika terimiyle nitelemiştir.¹¹

(4) Büsr b. Saîd el-Hadramî (ö. 100/718-719)

¹ Buhârî, *et-Târihü'l-kebir*, V, 316.

² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVII, 217-218.

³ İbn Maîn, *et-Târih*, IV, 327.

⁴ Zehebî, *el-Kâşif*, I, 633.

⁵ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 286.

⁶ İbn Sa'd, *et-Tabâkâtü'l-kübrâ*, V, 474-475.

⁷ Mizzî, *a.g.e.*, XIV, 372-373.

⁸ İclî, *es-Sikât*, II, 23.

⁹ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, V, 22.

¹⁰ İbn Hacer, *a.g.e.*, s. 241.

¹¹ İbn Ebî Hâtîm, *a.g.e.*, IX, 275.

İbn Sa'd, Büsr b. Saîd el-Hadramî'nin dünyada zühd hayatı yaşadığını belirtmiş ve onu hadisi çok olan sika râvilerden saymıştır.¹ Yezîd b. Sâbit, Sa'd b. Ebî Vakkâs ve Abdullah b. Ömer'den hadis almış, kendisinden ise Zeyd b. Eslem, Muhammed b. İbrâhim b. Hâris et-Temîmî ve Ebû Seleme b. Abdirrahmân b. Avf rivâyette bulunmuştur.² Yahyâ b. Maîn,³ İclî⁴ ve Nesâî⁵ onun sika olduğunu belirtmişlerdir.

(5) Abdurrahman b. Sâbit el- Mısırî (ö. 54/673-74)

Künyesi Ebû Kays olan Abdurrahman b. Sâbit, el-Mısırî nisbesiyle bilinir. Amr b. Âs'ın kölesi olduğu söylenmektedir. Amr b. Âs, Abdullah b. Amr ve Ümmü Seleme'den hadis almış, kendisinden ise Yezid b. Ebî Habîb, Ali b. Rabâh el-Lahmî ve Urve b. Ebî Kays rivâyette bulunmuştur. Hz. Ebû Bekir'i gördüğünü söyleyenler vardır. Fakih mevâliler arasında ismi geçer.⁶ İbn Hibban onu *es-Sikât* 'ında zikretmiştir.⁷

Hadisin Sıhhat Açısından Değerlendirmesi

Şuayb el-Arnaûd, isnadının sağlam, hadisin de sahih olduğunu belirtmiştir.⁸

6. Sıyâm

Hadisin Metni ve Tercümesi

12- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ⁽¹⁾، حَدَّثَنَا مُوسَى⁽²⁾، عَنْ أَبِيهِ⁽³⁾، عَنْ أَبِي قَيْسٍ مَوْلَى عَمْرِو بْنِ

الْعَاصِ⁽⁴⁾ عَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِنَّ فَضْلَ مَا بَيْنَ صِيَامِنَا وَصِيَامِ أَهْلِ

الْكِتَابِ، أَكْلَةُ السَّحَرِ¹.

¹ İbn Sa'd, *et-Tabâkâtü 'l-kübrâ*, V, 215.

² Mizzî, *Tehzîbü 'l-Kemâl*, IV, 74.

³ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve 't-ta'dîl*, II, 423.

⁴ İclî, *es-Sikât*, I, 245.

⁵ İbn Hacer, *Tehzîbü 't-Tehzîb*, I, 437.

⁶ Mizzî, *a.g.e.*, XXXIV, 204.

⁷ İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 571.

⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIX, 353.

Amr b. Âs'tan rivâyet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:
"Ehl-i kitâb'un orucu ile bizim orucumuz arasındaki fark, sahur yemeğidir."²

Hadisin Sened ve Râvileri

(1) Abdurrahman b. Mehdî (ö. 198/813)

Künyesi Ebû Saîd olan Abdurrahman b. Mehdî, Basra'da doğmuştur.³ Yahyâ b. Saîd el-Kattân'dan daha fakih olduğu söylenmiştir. Ali b. Medînî onu "hadisi en iyi bilen kişi" olarak nitelemiştir.⁴ Muhammed b. Yahyâ ez-Zühî onun elinde hiçbir zaman kitap görmediğini ifade etmiş, bu sözyle de onun hadisleri ezbere bildiğini kastetmiştir.⁵ İlelü'l-hadîs konusunda uzman olarak bilinir.⁶ Süfyân es-Sevrî, Süfyân b. Uyeyne ve Hammâd b. Seleme'den rivâyette bulunmuştur. Kendisinden de Abdullah b. Mübarek, Yahya b. Maîn ve İbn Ebî Şeybe hadis nakletmişlerdir.⁷ İbn Sa'd⁸ ve Ahmed b. Hanbel tarafından sika olarak değerlendirilmiştir.⁹

(2) Musa b. Ali el-Lahmî (ö. 163/779-80): (Bkz. s. 35)

(3) Ali b. Rabâh el-Lahmî (ö.113/731-32): (Bkz. s. 35)

(4) Abdurrahman b. Sâbit el- Mısri (ö. 54/673-74): (Bkz. s. 62)

¹ Hadisin metni Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIX, 337 de فَضَّلَ مَا بَيْنَ صِيَامِكُمْ وَصِيَامِ أَهْلِ الْكِتَابِ أَكَلَهُ السَّحَرِ şeklinde, Abdürrezzâk, *el-Musannef*, IV, 228 da أَكَلَهُ السَّحَرِ، أَكَلَهُ الْكِتَابِ، أَكَلَهُ السَّحَرِ ibaresiyle geçmektedir. İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, II, 275 deki metin ise فَضَّلَ مَا بَيْنَ صِيَامِكُمْ وَصِيَامِ أَهْلِ الْكِتَابِ أَكَلَهُ السَّحَرِ şeklindedir.

² **Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIX, 297, 306, 337.** Hadisin tahrîci için ayrıca bkz. Abdürrezzâk, *el-Musannef*, IV, 228; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, II, 275; Ebû Ya'lâ, *el-Müsned*, XIII, 322; Müslim, "Sıyâm", 46; Tirmizî, "Savm", 17; Ebû Dâvûd, "Sıyâm", 15; Nesâî, "Sıyâm", 27; İbn Hibbân, *es-Sahîh*, VIII, 254.

³ İbn Sa'd, *et-Tabâkâtü'l-kübrâ*, VII, 218; Buhârî, *et-Târihü'l-kebîr*, V, 354.

⁴ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, I, 251; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 645.

⁵ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, IX, 203.

⁶ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, I, 258.

⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVII, 430-435.

⁸ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 218.

⁹ Zehebî, *a.g.e.*, IX, 200.

Hadisin Sıhhat Açısından Değerlendirmesi

Tirmizî hasen sahîh değerlendirmesinde bulunurken, Şuayb el-Arnaûd, hadisin Müslim'in şartlarına göre sahih bir isnâda sahip olduğunu belirtmiştir.¹

Hadisin Metni ve Tercümesi

13- حَدَّثَنَا رَوْحٌ⁽¹⁾، حَدَّثَنَا مَالِكٌ⁽²⁾، عَنْ يَزِيدَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْهَادِ⁽³⁾، عَنْ أَبِي مُرَّةٍ⁽⁴⁾، مَوْلَى أُمِّ هَانِيٍّ أَنَّهُ دَخَلَ مَعَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو عَلَى أَبِيهِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ فَقَرَّبَ إِلَيْهِمَا طَعَامًا فَقَالَ: كُلْ قَالَ: إِنِّي صَائِمٌ³، قَالَ عَمْرٍو: "كُلْ، فَهَذِهِ الْأَيَّامُ الَّتِي كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَأْمُرُنَا بِفِطْرِهَا، وَيَنْهَى عَنْ صِيَامِهَا"، قَالَ مَالِكٌ: "وَهِيَ أَيَّامُ التَّشْرِيقِ."

Ümmü Hânî'nin azatlısı Ebû Mürre'den nakledildiğine göre o, Abdullah b. Amr b. Âs ile birlikte babası Amr b. Âs'ın yanına girdi. Amr b. Âs onlara yemek ikrâm etti ve Abdullah'a yemesini söyledi. O da: "ben oruçluyum" deyince Amr dedi ki: "Ye! Bu günler Resûlullah'ın (s.a.v.) bize yemeyi emredip oruç tutmayı yasakladığı günlerdir."

İmam Mâlik der ki: "Bu günler, teşrîk günleridir."⁴

¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIX, 297; Tirmizî, "Savm", 17.

² Hadisin bu ifadesi Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIX, 304'de فِدْعَاهُ إِلَى الْغَدَاءِ şeklinde; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIX, 317'de دَعَا أَغْرَابِيًّا إِلَى طَعَامٍ وَذَلِكَ بَعْدَ النَّخْرِ بِيَوْمٍ şeklinde; İbn Huzeyme, *es-Sahih*, III, 311'de فَقَرَّبَ إِلَيْهِمْ عَمْرٍو طَعَامًا şeklinde; Beyhakî, *es-Sünen*, IV, 435'de وَذَلِكَ الْغَدَاؤُ بَعْدَ الْغَدِ مِنْ يَوْمِ الْأَضْحَى، فَقَرَّبَ إِلَيْهِمْ عَمْرٍو طَعَامًا şeklinde geçmektedir.

³ Bu kısa ifadeyi Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIX, 304'de ثُمَّ تَجَعَّتْهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ şeklinde; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIX, 317'de فَقَالَ لَهُ: إِنَّ عَمْرٍو بْنَ الْعَاصِ دَعَا رَجُلًا إِلَى الطَّعَامِ فِي هَذَا الْيَوْمِ، فَقَالَ: إِنِّي صَائِمٌ، فَقَالَ عَمْرٍو: "إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ صَوْمٍ هَذَا الْيَوْمِ أَفْطَرُ؛ فَإِنَّ هَذِهِ الْأَيَّامُ الَّتِي كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْمُرُ بِفِطْرِهَا، وَيَنْهَى عَنْ صِيَامِهَا، فَأَفْطَرَ عَبْدُ اللَّهِ، فَأَكَلَ وَأَكَلَتْ مَعَهُ" şeklinde; Beyhakî, *es-Sünen*, IV, 435'de "فَأَفْطَرَ عَبْدُ اللَّهِ، فَأَكَلَ وَأَكَلَتْ مَعَهُ" şeklinde nakledilmiştir.

⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIX, 303, 304, 317. Hadisin tahrîci için bkz. İbn Huzeyme, *es-Sahih*, III, 311; Beyhakî, *es-Sünen*, IV, 435.

Hadisin Sened ve Râvileri

(1) Ravh b. Ubâde el-Kaysî (ö. 205/820-821)

Künyesi Ebû Muhammed olan Ravh b. Ubâde Basralı'dır. İbnü'l-Müsennâ'nın dediğine göre O, Şu'be, Mâlik ve İbn Ebî Urve'den hadis işitmiştir.¹ Mizzî, O'nun Şu'be b. Haccâc, Süfyân es-Sevrî ve Süfyân b. Uyeyne gibi önemli hadis âlimlerinden de hadis rivâyet ettiğini belirtmiştir. Kendisinden ise İbrâhim b. Dînâr, İshak b. Râhuye ve Hasan b. Sabbâh el-Bezzâr gibi âlimler rivâyette bulunmuştur.² Ali b. Medîni şöyle demiştir: "Ravh b. Ubâde'nin yüz binden fazla hadisini inceledim, onlardan on bin hadisi yazdım."³ İbn Sa'd⁴ ve İclî⁵ onu sika terimiyle tevsîk etmiş, Zehebî de onu, hafız, sadûk, imam terimleriyle nitelemiştir.⁶

(2) Mâlik b. Enes el-Esbahî (ö. 179/795-96)

Künyesi Ebû Abdillâh olan Mâlik b. Enes h. 93 yılında doğmuştur. Süfyân b. Uyeyne ve Yahyâ b. Saîd, Onun hadiste imam olduğunu belirtmiştir.⁷ Nâfi, Saîd el-Makburî ve Eyyûb es-Sahtiyânî'den rivâyette bulunmuştur. Kendisinden ise Leys b. Sa'd, Süfyân b. Uyeyne ve Abdullah b. Mübârek gibi âlimler rivâyette bulunmuşlardır.⁸ Yahyâ b. Saîd el-Kattân O'nun hakkında: "Kavim içerisinde (yani Süfyân es-Sevrî, Süfyân b. Uyeyne gibileri) hadisi Mâlik'ten daha sahih olan yoktur." demiştir.⁹ Abdurrahman b. Mehdî hakkında şöyle demiştir: "İmam Mâlik'in yaşadığı zamanda insanların imamları şu 4 kişidir: Süfyân es-Sevrî, Mâlik, Evzâi ve Hammad b. Zeyd." Abdurrahman b. Mehdî İmam Mâlik'ten daha akıllı birisini görmediğini de söylemiştir.¹⁰ Zehebî O'nu şeyhu'l-islâm, hucetü'l-islâm terimleriyle nitelemiştir.¹¹

¹ Buhârî, *et-Târihü'l-kebir*, III, 309.

² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IX, 238-42.

³ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 293.

⁴ İbn Sa'd, *et-Tabâkâtü'l-kübrâ*, VII, 217.

⁵ İclî, *es-Sikât*, I, 365.

⁶ Zehebî, *A'lâmu'n-nübelâ*, IX, 402.

⁷ Buhârî, *a.g.e.*, VII, 310.

⁸ İbn Hacer, *a.g.e.*, X, 5-6.

⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 204.

¹⁰ Zehebî, *a.g.e.*, VIII, 76.

¹¹ Zehebî, *a.g.e.*, VIII, 48.

(3) Yezîd b. Abdullah el-Leysî (ö. 139/756-57): (Bkz. s. 60)

(4) Yezîd Mevlâ Ukayl (?)

Künyesi Ebû Mürre olan Yezîd'in Ümmü Hânî'nin kölesi olduğu rivâyet edilmiştir.¹ Muğîre b. Şu'be, Amr b. Âs ve Ebû Hureyre'den hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden ise İshak b. Abdillâh b. Ebî Talha, Sâlim Ebu'n-Nadr, Saîd b. Ebî Saîd el-Makburî rivâyetinde bulunmuştur.² İbn Sa'd, O'nu hadisi az olan sikalardan saymıştır. İclî³, Zehebî⁴ ve İbn Hacer⁵ O'nu sika terimiyle ta'dîl etmiştir.

Hadisin Sıhhat Açısından Değerlendirmesi

Şuayb el-Arnaûd, hadisin Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre sahih olduğunu belirtmiştir.⁶

7. Ahkâm

Hadisin Metni ve Tercümesi

14- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يَزِيدَ⁽¹⁾، حَدَّثَنَا حَيْوَةُ⁽²⁾، حَدَّثَنِي يَزِيدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْهَادِ⁽³⁾، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ الْحَارِثِ⁽⁴⁾، عَنْ بُسْرِ بْنِ سَعِيدٍ⁽⁵⁾، عَنْ أَبِي قَبَيْسٍ⁽⁶⁾، مَوْلَى عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ، أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " إِذَا حَكَمَ الْحَاكِمُ، فَاجْتَنَّهُدَ، فَأَصَابَ، فَلَهُ أَجْرَانِ، وَإِذَا حَكَمَ، فَاجْتَنَّهُدَ فَأَخْطَأَ، فَلَهُ أَجْرٌ " قَالَ: فَحَدَّثْتُ بِهَذَا الْحَدِيثِ أَبَا بَكْرٍ بْنُ عَمْرِو بْنِ حَزْمٍ، قَالَ: هَكَذَا حَدَّثَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ.

¹ İbn Sa'd, *et-Tabâkâtü'l-kübrâ*, V, 134.

² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXII, 290.

³ İclî, *es-Sikât*, II, 424.

⁴ Zehebî, *el-Kâşif*, II, 392.

⁵ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 375.

⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIX, 303.

⁷ Hadisin bu ifadesi Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, III, 292'de إِذَا حَكَمَ الْحَاكِمُ فَاجْتَنَّهُدَ ثُمَّ أَصَابَ فَلَهُ أَجْرَانِ، وَإِذَا حَكَمَ إِذَا حَكَمَ الْحَاكِمُ فَاجْتَنَّهُدَ فَأَخْطَأَ فَلَهُ أَجْرٌ وَاحِدٌ , وَإِذَا حَكَمَ Dârekutnî, *es-Sünen*, V, 375'de إِذَا حَكَمَ الْحَاكِمُ فَاجْتَنَّهُدَ ثُمَّ أَخْطَأَ فَلَهُ أَجْرٌ şeklinde; İbn Hacer, *et-Tabâkâtü'l-kübrâ*, V, 134'de إِذَا حَكَمَ الْحَاKİMُ فَاجْتَنَّهُدَ فَأَخْطَأَ فَلَهُ أَجْرٌ وَاحِدٌ şeklinde geçmektedir.

Amr b. Âs'tan nakledilir ki o Hz. Peygamber'i şöyle buyururken işitmiştir: “*Hâkim karar verirken isâbet ederse iki sevap, içti had edip hata ederse bir sevap alır.*” Yezîd b. Abdillâh b. Hâd dedi ki: “Ben bu hadisi Ebû Bekir b. Amr b. Hazm’a okudum. O da dedi ki: Ebû Seleme b. Abdirrahman da bana bunu Ebû Hureyre’den bu şekilde nakletti.”¹

Hadisin Sened ve Râvileri

(1) Abdullah b. Yezîd el-Adevî (ö. 213/828-29)

Künyesi Ebû Abdirrahman olan Abdullah b. Yezîd’in, Hz. Ömer’in ailesinin kölesi olduğu nakledilmektedir.² Hammâd b. Seleme, Süfyân es-Sevrî ve Şu‘be b. Haccâc gibi meşhurlardan hadis almış, kendisinden ise Ahmed b. Hanbel, İshak b. Râhuye ve Ebû Heyseme Züheyr b. Harb gibi meşhurlar rivâyette bulunmuşlardır.³ Ebû Hâtım hakkında sadûk demiş,⁴ Nesâî⁵ ve Zehebî sika terimiyle nitelemiştir.⁶ İbn Hibbân da *es-Sikât*’ında zikretmiştir.⁷

(2) Hayve b. Şüreyh el-Hadramî (ö. 158/774-75)

Künyesi Ebû Zür‘a olan Hayve b. Şüreyh el-Hadramî Mısırlıdır.⁸ Muhammed b. Aclân, Yezîd b. Abdillâh b. el-Hâd ve Velîd b. Ebi’l-Velîd’den hadis almış, kendisinden ise Abdullah b. Mübârek, Abdullah b. Vehb ve Leys b. Sa’d gibi âlimler nakilde bulunmuşlardır.⁹ İclî,¹⁰ Ebû Hâtım ve Yahyâ b. Maîn onun sika olduğunu

¹ **Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIX, 308, 354.** Ayrıca hadisin tahrîci için bkz. İbn Hibbân, *es-Sahîh*, XI, 447; Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-evsat*, III, 292; Dârekutnî, *es-Sünen*, V, 375-376; Beyhakî, *es-Sünen*, X, 202.

² Buhârî, *et-Târihü’l-kebîr*, V, 228.

³ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XVI, 320-22.

⁴ İbn Ebî Hâtım, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, V, 201.

⁵ İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, VI, 84.

⁶ Zehebî, *el-Kâşif*, I, 609.

⁷ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 342.

⁸ Buhârî, *a.g.e.*, III, 120.

⁹ Mizzî, *a.g.e.*, VII, 480.

¹⁰ İclî, *es-Sikât*, I, 328.

belirtmiş, Ahmed b. Hanbel ise sika sika terimiyle onun güvenilirliğine işaret etmiştir.¹ Zehebî de imâm, fakîh, rabbânî terimleriyle onu nitelemektedir.²

(3)Yezîd b. Abdullah el-Leysî (ö. 139/756-57): (Bkz. s. 61)

(4) Muhammed b. İbrâhim el-Kuraşî (ö. 119/737)

Künyesi Ebû Abdillâh olan Muhammed b. İbrâhim el-Kuraşî Medinelidir.³ Enes b. Mâlik, Urve b. Zübeyr ve Atâ b. Yesâr'dan hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden de Hişâm b. Urve, Yahyâ b. Ebî Kesîr ve Yahyâ b. Saîd el-Ensârî hadis nakletmiştir.⁴ Yahyâ b. Maîn ve Ebû Hâtîm hakkında sika demiştir.⁵ İbn Hibbân onu *es-Sikât* 'ında zikretmiştir.⁶

(5) Büsr b. Saîd el-Hadramî (ö. 100/718-719): (Bkz. s. 62)

(6)Abdurrahman b. Sâbit el- Mısırî (ö. 54/673-74): (Bkz. s. 62)

Hadisin Sıhhat Açısından Değerlendirmesi

Şuayb el-Arnaûd, hadisin iki isnâdının da sahih olduğunu, Buhârî ve Müslim'in şartlarına uyduğunu belirtmiştir.⁷

Hadisin Metni ve Tercümesi

15- حَدَّثَنَا أَبُو النَّضْرِ⁽¹⁾، قَالَ: حَدَّثَنَا الْفَرَجُ⁽²⁾، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى⁽³⁾، عَنْ أَبِيهِ⁽⁴⁾،

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو⁽⁵⁾، عَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ، قَالَ: جَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَصْمَانِ يَخْتَصِمَانِ، فَقَالَ

لِعَمْرٍو: " أَقْضِ بَيْنَهُمَا يَا عَمْرُو "، فَقَالَ: أَنْتَ أَوْلَى بِذَلِكَ مِنِّي يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: " وَإِنْ كَانَ " قَالَ: فَإِذَا قَضَيْتُ

¹ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, III, 306-307.

² Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, VI, 404.

³ Buhârî, *et-Târihü'l-kebîr*, I, 22.

⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIV, 304.

⁵ İbn Ebî Hâtîm, *a.g.e.*, VII, 184.

⁶ İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 381.

⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIX, 308.

بَيْنَهُمَا فَمَا لِي؟ قَالَ: ¹ " إِنْ أَنْتَ قَضَيْتَ بَيْنَهُمَا فَأَصَبْتَ الْقَضَاءَ، فَلَكَ عَشْرُ حَسَنَاتٍ، وَإِنْ أَنْتَ اجْتَهَدْتَ وَأَخْطَأْتَ، فَلَكَ حَسَنَةٌ. "

Amr b. Âs'tan rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: Resûlullah'a (s.a.v.) birbirini dava eden iki adam geldi. Hz. Peygamber Amr b. Âs'a: "O ikisinin arasında hükmü ver ey Amr!" dedi. Amr b. Âs: "Sen buna benden daha layıksın Ey Allah'ın Resûlü" diye cevap verdi. Hz. Peygamber: "Öyle olsa bile" diyerek isteğini yineledi. Amr b. Âs: "Bu ikisi için hükmettiğimde benim için ne vardır?" diye sorunca Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu: "İkisi arasında hüküm verdiğinde isâbet edersen sana on sevap vardır. İctihâd edip hata edersen bir sevap alırsın."²

Hadisin Sened ve Râvileri

(1) Hâşim b. Kâsım el-Leysî (ö. 207/822-23)

Künyesi Ebü'n-Nadr olan Hâşim b. Kâsım et-Temîmî, el-Horasânî ve el-Bağdâdî nisbeleriyle bilinmektedir.³ İbrâhîm b. Sa'd, Züheyr b. Harb ve Şeybân b. Abdîrrahmân gibi muhaddislerden hadis almış, kendisinden ise Ahmed b. Hanbel, İshâk b. Râhûye ve İbn Ebî Şeybe rivâyette bulunmuştur.⁴ Yahyâ b. Maîn⁵ Ali b. el-Medîni⁶ ve İclî⁷ onun sika olduğunu belirtmişlerdir.

(2) Ferec b. Fadâle el-Hımsî (ö. 177/793-94)

Künyesi Ebû Fadâle olan Ferec b. Fadâle'nin Bağdat'ta beytü'l-mâlden sorumlu olduğu rivâyet edilmektedir.⁸ Rebîa b. Yezîd, Hişâm b. Urve ve Yahyâ b. Saîd el-Ensârî'den hadis dinlemiş, kendisinden ise Kuteybe b. Saîd, Vekî' b. Cerrâh ve Yezîd

¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIX, 358'de sadece " إِنْ أَنْتَ اجْتَهَدْتَ وَأَخْطَأْتَ، فَلَكَ عَشْرَةُ أَجُورٍ، وَإِنْ اجْتَهَدْتَ وَأَخْطَأْتَ، فَلَكَ أَجْرٌ وَاحِدٌ " şeklinde geçmektedir.

² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIX, 357, 358.

³ Buhârî, *et-Târihü'l-kebîr*, VIII, 235.

⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXX, 130-132.

⁵ İbn Maîn, *et-Târih*, III, 389.

⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IX, 105.

⁷ İclî, *es-Sikât*, II, 323.

⁸ İbn Sa'd, *et-Tabâkâtü'l-kübrâ*, VII, 325.

b. Hârûn gibi meşhur muhaddisler nakilde bulunmuştur.¹ Yahyâ b. Maîn onun zayıf olduğunu söylemiş, Ali b. el-Medîni leyle bi'l-kavî terimiyle zayıf olduğunu belirtmiş, Buhârî ve Müslim münkeru'l-hadîs olduğunu ifade etmiş, Nesâî ise zayıf olduğuna işaret etmiştir.²

(3) Muhammed b. Abdü'l-A'lâ el-Kuraşî (ö. 245/859-60): (Bkz. s. 56)

(4) Abdü'l-A'lâ b. Adiyy el-Behrânî (ö. 104/722-23)

Abdü'l-A'lâ b. Adiyy'in Hıms kadısı olduğu belirtilmektedir.³ Abdullah b. Amr b. Âs, Utbe b. Ubeyd es-Sülemî ve Resûlullah'ın (s.a.v.) kölesi Sevbân'dan hadis almış, kendisinden ise Safvân b. Amr, Lokman b. Âmir ve Muhammed b. Abdü'l-A'lâ hadis nakletmişlerdir.⁴ Yahyâ b. Saîd el-Kattân hadisteki durumunun bilinmediğini ifade etmiş,⁵ İbn Hibbân da *es-Sikât*'ında zikretmiştir.⁶ Zehebî de onun hadiste güvenilir biri olduğunu belirtmiştir.⁷

(5) Abdullah b. Amr b. Âs es-Sehmî (ö. 63/682-83)

Künyesi Ebû Muhammed olan Abdullah b. Amr b. Âs'a, Ebû Abdurrahman ve Ebû Nusayr künyeleri de nisbet edilmektedir. Yahyâ b. Maîn onun künyesinin Ebû Abdurrahman olduğunu ancak Ebû Muhammed künyesi ile şöhrete kavuştuğunu belirtmiştir.⁸ Babasından önce Müslüman olduğu rivâyet edilmektedir.⁹ Âlim ve fazîletli bir kimse idi. Hz. Peygamber'in hadisleri yazması için özel iznine mazhar olmuştur.¹⁰ Hz. Peygamber'den, Ömer b. Hattâb, Amr b. Âs ve Abdurrahman b. Avf gibi pek çok sahâbîden hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Enes b. Mâlik, Urve b. Zübeyr ve Amr

¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIII, 156-158.

² İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 260-263.

³ Buhârî, *et-Târihü'l-kebîr*, VI, 72.

⁴ Mizzî, *a.g.e.*, XVI, 363.

⁵ İbn Hacer, *a.g.e.*, VI, 97.

⁶ İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 129.

⁷ Zehebî, *A'lâmi'n-nübelâ*, I, 611.

⁸ İbn Abdilber, *el-İstîâb*, III, 957.

⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 165-166.

¹⁰ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 345.

b. Evs es-Sekafî gibi pek çok muhaddis nakilde bulunmuşlardır.¹ İbn Hacer onun abâdileden olduğunu, muksirûn sahâbîlerden olduğunu belirtmiştir.²

Hadisin Sıhhat Açısından Değerlendirmesi

Şuayb el-Arnaûd, Ferec b. Fadâle'nin zayıf olmasından dolayı hadisin isnâdının zayıf olduğunu belirtmiştir.³

8. Hudûd

Hadisin Metni ve Tercümesi

16- أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي دَارِمٍ الْحَافِظُ ⁽¹⁾، بِالْكُوفَةِ، ثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُوسَى التَّمِيمِيُّ ⁽²⁾، ثَنَا مِنْجَابُ بْنُ الْحَارِثِ ⁽³⁾، ثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ هَارُونَ بْنُ عَنَتَرَةَ ⁽⁴⁾، عَنْ أَبِيهِ ⁽⁵⁾، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّهُ زَارَ عَمَّةً لَهُ فَدَعَتْ لَهُ بِطَعَامٍ فَأَبْطَأَتِ الْجَارِيَةُ فَقَالَتْ: أَلَا تَسْتَعْجِلِي يَا زَانِيَةُ، فَقَالَ عَمْرُو: سُبْحَانَ اللَّهِ لَقَدْ قُلْتِ أَمْرًا عَظِيمًا هَلِ اطَّلَعْتَ عَلَيْهَا عَلَى زَنَى؟ قَالَتْ: لَا وَاللَّهِ، فَقَالَ عَمْرُو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «أَيُّمَا عَبْدٍ أَوْ امْرَأَةٍ قَالَ أَوْ قَالَتْ لَوْلَيْدَتَهَا يَا زَانِيَةُ وَلَمْ تَطْلُعْ مِنْهَا عَلَى زَنَاءٍ جَلَدَتْهَا وَلَيْدَتُهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ لِأَنَّهُ لَا حَدَّ هُنَّ فِي الدُّنْيَا» هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحُ الْإِسْنَادِ وَلَمْ يُجَرِّحْهُ "إِنَّمَا اتَّفَقَا فِي هَذَا الْبَابِ عَلَى حَدِيثِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي نُعْمٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: «مَنْ قَذَفَ مَمْلُوكَهُ بِالزَّانَا أُقِيمَ عَلَيْهِ الْحَدُّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ»

Amr b. Âs'ın rivâyet ettiğine göre o halasını ziyârete gitmiş, halası da onun için bir yemek hazırlatmış, ancak câriye yemeği getirmedi gecikmişti. Hala cariyeye “Ey zinâ eden kadın acele etsene?” diye bağıınca Amr b. Âs: “Sübhânallâh! Sen büyük bir laf ettin. Sen onun zinâ ettiğini gördün mü?” dedi. Halası deki ki: “Allah’a yemin olsun ki hayır.” Bunun üzerine Amr b. Âs şöyle dedi: Ben Hz. Peygamber’i şöyle buyururken işittim: “Bir erkek veya kadın, câriyesinin zinâ ettiğine muttalî olmadığı

¹ Mizzî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XV, 357-360.

² İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 257.

³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIX, 357.

halde ona ‘ey zinâ eden’ derse kıyâmet gününde o kız, bunu söyleyenı kırbaçlar. Çünkü bunu söyleyen kişiye dünyada had cezası uygulanmamıştır.”

Hadisi tahrîc eden Hâkim şöyle der: Bu hadis senedi sağlam bir hadistir. Buhârî ve Müslim bunu eserlerine almamışlardır. Onlar bu konuda Abdurrahmân b. Ebî Nu‘m’un Ebû Hüreyre’den rivâyet ettiğı şu hadis üzerine ittifak etmiş ve onu tahrîc etmişlerdir: *“Kim kölesini zinâ suçu ile ithâm ederse, kıyâmet günü ona had cezası uygulanır.”*¹

Hadisin Sened ve Râvileri

(1) Ahmed b. Muhammed er-Râfîzî (ö. 357/967-68)

Künyesi Ebû Bekir olan Ahmed b. Muhammed, İbn Ebî Dârim lakabıyla bilinmektedir. Zehebî onun Râfîzî ve kezzâb olduğunu belirtmiştir.² Ahmed b. Mûsâ el-Hımâr ve Mûsâ b. Hârûn’dan hadis almış, kendisinden ise Hâkim en-Nîsâbûrî rivâyette bulunmuştur. Hadisin devâmında her ne kadar Hâkim hadisin senedi sahîh dese de tabâkât kitaplarından edinilen bilgiye göre Hâkim onun hakkında leyse bi sika ve kezzâb demiştir.³

(2) Ahmed b. Mûsâ et-Temîmî (?)

Künyesi Ebû Zûr’a olan Ahmed b. Mûsâ Mekkelidir. Daha sonra Bağdat’a gelmiştir. Ahmed b. Ebî Ravh ve Hasen b. Ebî Saîd eş-Şeybânî’den rivâyette bulunmuştur. Kendisinden ise Muhammed b. Ca‘fer el-Verrâk, Abdullah b. Muhammed el-Vâsîtî ve Ebû Bekir ibnü’l-mukri’ el-İsbehânî hadis nakletmiştir.⁴ Râvi meçhûl olup, durumu hakkında bilgi bulunmamaktadır.

¹ Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 411.

² Zehebî, *Mîzânü’l-i‘tidâl*, I, 139.

³ İbn Hacer, *Lisânü’l-mîzân*, I, 268.

⁴ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, VI, 357.

(3) Mincâb b. Hâris et-Temîmî (ö. 231/845-46)

Künyesi Ebû Muhammed olan Mincâb b. Hâris Kûfeli'dir. Ahmed b. Ya'kûb el-Mesûdî, Eyyûb b. Seyyâr ez-Zührî ve Abdullah b. Mübârek'ten rivâyette bulunmuştur. Kendisinden ise Müslim, İbn Ebî Şeybe ve Ebû Zûr'a er-Râzî gibi muhaddisler rivâyette bulunmuştur.¹ İbn Hibbân *es-Sikât* 'ında zikretmiştir.² Zehebî onu sika terimiyle tevsîk etmiştir.³

(4) Abdûlmelik b. Hârûn eş-Şeybânî (?)

Babasından hadis rivâyetinde bulunmuştur. Kendisinden ise Mincâb b. Hâris hadis nakletmiştir. Yahyâ b. Maîn onun kezzâb olduğunu belirtmiş,⁴ Buhârî münkeru'l-hadîs olduğunu ifade etmiş,⁵ Ebû Hâtim zaîfü'l-hadis terimiyle nitelemiş,⁶ İbn Hibbân da onun hadis uydurduğunu söylemiştir.⁷

(5) Hârûn b. Ebî Vekî' eş-Şeybânî (ö. 142/759-60)

Künyesi Ebû Abdurrahman olan Hârûn b. Ebî Vekî' Kûfelidir. Saîd b. Cübeyr, Abdurrahman b. Esved en-Nehâî ve Amr b. Mürre'den hadis almış, kendisinden ise Ahmed b. Beşîr el-Kûfî, Süfyân es-Sevrî ve Muhammed b. Fudayl ed-Dabbî rivâyette bulunmuştur.⁸ Yahyâ b. Maîn ve Ahmed b. Hanbel onun sika olduğunu belirtmiş,⁹ İbn Hacer de lâ be'se bihî demiştir.¹⁰

(6) Antere b. Abdurrahman eş-Şeybânî (?)

Künyesi Ebû Vekî' olan Antere b. Abdurrahman Kûfelidir. Abdullah b. Abbâs, Ömer b. Hattâb ve Ebü'd-Derdâ gibi sahâbîlerden hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden

¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVIII, 480-482.

² İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 206.

³ Zehebî, *el-Kâşif*, II, 294.

⁴ İbn Maîn, *et-Târih*, III, 349.

⁵ Buhârî, *et-Târihü'l-kebîr*, V, 436.

⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, V, 374.

⁷ İbn Hacer, *Lisânü'l-mîzân*, IV, 71.

⁸ Mizzî, *a.g.e.*, XXX, 100-101.

⁹ İbn Hacer, *a.g.e.*, VII, 416.

¹⁰ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 500.

الْمَالِ رَغْبَةً صَالِحَةً " . قَالَ : فَقُلْتُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ، مَا أَسْلَمْتُ مِنْ أَجْلِ الْمَالِ ، وَلَكِنِّي أَسْلَمْتُ رَغْبَةً فِي الْإِسْلَامِ ، وَأَنْ أَكُونَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . فَقَالَ : " يَا عُمَرُو ، نِعْمًا بِالْمَالِ الصَّالِحِ لِلرَّجُلِ الصَّالِحِ ¹

Ali b. Rabâh el-Lahmî'de nakledir, o şöyle demiştir: Ben Amr b. Âs'ı şöyle derken işittim: Resûlullah (s.a.v.) bana "Ey Amr! Silâhını kuşan, elbiseni giy, hemen yanıma gel" diye haber gönderdi. Geldiğimde Resûlullah (s.a.v.) abdest alıyordu. Bakışını bana doğru çevirdi, başını önüne eğdi ve şöyle dedi: "Ey Amr! Seni askeri bir birliğin başında bir yere göndermek istiyorum. Allah Teâlâ'nın seni muvaffak kılmasını, ganîmet nasip etmesini diliyorum ve sana helâlinden temiz mal vermesini arzuluyorum." buyurdu. Ben de: "Ya Resûlallah! Ben mal için değil, İslâm'ı arzuladığım ve Allah Resûlü ile beraber olmayı istediğim için müslüman oldum" dedim. Bunun üzerine Efendimiz: "Ey Amr! Helâl mal, sâlih kimseye ne kadar da yakışır" buyurdu.²

Hadisin Sened ve Râvileri

(1) Abdurrahman b. Mehdî (ö. 198/813): (Bkz. s. 63)

(2) Musa b. Ali el-Lahmî (ö. 163/779-80): (Bkz. s. 35)

(3) Ali b. Rabâh el-Lahmî (ö.113/731-32): (Bkz. s. 35)

Hadisin Sıhhat Açısından Değerlendirmesi

Şuayb el-Arnaûd, hadisin Müslim'in şartlarına uygun bir isnâda sahip olduğunu belirtmiştir.³

¹ Son ifade Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *el-Müsne'd*, II, 316'da بِالْمَالِ الصَّالِحِ لِلْمَرْءِ الصَّالِحِ metniyle, İbn Hibbân, *es-Sahîh*, VIII, 6-7'de بِالْمَالِ الصَّالِحِ مَعَ الرَّجُلِ الصَّالِحِ şeklinde bir ifade ile nakledilmiştir.

² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, XXIX, 298-300, 337-38. Hadisin tahrîci için bkz. Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *el-Müsne'd*, II, 316; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, IV, 467; Ebû Ya'îlâ, *el-Müsne'd*, XIII, 320; İbn Hibbân, *es-Sahîh*, VIII, 6-7; Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 3, 257.

³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, XXIX, 298-300.

Hadisin Metni ve Tercümesi

18- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ⁽¹⁾، وَحَجَّاجٌ⁽²⁾، قَالَا: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ⁽³⁾، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ⁽⁴⁾، عَنْ رَجُلٍ مِنْ

أَهْلِ مِصْرَ⁽⁵⁾ يُحَدِّثُ عَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ، أَنَّهُ قَالَ: أَسَرَ مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ، قَالَ: فَجَعَلَ عَمْرُو يَسْأَلُهُ يُعْجِبُهُ أَنْ يَدَّعِي أَمَانًا¹، قَالَ: فَقَالَ عَمْرُو: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " يُجِيرُ عَلَى الْمُسْلِمِينَ أَدْنَاهُمْ"².

Mısır ehlinden bir adamın Amr b. Âs'dan naklettiğine göre şöyle Amr şöyle demiştir: Muhammed b. Ebî Bekir esir alındı. Râvi diyor ki: Amr b. Âs Muhammed b. Ebî Bekir'in emân dilemesini istemekte idi ve emân dilerse hoşuna gidecekti. Râvi dedi ki: Amr b. Âs bunun üzerine Resûlullâh (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu naklediyor: "Müslümanlara en düşük seviyedeki biri bile (mal, can ve namus konusunda) teminat verebilir."³

Hadisin Sened ve Râvileri

(1) Muhammed b. Ca'fer el-Hüzelî (ö. 193/808-09): (Bkz. s. 42)

(2) Haccâc b. Muhammed el-A'ver (ö. 206/821-22)

Künyesi Ebû Muhammed olan Haccâc b. Muhammed, el-A'ver (şaşı) olarak bilinmektedir. Süleyman b. Mücâlid'in kölesi olduğu belirtilmektedir.⁴ Şu'be b. Haccâc, Abdurrahman b. Ebi'z-Zinâd ve Leys b. Sa'd gibi meşhur muhaddislerden hadis almış, kendisinden ise Ebû Heyseme Züheyr b. Harb, Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm ve Kuteybe

¹ شَهَدْتُ عَمْرُو بْنُ الْعَاصِ وَأَبِي مُحَمَّدٍ بْنُ أَبِي بَكْرٍ، وَكَانَ أَمِيرًا عَلَى أَهْلِ مِصْرَ، وَهُوَ مَكْنُوفٌ، فَقَالَ لَهُ عَمْرُو: أَمَعَكَ أَمَانٌ؟ أَمَعَكَ أَحَدٌ؟ فَلَمْ يَذْكُرْ أَنَّ مَعَهُ أَمَانًا. *el-Musannef*, VI, 510 ve Ebû Ya'lâ, *el-Müsne'd*, XIII, 329 da hadisin bu kısmı yer almayıp sadece son kısmı bulunmaktadır.

² Bu ifade Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, XXIX, 300; Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *el-Müsne'd*, II, 317 ve İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 510'da *يُجِيرُ عَلَى الْمُسْلِمِينَ أَدْنَاهُمْ* şeklinde; Ebû Ya'lâ, *el-Müsne'd*, XIII, 329'da ise *يُجِيرُ عَلَى الْمُسْلِمِينَ الرَّجُلُ مِنْهُمْ* şeklinde yer almaktadır.

³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, XXIX, 300. Hadisin tahrîci için bkz. Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *el-Müsne'd*, II, 317; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 510; Ebû Ya'lâ, *el-Müsne'd*, XIII, 329.

⁴ İbn Sa'd, *et-Tabâkâtü'l-kübrâ*, VII, 339-40.

b. Saîd gibi meşhur muhaddisler nakilde bulunmuşlardır.¹ İbn Sa‘d², İclî³, Zehebî⁴ ve İbn Hacer⁵ onun sika olduğunu belirtmişlerdir.

(3) Şu‘be b. Haccâc (ö. 160/776-77): (Bkz. s. 43)

(4) Amr b. Dînâr el-Mekkî (ö. 126/743-44)

Künyesi Ebû Muhammed olan Amr b. Dînâr’ın İbn Bâzân’ın kölesi olduğu rivâyet edilmektedir. Abdullah b. Abbâs, Câbir b. Abdillâh ve Enes b. Mâlik gibi sahâbîlerden hadis almış, kendisinden ise Katâde b. Diâme, Zührî ve Eyyûb es-Sahtiyânî gibi âlimler nakilde bulunmuşlardır.⁶ Süfyân b. Uyeyne: “Abdullah b. Abbâs’ın ilmini Amr’dan daha çok bilen bir kimse bilmiyorum” demiş,⁷ ayrıca onu Mekke ehlinin en bilgilisi olarak nitelemiştir.⁸ İclî⁹ ve İbn Ebî Hâtim¹⁰ onun sika olduğunu belirtmiş, Zehebî de onu imâmü’l-kebîr, hâfız terimleriyle nitelemiştir.¹¹

(5) Mısır Ehinden Bir Adam (?)

Mübhem¹² bir râvi olduğundan hakkında bilgi edinilememiştir.

Hadisin Sıhhat Açısından Değerlendirmesi

Şuayb el-Arnaûd, hadisin isnâdında bulunan Mısırlı mübhem râvinin cehâletinden dolayı senedin zayıf olduğunu söylemiş, diğer râvîlerin ise güvenilir

¹ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, V, 451-54.

² İbn Sa‘d, *et-Tabâkâtü’l-kübrâ*, VII, 339-40.

³ İclî, *es-Sikât*, I, 285.

⁴ Zehebî, *Mizânü’l-i’tidâl*, I, 464.

⁵ İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, II, 205.

⁶ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXII, 5-8.

⁷ Buhârî, *et-Târihü’l-kebîr*, VI, 328.

⁸ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, VI, 231.

⁹ İclî, *es-Sikât*, II, 175.

¹⁰ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VI, 231.

¹¹ Zehebî, *A’lâmü’n-nübelâ*, V, 300.

¹² İsim, künye veya lakabı belirtilmeksizin sadece “fulân:fulân”, “recul: bir adam”, “imre’eh: bir kadın”, “şeyh: bir hoca/bir ihtiyar”... şeklinde zikredilen kimse. Senedde bir râvinin bu şekilde zikredilmesi hiç zikredilmemesi gibidir. (Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s. 190.)

olduğunu belirtmiştir. Ancak hadis, destekleyen diğer rivâyetlerle sahih li gayrihî derecesindedir.¹

10. Kader

Hadisin Metni ve Tercümesi

19- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ⁽¹⁾، حَدَّثَنَا الْفَضْلُ بْنُ دُكَيْنٍ⁽²⁾، عَنْ هِشَامِ بْنِ سَعْدٍ⁽³⁾، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ⁽⁴⁾،

عَنْ أَبِيهِ⁽⁵⁾، عَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ قَالَ: خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَوَقَفَ، ثُمَّ قَالَ: «إِنَّمَا هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ بِسُؤَالِهِمْ أَنْبِيََاءَهُمْ، وَاخْتِلَافِهِمْ عَلَيْهِمْ، فَلَنْ يُؤْمِنَ أَحَدٌ حَتَّى يُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ كُلِّهِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ»

Amr b. Âs'dan rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: “Resûlullah (s.a.v.) bir defasında ashâbın yanına çıktı ayakta durdu şöyle buyurdu: “Sizden öncekiler peygamberlerine soru sormaları sonra da onlara muhâlefet etmeleri sebebiyle helak olmuştur. Kaderin hepsine (hayır ve şer’e) imân etmedikçe sizden biri asla (gerçek manâda) imân etmiş olamaz.”²

Hadisin Sened ve Râvileri

(1) İbn Ebî Şeybe (ö. 235/849-50): (Bkz. s. 32)

(2) el-Fadl b. Dükeyn et-Temîmî (ö. 218/833-34)

Künyesi Ebû Nuaym olan el-Fadl b. Dükeyn’in Talha b. Ubeydillah’ın kölesi olduğu rivâyet edilmektedir.³ Süfyân es-Sevrî, Süfyân b. Uyeyne ve A‘meş gibi pek çok muhaddisten hadis almış, kendisinden ise Buhârî, Müslim, Tirmîzi gibi meşhur muhaddisler hadis nakletmişlerdir.⁴ İclî onun sika olup, hadiste sağlam olduğunu belirtmiştir.⁵ Ebû Hâtim de onun Süfyân es-Sevrî’nin hadislerini ezberlediğini söylemiş

¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIX, 300.

² Ebû Ya‘lâ, *el-Müsned*, XIII, 326.

³ İbn Sa’d, *et-Tabâkâtü’l-kübrâ*, VI, 368; Buhârî, *et-Târihü’l-kebîr*, VII, 118.

⁴ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXIII, 197-203.

⁵ İclî, *es-Sikât*, II, 205.

ve hakkında sika demiş,¹ Zehebî ise onu büyük hâfız ve şeyhu'l-islâm ifadeleriyle övmüştür.²

(3) Hişâm b. Sa'd el-Kuraşî (ö. 160/776-77)

Künyesi Ebû Sa'd olan Hişâm b. Sa'd'ın Ebû Leheb'in kölesi olduğu rivâyet edilmektedir.³ Saîd b. Ebî Saîd el-Makburî, Nâfi' ve Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî gibi muhaddislerden hadis almış, kendisinden ise Ca'fer b. Avn, Süfyân es-Sevrî ve Abdurrahman b. Mehdî gibi meşhur muhaddisler hadis nakletmişlerdir.⁴ İclî hasenü'l-hadîs terimiyle nitelemiş,⁵ Yahyâ b. Maîn onda bir zayıflık olduğunu belirtmiş ancak onun sâlih olduğunu, hadislerinin terk edilemeyeceğini söylemiştir. Ebû Hâtim ise hadislerinin yazılabileceğini ancak delil olarak kullanılamayacağını ifade etmiştir.⁶ İbn Hacer onun evhâm sahibi olduğunu belirtmiş ve sadûk terimiyle nitelemiştir.⁷

(4) Amr b. Şuayb el-Kuraşî (ö. 118/736-37): (Bkz. s. 57)

(5) Şuayb b. Muhammed el-Kuraşî (?): (Bkz. s. 57)

Hadisin Sıhhat Açısından Değerlendirmesi

Eseri tahkîk eden Hüseyin Selim Esed râvilerin sika olduğunu, isnâdın hasen seviyesinde bulunduğunu belirtmiştir.⁸

11. İstiâze

Hadisin Metni ve Tercümesi

20- حَدَّثَنَا حَسَنُ بْنُ مُوسَى⁽¹⁾، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ هَيْعَةَ⁽²⁾، حَدَّثَنَا أَبُو قَبِيلٍ⁽³⁾، عَنْ مَالِكِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ⁽⁴⁾

، عَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَفِي مَوْضِعٍ آخَرَ قَالَ مَالِكُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ: عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ

¹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve 't-ta'dîl*, VII, 62.

² Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, X, 142.

³ İbn Sa'd, *et-Tabâkâtü'l-kübrâ*, VIII, 200.

⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXX, 204-206.

⁵ İclî, *es-Sikât*, I, 328.

⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve 't-ta'dîl*, IX, 61.

⁷ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 503.

⁸ Ebû Ya'lâ, *el-Müsned*, XIII, 326.

عَمَرُو عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ اسْتَعَاذَ مِنْ سَبْعِ مَوْتَاتٍ، مَوْتِ الْفُجَاءَةِ، وَمِنْ لَدَغِ الْحَيَّةِ، وَمِنْ السَّبْعِ، وَمِنْ الْغَرَقِ، وَمِنْ الْحَرْقِ، وَمِنْ أَنْ يَخْرَّ عَلَى شَيْءٍ أَوْ يَخْرَّ عَلَيْهِ شَيْءٌ، وَمِنْ الْقَتْلِ عِنْدَ فِرَارِ الرَّحْفِ "

Mâlik b. Abdillâh'ın Amr b. Âs'tan, onun da Resûlullah'tan (s.a.v.) rivâyet ettiğine göre Nebî (s.a.v.) yedi ölümden Allah'a sığınmıştır. Bunlar; ânî ölüm, yılan sokmasından dolayı ölüm, yırtıcı hayvandan kaynaklanan ölüm, boğularak ölüm, yanarak ölüm, bir şeyin üzerine düşerek veya bir şeyin üzerine düşmesi sonucu ölüm ve harpten kaçma sırasında ölüm.¹

Hadisin Sened ve Râvileri

(1) Hasen b. Mûsâ el-Üşeyb (ö. 209/824-25)

Künyesi Ebû Ali olan Hasen b. Mûsâ Bağdatlıdır.² Züheyr b. Muâviye, Saîd b. Zeyd ve Abdullah b. Lehîa'dan hadis almış, kendisinden ise Ebû Heyseme Züheyr b. Harb, İbn Ebî Şeybe ve Haccâc b. eş-Şâir rivâyette bulunmuştur.³ Yahyâ b. Maîn, Ali b. el-Medîni⁴ ve Zehebî⁵ onun sika olduğunu belirtmişlerdir.

(2) Abdullah b. Lehîa el-Hadramî (ö. 174/790-91): (Bkz. s. 54)

(3) Ebû Kabîl Hayy b. Hânî' el-Miâfirî (ö. 128/745-46)

Daha çok künyesi Ebû Kabîl ile tanınan râvinin asıl adı Hayy b. Hânî''dir.⁶ Ubâde b. es-Sâmit, Amr b. Âs ve Abdullah b. Amr b. Âs'dan hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Abdullah b. Lehîa, Leys b. Sa'd ve Yezîd b. Ebî Habîb rivâyette bulunmuştur.⁷ Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn, Ebû Zür'a⁸ ve İclî¹ onun sika râvîlerden olduğunu söylemişlerdir.

¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIX, 352.

² Buhârî, *et-Târihü'l-kebîr*, II, 306.

³ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VI, 328-330.

⁴ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, III, 38.

⁵ Zehebî, *el-Kâşif*, I, 330.

⁶ İbn Sa'd, *et-Tabâkâtü'l-kübrâ*, VII, 354; Buhârî, *a.g.e.*, III, 75.

⁷ Mizzî, *a.g.e.*, VII, 491-492.

⁸ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, III, 275.

(4) Mâlik b. Abdillâh ez-Ziyâdî (?)

Kaynaklarda hakkında bilgi bulunamamıştır.

Hadisin Sıhhat Açısından Değerlendirmesi

Şuayb el-Arnaûd, Abdillâh b. Lehîa'nın hafızasının zayıflığından ve Mâlik b. Abdillâh'ın mechûl bir râvî olmasından dolayı isnâdın zayıf olduğunu belirtmiştir.²

12. Cennet

Hadisin Metni ve Tercümesi

21- حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ⁽¹⁾، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ⁽²⁾، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو جَعْفَرٍ الْخَطْمِيُّ⁽³⁾، عَنْ عُمَارَةَ بْنِ حُزَيْمَةَ⁽⁴⁾، قَالَ: بَيْنَمَا نَحْنُ مَعَ عُمَرُو بْنِ الْعَاصِ فِي حَجٍّ أَوْ عُمْرَةٍ⁽⁵⁾، فَقَالَ: بَيْنَمَا نَحْنُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي هَذَا الشَّعْبِ⁽⁶⁾ إِذْ قَالَ: " انْظُرُوا، هَلْ تَرَوْنَ شَيْئًا؟ " فَقُلْنَا: نَرَى غُرَبَانَا فِيهَا غُرَابٌ أَغْصَمَ أَحْمَرُ الْمِنْقَارِ، وَالرَّجُلَيْنِ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مِنَ النِّسَاءِ، إِلَّا مَنْ كَانَ مِنْهُنَّ مِثْلُ هَذَا الْغُرَابِ فِي الْغُرَبَانِ. "⁵

Umâre b. Huzeyme'den nakledildiğine göre o şöyle demiştir: Biz bir hac veya umre yolculuğunda Amr b. Âs ile beraberdik. Bir yere geldiğimizde şöyle dedi: “Biz Resûlullah (s.a.v.) ile buraya gelmiştik de o bize şöyle demişti: “*Bakın, bir şey*

¹ İclî, *es-Sikât*, I, 329.

² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIX, 352.

³ Hadisin bu kısmı Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIX, 359; Nesâî, *es-Sünen 'ül-kübrâ*, VIII, 302; Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 645'de كُنَّا مَعَ عُمَرُو بْنِ الْعَاصِ فِي حَجٍّ أَوْ عُمْرَةٍ حَتَّى إِذَا كُنَّا بِمَرِّ الظَّهْرَانِ، فَإِذَا امْرَأَةٌ فِي هَوْدَجِهَا قَدْ خَرَجْنَا مَعَهُ وَصَعَتْ يَدَهَا عَلَى هَوْدَجِهَا، قَالَ: فَمَالِ فَدَخَلَ الشَّعْبَ فَدَخَلْنَا مَعَهُ فِي هَوْدَجِهَا مَعَهُ فِي حَجٍّ أَوْ عُمْرَةٍ فَإِذَا امْرَأَةٌ عَلَى هَوْدَجِهَا جَائِرٌ لَهَا وَخَوَاتِيمُ، وَقَدْ بَسَطَتْ يَدَهَا إِلَى الْهُودَجِ كُنَّا مَعَ عُمَرُو بْنِ الْعَاصِ فِي حَجٍّ أَوْ عُمْرَةٍ فَإِذَا امْرَأَةٌ فِي يَدِهَا خَوَاتِيمُهَا وَقَدْ وَصَعَتْ يَدَهَا عَلَى هَوْدَجِهَا فَدَخَلَ عُمَرُو بْنُ الْعَاصِ شَعْبًا فِي هَوْدَجِهَا فَدَخَلَ عُمَرُو بْنُ الْعَاصِ شَعْبًا şeklinde yer almaktadır.

⁴ Bu ibare Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIX, 359' Nesâî, *es-Sünen 'ül-kübrâ*, VIII, 302' da كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي هَذَا الْمَكَانِ كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي هَذَا الْمَكَانِ şeklinde; Ebû Ya'îlâ, *el-Müsned*, XIII, 328'de sadece كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي هَذَا kısmı yer almaktadır. Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 645'de كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي هَذَا ifadesi bulunmaktadır.

⁵ Hadisin bu son kısmı Nesâî, *es-Sünen 'ül-kübrâ*, VIII, 302, Ebû Ya'îlâ, *el-Müsned*, XIII, 328 ve Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 645'de هَذِهِ الْغُرَبَانِ مَعَ هَذِهِ الْغُرَبَانِ إِلَّا كَقَدَرِ هَذَا الْغُرَابِ مَعَ هَذِهِ الْغُرَبَانِ şeklinde geçmektedir.

görebiliyor musunuz?” Biz: “Evet, gagası ve ayakları kırmızı, alaca bir karganın da içinde bulunduğu kargalar görüyoruz.” dedik. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.): “Kadınlardan ancak bu kargalar içerisinde bu seçilen (hemen kendini gösteren, belli eden) karga gibi olan kadınlar cennete gider” buyurdu.¹

Hadisin Sened ve Râvileri

(1) Abdüssamsed b. Abdülvâris et-Temîmî (ö. 206/821-22)

Künyesi Ebû Sehl olan Abdüssamsed b. Abdilvâris Basra’nın sikalarından sayılmış olup h. 206’ da vefat etmiştir.² Harb b. Şeddâd, Şu‘be b. Haccâc ve Müsennâ b. Saîd ed-Dabbî’den hadis almış, kendisinden ise Ahmed b. Hanbel, Ali b. el-Medîni ve Muhammed b. Yahyâ ez-Zühli gibi meşhur muhaddisler rivâyette bulunmuştur.³ Zehebî onun imâm, hafız, sika olduğunu belirtmiş, Ebû Hâtim sadûk,⁴ Ali b. el-Medîni de sebt terimiyle onu nitelemiştir.⁵

(2) Hammad b. Seleme el-Basrî (ö. 167/783-84)

Künyesi Ebû Seleme olan Hammad b. Seleme Basralıdır. Katâde, İbn Ebî Müleyke ve Sâbit’ten hadis almış, kendisinden ise Abdullah b. Mübarek, Yahyâ b. Saîd el-Kattân ve Vekî‘ b. Cerrâh gibi meşhur muhaddisler rivâyette bulunmuştur. Yahyâ b. Maîn onun sika olduğunu ifade etmiş, Yahyâ b. Saîd el-Kattân ise onun hakkında “hadisleri en güzel olan kişidir” değerlendirmesinde bulunmuştur.⁶ İclî onu sika, racûlün sâlihun ve hasenü’l-hadîs terimleriyle nitelemiştir.⁷ İbn Hibbân da onu *es-Sikât*’ında zikretmiştir.⁸

¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIX, 305, 359. Hadisin tahrîci için bkz. Nesâî, *es-Sünen ’ül-kübrâ*, VIII, 302; Ebû Ya‘lâ, *el-Müsned*, XIII, 328; Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 645.

² Buhârî, *et-Târihü ’l-kebîr*, VI, 105; Safedî, *el-Vâfi*, XVIII, 271.

³ Mizzî, *Tehzîbü ’l-Kemâl*, XVIII, 100-101.

⁴ Zehebî, *A ’lâmi ’n-nübelâ*, IX, 516.

⁵ İbn Hacer, *Tehzîbü ’t-Tehzîb*, VI, 328.

⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve ’t-ta ’dîl*, III, 140.

⁷ İclî, *es-Sikât*, I, 319.

⁸ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 216.

(3) Ebû Ca'fer el-Hadmî (ö. 147/764-65)

İsmi Umeyr b. Yezîd olmakla beraber Ebû Ca'fer el-Hadmî künye ve nisbesiyle meşhur olmuştur.¹ Saîd b. Müseyyeb, Umâre b. Huzeyme b. Sâbit ve Ebû Ümâme b. Sehl'den rivâyette bulunmuştur. Kendisinden ise Hammâd b. Seleme, Şu'be b. Haccâc ve Yahyâ b. Saîd el-Kattân hadis nakletmiştir.² Yahyâ b. Maîn³ ve Ebû Hâtım onun sika olduğunu söylemiş,⁴ İbn Hibbân da *es-Sikât*'ında zikretmiştir.⁵

(4) Umâre b. Huzeyme el-Medenî (ö. 105/723-24)

Künyesi Ebû Abdillâh ve Ebû Muhammed olan Umâre b. Huzeyme Medinelidir.⁶ Huzeyme b. Sâbit, Amr b. Âs ve Osman b. Hanîf el-Ensârî'den hadis almış, kendisinden ise Ebû Ca'fer el-Hadmî, Yezîd b. Abdullah b. el-Hâd ve Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî nakilde bulunmuştur.⁷ İclî⁸ ve Zehebî⁹ onu sika terimiyle nitelemiş, İbn Hibbân da *es-Sikât*'ında zikretmiştir.¹⁰

Hadisin Sıhhat Açısından Değerlendirmesi

Şuayb el-Arnaûd, hadisin isnâdının sahih olduğunu belirtmiştir.¹¹

¹ İbn Sa'd, *et-Tabâkâtü'l-kübrâ*, V, 427.

² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXII, 392.

³ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 57.

⁴ İbn Ebî Hâtım, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VI, 379.

⁵ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 272.

⁶ Buhârî, *et-Târihü'l-kebîr*, VI, 498.

⁷ Mizzî, *a.g.e.*, XXI, 242.

⁸ İclî, *es-Sikât*, II, 162.

⁹ Zehebî, *el-Kâşif*, II, 53.

¹⁰ İbn Hibbân, *a.g.e.*, V, 240.

¹¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIX, 305.

13. Fiten

Hadisin Metni ve Tercümesi

22- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ⁽¹⁾، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ⁽²⁾ قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ⁽³⁾، أَخْبَرَنَا عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ⁽⁴⁾،

عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَهْلِ مِصْرَ⁽⁵⁾ يُحَدِّثُ أَنَّ عَمْرَو بْنَ الْعَاصِ أَهْدَى إِلَى نَاسٍ هَدَايَا، فَفَضَّلَ عَمَّارُ بْنُ يَاسِرٍ، فَقِيلَ لَهُ، فَقَالَ

سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "تَقْتُلُهُ الْفِتْنَةُ الْبَاغِيَّةُ".²

Mısır ehlinden bir adamın rivâyet ettiğine göre Amr b. Âs, bazı insanlara hediye dağıtıyordu. Ammâr b. Yâsir'i diğer insanlara tercih edip ona daha güzel hediye verdi. Bu konuda kendisine bir şeyler söylendi. O da bunun üzerine şöyle dedi: Ben Resûlullah'i (s.a.v.) şöyle buyururken işittim: "Onu azgın bir topluluk öldürecek."³

Hadisin Sened ve Râvileri

(1) Muhammed b. Ca'fer el-Hüzelî (ö. 193/808-09): (Bkz. s. 42)

(2) Haccâc b. Muhammed el-A'ver (ö. 206/821-22): (Bkz. s. 75)

(3) Şu'be b. Haccâc (ö. 160/821-22): (Bkz. s. 43)

¹ Bu ifade Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIX, 301, 316; Ebû Ya'lâ, *el-Müsned*, XIII, 123, 330; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VII, 547; Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 168, III, 436'da تَقْتُلُهُ الْفِتْنَةُ الْبَاغِيَّةُ şeklinde; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIX, 311'de وَسَالِيَهُ فِي النَّارِ şeklinde yer almaktadır. İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VII, 552'de فَقَاتِلَ حَتَّى قُتِلَ , فَفَاتِلَ عَمَّارًا الْفِتْنَةُ الْبَاغِيَّةُ , فَفَاتِلَ حَتَّى قُتِلَ şeklinde; Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 162'de تَقْتُلُهُ الْفِتْنَةُ الْبَاغِيَّةُ وَنَحْ عَمَّارٍ şeklinde bulunmaktadır.

² Bazı rivâyetler, hadisin ana kısmı olan تَقْتُلُهُ الْفِتْنَةُ الْبَاغِيَّةُ ifadesinden sonra birtakım konuşmalar içermektedir. Burada o bölümleri göstereceğiz. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIX, 316; Ebû Ya'lâ, *el-Müsned*, XIII, 123, 330; Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 162, 168, III, 436'da فَقَامَ عَمْرُو بْنُ الْعَاصِ فَرَعًا فَقَالَ حَتَّى دَخَلَ عَلَى مُعَاوِيَةَ، فَقَالَ لَهُ مُعَاوِيَةُ: مَا شَأْنُكَ؟ قَالَ: قُتِلَ عَمَّارٌ، فَقَالَ مُعَاوِيَةُ: قَدْ قُتِلَ عَمَّارٌ، فَمَاذَا؟ قَالَ عَمْرُو: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "تَقْتُلُهُ الْفِتْنَةُ الْبَاغِيَّةُ" فَقَالَ لَهُ مُعَاوِيَةُ: دُحِضَتْ فِي بَوْلِكَ، أَوْ نَحْنُ قَتَلْنَاهُ؟ إِنَّمَا قَتَلَهُ عَلِيٌّ وَأَصْحَابُهُ، جَاءُوا بِهِ حَتَّى أَلْقَوْهُ بَيْنَ رِمَاحِنَا، فَقَالَ مُعَاوِيَةُ: أَلَا تُغْنِي - أَوْ قَالَ: بَيْنَ سِيُوفِنَا عَنَّا مَجْنُونُكَ يَا عَمْرُو، فَمَا بِأَلَاكَ مَعَنَا؟ قَالَ: إِنِّي مَعَكُمْ وَلَسْتُ أَقَاتِلُ، إِنَّ أَبِي شَكَانِي إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَطْعَ أَبَاكَ مَا دَامَ حَيًّا وَلَا تَعْصِهِ فَإِنَّا مَعَكُمْ وَلَسْتُ أَقَاتِلُ حَدَّثَنَا Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XXIII, 363, 369'da ise sadece تَقْتُلُهُ الْفِتْنَةُ الْبَاغِيَّةُ kısmı bulunmaktadır.

³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIX, 301, 311, 316. Hadisin tahrîci için bkz. İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VII, 547, 552; Ebû Ya'lâ, *el-Müsned*, XIII, 123, 330; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XXIII, 363, 369; Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 162, 168, III; 436.

(4) Amr b. Dînâr el-Mekkî (ö. 126/743-44): (Bkz. s. 77)

(5) Mısır Ehlinden Bir Adam (?): (Bkz. 77)

Hadisin Sıhhat Açısından Değerlendirmesi

Şuayb el-Arnaûd, hadisin sahih olduğunu belirtmiştir.¹

Hadisin Metni ve Tercümesi

23- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ⁽¹⁾، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ⁽²⁾، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ⁽³⁾، عَنْ عَبْدِ

اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ⁽⁴⁾، قَالَ: سَمِعْتُ عَمْرَو بْنَ الْعَاصِ يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " بَيْنَا أَنَا فِي مَنَامِي، أَتَنِي الْمَلَائِكَةُ فَحَمَلَتْ عَمُودَ الْكِتَابِ مِنْ تَحْتِ وَسَادَتِي، فَعَمَدَتْ بِهِ إِلَى الشَّامِ، أَلَا فَالْإِيمَانُ حَيْثُ تَقَعُ الْفِتْنُ بِالشَّامِ. "

Amr b. Âs der ki: Ben Resûlullah'ı (s.a.v.) şöyle buyururken işittim: “Uykuda iken (rüyamda) melekler bana geldi ve tasarrufumda bulunan devlet yönetimini alıp Şam’a götürdü. Dikkat edin! İmân, fitnelerin ortaya çıkacağı Şam’dadır.”²

Hadisin Sened ve Râvileri

(1) Ebü'l-Yemân el-Hımsî (ö. 221/835-36)

Asıl ismi el-Hakem b. Nâfi‘ olmakla berâber Ebü'l-Yemân künyesiyle meşhur olmuştur.³ İsmâil b. Ayyâş, Şuayb b. Ebî Hamza ve Safvân b. Amr’dan hadis almış, kendisinden ise İbrâhim b. Saîd el-Cevherî, Amr b. Mansûr en-Nesâî ve Muhammed b. Yahyâ ez-Zühî rivâyette bulunmuştur.⁴ İclî hakkında lâ be‘se bihî terimini kullanmış,⁵

¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIX, 301.

² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIX, 310.

³ İbn Sa‘d, *et-Tabâkâtü'l-kübrâ*, VII, 328.

⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VII, 146-148.

⁵ İclî, *es-Sikât*, I, 313.

Ebû Hâtim de hakkında sadûk ve sika demiş,¹ Zehebî ise onu imâm, hâfız ve hucet terimleriyle övmüştür.²

(2) İsmâîl b. Ayyâş el-Ansî (ö. 181/797-98)

Künyesi Ebû Utbe olan İsmâîl b. Ayyâş el-Ansî'nin Ans'in kölesi olduğu nakledilmektedir.³ Sâbit b. Aclân el-Ensârî, Süfyân es-Sevrî ve Sâlih b. Keysân'dan hadis rivâyet etmiş, kendisinden ise Saîd b. Mansûr, Abdullah b. Mübârek ve Abdürrezzâk b. Hemmâm hadis naklinde bulunmuştur.⁴ Cüzcanî sika râvilerden aldığı hadislerin sika olduğunu belirtmiş,⁵ Yahyâ b. Maîn sika⁶ ve leyyse bihî be'sün terimleriyle, Ebû Hâtim ise leyyin, yüktebû hadîsühü terimleriyle nitelemiştir.⁷ Ahmed b. Hanbel de Şam ehlinden rivâyetlerinin sahih olduğunu ancak Medîne ve Irak ehlinden rivâyetlerinin zayıf olduğunu belirtmiştir.⁸

(3) Abdülazîz b. Ubeydullah el-Hımsî (?)

Abdülazîz b. Ubeydullah el-Hımsî Şamlıdır. Hakem b. Utbe, Sâlim b. Abdillâh b. Ömer ve Muhammed b. Amr b. Atâ'dan hadis almış, kendisinden ise İsmâîl b. Ayyâş rivâyette bulunmuştur.⁹ Cüzcanî onun hadiste medhedilmeyen birisi olduğunu belirtmiştir.¹⁰ Ebû Hâtim ise münker hadisler naklettiğini belirtmiş ve onu zaîfû'l-hadîs, münkerû'l-hadîs ve yüktebû hadîsühü terimleriyle nitelemiştir.¹¹ Ali b. el-Medînî de onu zayıf râvilerden saymıştır.¹² Nesâî de sika olmadığını, hadislerinin yazılamayacağını belirtmiştir.¹³

¹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, III, 129.

² Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, X, 319.

³ Zehebî, *a.g.e.*, VIII, 314.

⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, III, 163-166.

⁵ Cüzcanî, *Ahvâlü'r-Ricâl*, s. 296.

⁶ İbn Maîn, *et-Târih*, IV, 411.

⁷ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, II, 192.

⁸ Cüzcanî, *el-Kâmil*, I, 472.

⁹ Mizzî, *a.g.e.*, XVIII, 170-171.

¹⁰ Cüzcanî, *Ahvâlü'r-Ricâl*, s. 293.

¹¹ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, V, 387; Ayrıca bkz. Cüzcanî, *a.g.e.*, VI, 498-500.

¹² Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, II, 632.

¹³ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 349.

(4) Abdullah b. Hâris el-Hâşimî (ö. 84/703-04)

Künyesi Ebû Muhammed olan Abdullah b. Hâris el-Hâşimî, Hz. Osman zamanını idrâk etmiştir.¹ Üsâme b. Zeyd, Abdullah b. Abbâs ve Abdullah b. Amr'dan hadis nakletmiş, Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî, Süleymân b. Yesâr ve Abdurrahmân b. Ziyâd da kendisinden rivâyette bulunmuştur.² Ali b. el-Medînî, Yahyâ b. Maîn³ ve İclî⁴ onun sika olduğunu belirtmişlerdir.

Hadisin Sıhhat Açısından Değerlendirmesi

Şuayb el-Arnaûd, bu hadisin isnâdının Abdülazîz b. Ubeydillah el-Hımsî'den dolayı zayıf olduğunu ancak hadisin şevâhidiyle birlikte sahih olduğunu belirtmiştir.⁵

Hadisin Metni ve Tercümesi

24- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ⁽¹⁾، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ⁽²⁾، عَنْ حَبِيبِ بْنِ الزُّبَيْرِ⁽³⁾، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أَبِي الْهَدَّيْلِ⁽⁴⁾، قَالَ: كَانَ عَمْرُو بْنُ الْعَاصِ يَتَحَوَّلُنَا، فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ بَكْرِ بْنِ وَائِلٍ: 7 لَيْنَ لَمْ تَنْتَهَ فُرَيْشٌ، لِيُضَعَنَّ اللَّهُ هَذَا الْأَمْرَ فِي جُمُهورٍ مِنَ جَمَاهِيرِ الْعَرَبِ سِوَاهُمْ، فَقَالَ عَمْرُو بْنُ الْعَاصِ: كَذَبْتَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "فُرَيْشٌ وَلَاءُ النَّاسِ فِي الْحَيَرِ، وَالشَّرُّ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ"

Abdullah b. Ebi'l-Hüzeyl şöyle demiştir: “Amr b. Âs bizim idârecimizdi. Bekr b. Vâil kabîlesinden bir adam şöyle dedi: “Kureyş eğer bu yaptıklarından vazgeçmezse, Allahü Teâlâ yönetim işini Kureyş kabîlesinden alıp başka bir Arap topluluğuna verecektir.” Amr b. Âs bunu duyunca şöyle dedi: “Yanlışın var! Ben Resûlullah'ı

¹ Buhârî, *et-Târihü 'l-kebîr*, V, 63.

² Mizzî, *Tehzîbü 'l-Kemâl*, XIV, 397-398.

³ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve 't-ta 'dîl*, V, 31.

⁴ İclî, *es-Sikât*, II, 24.

⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIX, 310.

⁶ Taberânî, *el-Mu'cemü 'l-kebîr*, XIX, 360'da hadis buradan itibâren كَتَبَ مُعَاوِيَةُ إِلَى عَمْرٍو: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «فُرَيْشٌ وَلَاءُ النَّاسِ فِي الْحَيَرِ وَالشَّرُّ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ» şeklinde yer almaktadır.

⁷ Tirmizî, “Fiten”, 43'de كَذَبْتَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «فُرَيْشٌ وَلَاءُ النَّاسِ فِي الْحَيَرِ وَالشَّرُّ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ» şeklinde bulunmaktadır.

(s.a.v.) şöyle buyururken işittim”: “Kureyş hayır döneminde de ve şer döneminde de (yani İslâm ve Cahiliye dönemlerinde) idârecidir.”¹

Hadisin Sened ve Râvileri

(1) Muhammed b. Ca‘fer el-Hüzelî (ö. 193/808-09): (Bkz. s. 42)

(2) Şu‘be b. Haccâc (ö. 160/821-22): (Bkz. s. 43)

(3) Habîb b. Zübeyr el-Hilâlî (?)

Habîb b. Zübeyr’in Benî Hilâl’in kölesi olduğu rivâyet edilmektedir.² Habîb b. Zübeyr el-Esbihânî nisbesiyle de anılmıştır. Abdullah b. Ebi’l-Hüzeyl, Atâ b. Ebî Rabah ve İbn Abbâs’ın azatlısı İkrime’den hadis almış, kendisinden ise Şu‘be b. Haccâc ve Ömer b. Ferrûh nakilde bulunmuştur.³ Ebû Hâtım sadûk, sâlihu’l-hadîs terimleriyle nitelemiş,⁴ Nesâî onun sika olduğunu belirtmiş, Tirmizî de ondan rivâyet ettiği Kureyş’in iktidârı ile ilgili rivâyetin sahîh olduğunu belirtmiştir.⁵

(4) Abdullah b. Ebi’l-Hüzeyl el-Anezî (?)

Künyesi Ebû’l-Muğîre olan Abdullah b. Ebi’l-Hüzeyl Kûfeli’dir.⁶ Habbâb b. Eret, Amr b. Âs ve Abdullah b. Amr b. Âs gibi sahâbîlerden hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Habîb b. Zübeyr, İsmâîl b. Recâ ez-Zebîdî ve Ca‘fer b. Ebi’l-Muğîre rivâyette bulunmuştur.⁷ İclî onun tâbîinden olduğunu belirtmiş ve sika râvilerden olduğunu söylemiştir.⁸ İbn Hibbân *es-Sikât*’ında zikretmiş,⁹ Zehebî de sika terimiyle nitelemiştir.¹⁰

¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIX, 342. Ayrıca hadisin tahrîci için bkz. Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-kebîr*, XIX, 360; Tirmizî, “Fiten”, 43.

² İclî, *es-Sikât*, VI, 181.

³ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, V, 370-371.

⁴ İbn Ebî Hâtım, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, III, 101.

⁵ İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, II, 183.

⁶ İbn Sa’d, *et-Tabâkâtü’l-kübrâ*, VI, 170.

⁷ Mizzî, *a.g.e.*, XVI, 244-245.

⁸ İclî, *a.g.e.*, II, 64.

⁹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 49.

¹⁰ Zehebî, *el-Kâşif*, I, 605.

Hadisin Sıhhat Açısından Değerlendirmesi

Tirmizî ise hasen sahih garîb değerlendirmesinde bulunmuştur. Şuayb el-Arnaûd da hadisin senedinin sağlam dolayısıyla sahih olduğunu, belirtmiştir.¹

Hadisin Metni ve Tercümesi

25- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ دَاوُدَ ⁽¹⁾، قَالَ: أَخْبَرَنَا ابْنُ هَبِيعَةَ ⁽²⁾، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سُلَيْمَانَ ⁽³⁾، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ

رَاشِدٍ الْمُرَادِيِّ ⁽⁴⁾، عَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " مَا مِنْ قَوْمٍ يَظْهَرُ

فِيهِمُ الرِّبَا، إِلَّا أُخِذُوا بِالسِّنَةِ، وَمَا مِنْ قَوْمٍ يَظْهَرُ فِيهِمُ الرِّشَاءُ، إِلَّا أُخِذُوا بِالرُّعْبِ "

Amr b. Âs'tan nakledilir, o şöyle demiştir: Ben Resûlullah'ı (s.a.v.) şöyle buyururken işittim: “*Bir topluluk içinde faiz yayılırsa o topluluk kıtlıkla imtihan edilir. Bir topluluk içinde rüşvet yayılırsa o topluluk korku ile imtihan edilir.*”²

Hadisin Sened ve Râvileri

(1) Mûsâ b. Dâvûd ed-Dabbî (ö. 216/831-32)

Künyesi Ebû Abdillâh olan Mûsâ b. Dâvûd'un Tarsûs kadısı olduğu rivâyet edilmektedir.³ Hammâd b. Seleme, Süfyân es-Sevrî ve Süfyân b. Uyeyne gibi meşhur muhaddislerin talebesi olmuş, Ahmed b. Hanbel, Muhammed b. Yahyâ ez-Zühîlî ve Muhammed b. Müsennâ gibi muhaddislere de hocalık yapmıştır.⁴ İclî onun sika olduğunu belirtmiş,⁵ Zehebî de onu şeyh, imâm ve sika terimleriyle övmüştür.⁶

(2) Abdullah b. Lehîa el-Hadramî (ö. 174/790-91): (Bkz. s. 54)

¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIX, 342; Tirmizî, “Fiten”, 43.

² Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, XXIX, 356.

³ Buhârî, *et-Târihü 'l-kebîr*, VII, 283.

⁴ Mizzî, *Tehzîbü 'l-Kemâl*, XXIX, 57-59.

⁵ İclî, *es-Sikât*, II, 303.

⁶ Zehebî, *A 'lâmü 'n-nübelâ*, X, 136.

(3) Abdullah b. Süleymân (?)

Abdullah b. Süleymân mechûl râvilerden biridir. Amcası Abdurrahman b. el-İsbehânî ve İkrime'den hadis naklinde bulunmuştur.¹ Mechûl olduğundan dolayı hakkında bilgi tespit edilememiştir.

(4) Muhammed b. Râşid el-Murâdî (?)

Kaynaklarda hakkında bilgi bulunamamıştır.

Hadisin Sıhhat Açısından Değerlendirmesi

Şuayb el-Arnaûd, Abdullah b. Lehîa'nın hafızasının zayıflığından, Muhammed b. Râşid el-Murâdî'nin mechul bir râvi olmasından ve Muhammed b. Râşid ile Amr b. Âs arasında düşen bir râvi bulunmasından dolayı isnâdının ileri derecede zayıf olduğunu belirtmiştir.²

Hadisin Metni ve Tercümesi

26- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ يَحْيَى بْنِ حَمَزَةَ ⁽¹⁾ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي ⁽²⁾، عَنْ أَبِيهِ ⁽³⁾، عَنْ ثَوْرٍ بْنِ يَزِيدَ ⁽⁴⁾،

عَنْ رَاشِدِ بْنِ سَعْدٍ ⁽⁵⁾، عَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «إِنَّ الْبَيَانَ كُلَّ

الْبَيَانَ شُعْبَةٌ مِنَ الشَّيْطَانِ»

Amr b. Âs'tan rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: Resûlullah'ı (s.a.v.) şöyle buyururken işittim: “Şüphesiz ki beyân³, (hatta beyânın hepsi) şeytanın hoşuna giden işlerden bir şubedir.”⁴

¹ Buhârî, *et-Târihü'l-kebîr*, V, 107.

² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIX, 356.

³ Beyân: “Belâgat ilminin bir anlamı değişik yollarla ifade etmenin usul ve kaidelerinden bahseden dalı.” Ancak bu hadiste beyân ile kastedilenin şiir olduğu anlaşılmaktadır. Geniş bilgi için Bkz. Hacımuftuoğlu, “Beyân”, *DİA*, VI, 22-23.

⁴ Taberânî, *el-Mu‘cemü'l-evsat*, I, 19.

Hadisin Sened ve Râvileri

(1) Ahmed b. Muhammed el-Hadramî (ö. 289/901-02)

Künyesi Ebû Abdillâh olan Ahmed b. Muhammed, Dımeşklidir. Babası Muhammed b. Yahyâ el-Hadramî'den hadis almıştır. Zehebî onun münker rivâyetlerinin olduğunu belirtmektedir.¹ Ebû Ahmed Hâkim de onu fîhi nazar terimiyle nitelemiştir.²

(2) Muhammed b. Yahyâ el-Hadramî (ö. 231/845-46)

Muhammed b. Yahyâ el-Hadramî, Şam ehliendir. Babası Yahyâ b. Hamza el-Hadramî'den hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden ise oğlu Ahmed b. Muhammed el-Hadramî rivâyetinde bulunmuştur. İbn Hibbân sika olarak nitelemiştir,³ İbn Hacer de onun ihtilâta maruz kaldığını belirtmiştir.⁴

(3) Yahyâ b. Hamza el-Hadramî (183/799-800)

Künyesi Ebû Abdurrahman olan Yahyâ b. Hamza, Dımeşklidir. Sevr b. Yezid el-Kelâî, Zeyd b. Vâkîd ve Abdurrahman b. Yezîd b. Câbir gibi muhaddislerden hadis almış, kendisinden ise Hişâm b. Ammâr, Abdurrahman b. Mehdî ve Mansûr b. Müzâhim gibi muhaddisler nakilde bulunmuştur.⁵ Zehebî onun sika olduğunu söylemiş,⁶ İbn Hacer de Kaderî olmakla ithâm edildiğini belirttikten sonra hakkında sika demiştir.⁷

(4) Sevr b. Yezîd el-Kelâî (ö. 153/770)

Künyesi Ebû Hâlid olan Sevr b. Yezîd, Hims ehliendir. Hubeyb b. Ubeyd, Recâ b. Hayve ve Süleymân b. Mûsâ gibi muhaddislerden hadis almış, kendisinden ise Bakîyye b. Velîd, Süfyân es-Sevrî ve Süfyân b. Uyeyne gibi muhaddisler rivâyetinde

¹ Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, I, 151.

² İbn Hacer, *Lisânü'l-mîzân*, I, 295.

³ İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 74.

⁴ İbn Hacer, *a.g.e.*, V, 423.

⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXI, 278-280.

⁶ Zehebî, *el-Kâşif*, II, 364.

⁷ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 519.

bulunmuştur.¹ Buhârî, hakkında Kaderî denildiğini belirtmektedir.² İclî sika terimiyle nitelemiş,³ Zehebî de muhaddis, fakîh ve Hims bölgesinin âlimi olarak onu övmüştür.⁴

(5) Râşid b. Sa'd el-Hımsî (ö. 113/731-32)

Râşid b. Sa'd, Enes b. Mâlik, Sa'd b. Ebî Vakkâs ve Amr b. Âs gibi sahâbîlerden hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Sevr b. Yezîd, Safvân b. Amr ve Ali b. Ebî Talha gibi muhaddisler rivâyette bulunmuştur.⁵ Yahyâ b. Maîn⁶ ve İclî⁷ onun sika olduğunu belirtmiş, Zehebî de fakîh ve Hims bölgesinin muhaddisi olarak övmüştür.⁸

Hadisin Sıhhat Açısından Değerlendirmesi

Hadisin senedinde bulunan Ahmed b. Muhammed el-Hadramî'nin zayıf olmasından dolayı hadis isnad bakımından zayıftır.

14. İsti'zân

Hadisin Metni ve Tercümesi

27- حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ⁽¹⁾، عَنْ الْأَعْمَشِ⁽²⁾، عَنْ أَبِي صَالِحٍ⁽³⁾، قَالَ: اسْتَأْذَنَ عَمْرُو بْنُ الْعَاصِ عَلَى

فَاطِمَةَ⁹، فَأَذْنَتْ لَهُ، قَالَ: ثُمَّ عَلِيٌّ؟، قَالُوا: لَا، قَالَ: فَرَجَعَ ثُمَّ اسْتَأْذَنَ عَلَيْهَا مَرَّةً أُخْرَى، فَقَالَ: ثُمَّ عَلِيٌّ؟، قَالُوا: نَعَمْ

¹ Mizzî, *Tehzîbü 'l-Kemâl*, IV, 418-420.

² İbn Sa'd, *et-Tabâkâtü 'l-kübrâ*, VII, 324.

³ İclî, *es-Sikât*, I, 261.

⁴ Zehebî, *A'lâmü 'n-nübelâ*, VI, 344.

⁵ Mizzî, *a.g.e.*, IX, 8-10.

⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, III, 483.

⁷ İclî, *es-Sikât*, I, 347.

⁸ Zehebî, *a.g.e.*, IV, 490.

⁹ Bu isim Ebû Ya'lâ, *el-Müsned*, XIII, 332, İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, III, 461, Dâvud et-Tayâlisî, *el-Müsned*, II, 318, Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIX, 302, 341'de اُمِّمَاءُ بِنْتُ عُمَيْسٍ şeklinde geçmektedir.

(2) A'meş (ö. 148/765)

Künyesi Ebû Muhammed olan Süleyman b. Mihrân, el-Esedî el-Kâhilî el-Kûfî nisbeleriyle bilinir. Ferâiz, kırâat ve hadis ilminde yetkindir.¹ İbrâhim et-Temîmî, İbrâhim en-Nehaî ve Sâbit b. Ubeyd'den hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Süfyân es-Sevrî, Süfyân b. Uyeyne ve Şu'be b. Haccâc hadis almışlardır.² Yahya b. Maîn onun sika olduğunu belirtir.³ Takva sahibi idi ancak tedlîs yapardı.⁴

(3) Zekvân b. Abdullah es-Semmân (ö. 101/719-20)

Künyesi Ebû Sâlih olan Zekvân b. Abdillâh, el-Medenî şeklindeki nisbesinden çok zeytinyağı ticareti yaptığı için es-Semmân ve ez-Zeyyâd lakabıyla meşhur olmuştur. Hz. Peygamber'in eşi Hz. Cüveyriye'nin kölesi olduğu belirtilir.⁵ Câbir b. Abdillâh, Sa'd b. Ebî Vakkâs ve Abdillâh b. Ömer'den hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden ise A'meş, Abdillâh b. Dînar ve Zeyd b. Eslem nakilde bulunmuştur.⁶ Yahya b. Maîn,⁷ Ahmed b. Hanbel,⁸ İbn Ebî Hâtim⁹ ve İclî onun sika olduğunu belirtmiştir.¹⁰ Ayrıca yuhteccü bi hadîsihî ve sebt terimleriyle de nitelenmiştir.¹¹

Hadisin Sıhhat Açısından Değerlendirmesi

Şuayb el-Arnaûd, hadisin tarikleri ve şevâhidiyle birlikte sahih olduğunu belirtmiştir.¹²

¹ İbn Sa'd, *et-Tabâkâtü'l-kübrâ*, VI, 331.

² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, 76-81.

³ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IV, 146.

⁴ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, VI, 76; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 195.

⁵ İbn Sa'd, *a.g.e.*, V, 230.

⁶ Mizzî, *a.g.e.*, VIII, 514.

⁷ İbn Maîn, *et-Târih*, III, 182.

⁸ Zehebî, *a.g.e.*, V, 36.

⁹ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, III, 450.

¹⁰ İclî, *es-Sikât*, I, 345.

¹¹ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 219.

¹² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIX, 356.

15. Zühd

Hadisin Metni ve Tercümesi

28- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يَزِيدَ⁽¹⁾، قَالَ: حَدَّثَنَا مُوسَى⁽²⁾، قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي⁽³⁾، يَقُولُ: كُنْتُ عِنْدَ عَمْرِو بْنِ

الْعَاصِ بِالْإِسْكَندَرِيَّةِ فَذَكَرُوا مَا هُمْ فِيهِ مِنَ الْعَيْشِ فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الصَّحَابَةِ، " لَقَدْ تُوَفِّي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَا شَبَعَ أَهْلُهُ مِنَ الْخُبْزِ الْغَلِيثِ، قَالَ مُوسَى: يَعْني الشَّعِيرَ وَالسُّلْتَ إِذَا خُلِطَا. "

Musâ b. Ali el-Lahmî der ki babam Ali b. Rabâh el-Lahmî'nin şöyle dediğini işittim: "İskenderiyye'de Amr b. Âs ile birlikteydim. Yanında bulunanlar sahip oldukları bolluklardan bahsettiler. Bu esnada sahâbeden biri şöyle dedi: 'Resûlullah (s.a.v.), aile halkı arpa ekmeğinden doyuncaya kadar yemeden vefat etmiştir.'"

Musâ b. Ali el-Lahmî der ki: Babamın bu sözüyle arpa ve çavdar karışımından yapılan ekmeği kastediyordu.¹

Hadisin Sened ve Râvileri

(1) Abdullah b. Yezîd el-Adevî (ö. 213/828-29): (Bkz. s. 67)

(2) Musa b. Ali el-Lahmî (ö. 163/779-80): (Bkz. s. 35)

(3) Ali b. Rabâh el-Lahmî (ö. 113/731-32): (Bkz. s. 35)

Hadisin Sıhhat Açısından Değerlendirmesi

Şuayb el-Arnaûd, hadisin Müslim'in şartlarına uygun olduğunu belirtmiştir.²

¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIX, 307.

² Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, XXIX, 307.

Hadisin Metni ve Tercümesi

29- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يَزِيدَ⁽¹⁾، قَالَ: حَدَّثَنَا مُوسَى⁽²⁾، قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي⁽³⁾، يَقُولُ: سَمِعْتُ عَمْرَو بْنَ

الْعَاصِ يَخْطُبُ النَّاسَ بِمِصْرَ يَقُولُ¹: " مَا أَبْعَدَ هَدْيِكُمْ مِنْ هَذِي نَبِيِّكُمْ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَمَّا هُوَ فَكَانَ أَزْهَدَ

النَّاسِ فِي الدُّنْيَا وَأَمَّا أَنْتُمْ فَأَرْغَبَ النَّاسِ فِيهَا."²

Musâ b. Ali el-Lahmî der ki: Babam Ali b. Rabâh el-Lahmî'nin şöyle işittiğini işittim: "Amr b. Âs'ın Mısır'da insanlara hutbe verirken şöyle dediğini işittim: 'Sizin tuttuğunuz yol, Resûlullah'ın (s.a.v.) yolundan ne kadar da uzak! Şüphesiz o, dünyaya karşı insanların en zâhid olanıydı. Siz ise, insanlar içinde ona en fazla rağbet edenlersiniz."³

Hadisin Sened ve Râvileri

(1) Abdullah b. Yezîd el-Adevî (ö. 213/828-29): (Bkz. s. 67)

(2) Musa b. Ali el-Lahmî (ö. 163/779-80): (Bkz. s. 35)

(3) Ali b. Rabâh el-Lahmî (ö.113/731-32): (Bkz. s. 45)

Hadisin Sıhhat Açısından Değerlendirmesi

Şuayb el-Arnaûd, hadisin Müslim'in şartlarına uygun olduğunu belirtmiştir.⁴

¹ Bu ifade Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIX, 351'de وَهُوَ عَلَى الْمُبْتَدِ لِلنَّاسِ şeklinde geçmektedir. İbn Hibbân, *es-Sahîh*, XIV, 29'de sadece يَخْطُبُ النَّاسَ ifadesi yer almaktadır.

² Bu kısım İbn Hibbân, *es-Sahîh*, XIV, 29'de أَيْهَا النَّاسُ كَانَ نَبِيُّكُمْ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَزْهَدَ النَّاسِ فِي الدُّنْيَا، وَأَصْبَحْتُمْ أَرْغَبَ النَّاسِ فيها şeklinde yer almaktadır.

³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIX, 307, 343-344, 351. Hadisin tahrîci için bkz. İbn Hibbân, *es-Sahîh*, XIV, 291; Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 362.

⁴ Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, XXIX, 307.

Hadisin Metni ve Tercümesi

30- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ ⁽¹⁾ قَالَ: أَنْبَأَنَا أَبُو شُعَيْبٍ صَالِحُ بْنُ زُرَيْقٍ الْعَطَّارُ ⁽²⁾ قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْجُمَحِيُّ ⁽³⁾، عَنْ مُوسَى بْنِ عَلِيٍّ بْنِ رَبَاحٍ ⁽⁴⁾، عَنْ أَبِيهِ ⁽⁵⁾، عَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ مِنْ قَلْبِ ابْنِ آدَمَ بِكُلِّ وَادٍ شُعْبَةً، فَمَنْ اتَّبَعَ قَلْبُهُ الشَّعْبَ كُلَّهَا، لَمْ يُبَالِ اللَّهُ بِأَيِّ وَادٍ أَهْلَكَهُ، وَمَنْ تَوَكَّلَ عَلَى اللَّهِ كَفَاهُ التَّشْعُّبُ»

Amr b. Âs'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *“Şüphesiz Âdemoğlunun kalbinde her vadiye sahip olma arzusu vardır. Kimin kalbi bütün vadilerin peşine düşerse, Allahü Teâlâ o kimsenin hangi vâdide helâk olacağına aldırılmaz. Kim Allah'a tevekkül ederse, kalbinin dağılmaması konusunda o, ona yeter.”*¹

Hadisin Sened ve Râvileri

(1) İshâk b. Mansûr et-Temîmî (ö. 251/865-66)

Künyesi Ebû Ya'kûb olan İshâk b. Mansûr, Süfyân b. Uyeyne, Ebû Dâvûd et-Tayâlisî ve Abdurrahman b. Mehdî gibi meşhur muhaddislerden hadis almış, kendisinden ise Buhârî, Müslim, Tirmizî gibi meşhur muhaddisler hadis rivâyet etmiştir.² Ebû Hâtim onu sadûk terimiyle nitelemiş,³ Zehebî ise onu; imâm, hâfız, huccet, fakîh terimleriyle övmüştür.⁴ Nesâî de sika ve sebt terimleriyle güvenilir olduğunu söylemiştir.⁵

(2) Ebû Şuayb Sâlih b. Ruzeyk el-Attâr (?)

Künyesi Ebû Şuayb olan Sâlih b. Ruzeyk, Saîd b. Abdurrahman el-Cümeihî'den rivâyette bulunmuştur. Kendisinden ise İshâk b. Mansûr nakilde bulunmuştur. İbn Mâce

¹ İbn Mâce, “Zühd”, 14.

² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, II, 475-476.

³ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, II, 234.

⁴ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XII, 258.

⁵ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 250.

ondan sadece bu hadisi rivâyet etmiş,¹ İbn Hacer de onun mechûl olduğunu belirtmiştir.²

(3) Saîd b. Abdurrahman el-Kuraşî (ö. 176/792-93)

Künyesi Ebû Abdillâh olan Saîd b. Abdurrahman, Süheyl b. Ebî Sâlih, Ebû Hâzim Seleme b. Dînâr ve Mûsâ b. Ali b. Rabâh'dan hadis almış, kendisinden ise Saîd b. Hakem b. Ebî Meryem, Ebû Şuayb Sâlih b. Ruzeyk ve Abdullah b. Vehb nakilde bulunmuştur.³ Yahyâ b. Maîn⁴ ve İclî⁵ onun sika olduğunu belirtmiş, Ebû Hâtim ise leyse bihî be's terimiyle nitelemiştir.⁶

(4) Musa b. Ali el-Lahmî (ö. 163/779-80): (Bkz. s. 35)

(5) Ali b. Rabâh el-Lahmî (ö. 113/731-32): (Bkz. s. 35)

Hadisin Sıhhat Açısından Değerlendirmesi

Şuayb el-Arnaûd, isnâdın isnâdında olan mechûl bir râvi olan Sâlih b. Ruzeyk el-Attâr'dan dolayı zayıf olduğunu belirtmiştir.⁷

16. Sıfetu'l-kıyâme

Hadisin Metni ve Tercümesi

31- حَدَّثَنَا أَبُو الْعَبَّاسِ مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ ⁽¹⁾، ثنا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ الْجَبَّارِ الْفَطَّارِيُّ ⁽²⁾، ثنا يُونُسُ بْنُ بُكَيْرٍ ⁽³⁾

، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ ⁽⁴⁾، قَالَ: حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ ⁽⁵⁾، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ ⁽⁶⁾، حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ الْعَاصِ

رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: «كُلُّ بَنِي آدَمَ يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَهُ ذَنْبٌ إِلَّا مَا كَانَ

¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIII, 44.

² İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 213.

³ Mizzî, *a.g.e.*, X, 528-529.

⁴ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IV, 42.

⁵ İclî, *es-Sikât*, I, 401.

⁶ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IV, 41.

⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIX, 307.

مِنْ يَحْيَى بْنِ زَكَرِيَّا» قَالَ: ثُمَّ دَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدَهُ إِلَى الْأَرْضِ فَأَخَذَ عُودًا صَغِيرًا ثُمَّ قَالَ: «وَذَلِكَ أَنَّهُ لَمْ يَكُنْ لَهُ مَا لِلرِّجَالِ إِلَّا مِثْلُ هَذَا الْعُودِ لِذَلِكَ سَمَّاهُ اللَّهُ سَيِّدًا وَحَصُورًا وَنَبِيًّا مِنَ الصَّالِحِينَ»

Amr b. Âs'tan nakledilir ki, o Hz. Peygamber'i (s.a.v.) şöyle buyururken işitmiştir: “Yahyâ b. Zekerîyyâ dışında her insan kıyâmet günü bir günahla gelir.” Amr b. Âs dedi ki: Resûlullah sonra elini yere uzattı, bir çubuk aldı ve şöyle dedi: “Çünkü Yahyâ b. Zekerîyyâ, erkeklerin sahip olduğu şu çubuk cinsinden bir şeye sahip değildi. Bundan dolayı Allah Teâlâ onu salihlerden seyyid, iffetli ve nebî bir kişi olarak isimlendirilmiştir.”¹

Hadisin Sened ve Râvileri

(1) Muhammed b. Ya‘kûb el-Emevî (ö. 346/954-58)

Künyesi Ebû'l-Abbâs olan Muhammed b. Ya‘kûb en-Nîsâbü'rî nisbesiyle de anılmaktadır. Ahmed b. Yûsuf es-Sülemî, Ahmed b. Abdülcebbâr el-Utâridî ve Yezîd b. Abdüssamed'den hadis almış, kendisinden ise Muhammed b. Mahled ed-Dûrî, İbn Ebî Hâtim ve Muhammed b. Kâsım el-Atekî nakilde bulunmuştur. Zehebî onu imâm, muhaddis terimleriyle nitelemiş ve müsned sahibi olduğunu belirtmiştir.² Suyûtî, onun sika olduğunu belirtmiştir.³

(2) Ahmed b. Abdülcebbâr el-Utâridî (ö. 270/883-84)

Künyesi Ebû Ömer olan Ahmed b. Abdilcebbâr Kûfeli'dir. Hafs b. Gıyâs, Vekî' b. Cerrâh ve Ebû Bekir b. Ayyâş'dan hadis almış, kendisinden ise Ebû'l-Abbâs Muhammed b. Ya‘kûb, Meymûn b. İshâk el-Basrî ve Ebû'l-Kâsım Abdullah b. Muhammed el-Beğavî hadis rivâyet etmiştir.⁴ İbn Ebî Hâtim hakkında leyse bi kaviyy

¹ Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 404; IV, 273.

² Zehebî, *A'lâmi 'n-nübelâ*, XV, 452-455.

³ Suyûtî, *Tabakâtü'l-huffâz*, I, 355.

⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, I, 378-380.

demiş,¹ İbn Hibbân *es-Sikat*’ında zikretmiştir.² Dârekutnî ise hakkında lâ be’s bih demiştir.³

(3) Yûnus b. Bükeyr eş-Şeybânî (ö. 199/814-15)

Künyesi Ebû Bekir olan Yûnus b. Bükeyr’in Benî Şeybân’ın kölesi olduğu rivâyet edilmektedir.⁴ Ömer b. Zerr el-Hemedânî, Muhammed b. İshâk el-Yesâr ve Hişam b. Urve’den hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Ebû Heyseme Züheyr b. Harb, Ebû Mûsâ ve Saîd b. Süleymân el-Vâsıtî rivâyette bulunmuştur.⁵ Yahyâ b. Maîn onun sikaolduğunu belirtmiş,⁶ Ebû Hâtîm hakkında sadûk demiş,⁷ Zehebî de onu imâm, hâfız ve sadûk terimleriyle övmüştür.⁸

(4) İbn İshâk el-Kuraşî (ö. 150/767-68): (Bkz. s. 40)

(5) Yahyâ b. Saîd el-Ensârî (ö. 143/760-61)

Künyesi Ebû Saîd olan Yahyâ b. Saîd Medinelidir.⁹ Bağdat’ın kadısı olduğu söylenmiştir. Enes b. Mâlik, Saîd b. Müseyyeb ve Adiyy b. Sâbit gibi pek çok muhaddisten hadis rivâyet etmiş, kendisinden ise İsmâîl b. Uleyye, Leys b. Sa’d ve Mâlik b. Enes gibi meşhur muhaddisler hadis rivâyet etmiştir.¹⁰ Ebû Zür’a, Yahyâ b. Maîn¹¹ ve İclî¹² onun sika olduğunu belirtmiş, Zehebî de imâm, allâme ve zamanının Medine’deki âlimi olarak nitelemiştir.¹³

¹ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, II, 62.

² İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 45.

³ Zehebî, *Mizânü’l-i’tidâl*, I, 112.

⁴ İbn Sa’d, *et-Tabâkâtü’l-kübrâ*, VI, 368.

⁵ Mizzî, *a.g.e.*, XXXII, 493-495.

⁶ İbn Maîn, *et-Târih*, III, 274.

⁷ İbn Ebî Hâtîm, *a.g.e.*, IX, 236.

⁸ Zehebî, *A’lâmu’n-nübelâ*, IX, 245.

⁹ Buhârî, *et-Târihü’l-kebîr*, VIII, 275.

¹⁰ Mizzî, *a.g.e.*, XXXI, 346-350.

¹¹ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, IX, 149.

¹² İclî, *es-Sikât*, II, 352.

¹³ Zehebî, *A’lâmu’n-nübelâ*, V, 468.

(6) Saîd b. Müseyyeb el-Kuraşî (ö. 92/710-11)

Künyesi Ebû Muhammed olan Saîd b. Müseyyeb fakîh idi.¹ Enes b. Mâlik, Câbir b. Abdillâh ve Abdullâh b. Abbâs gibi pek çok sahâbîden hadis almış, kendisinden ise Sâlim b. Abdillâh b. Ömer, Katâde b. Diâme ve Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî gibi pek çok muhaddis hadis naklinde bulunmuştur.² Katâde: “Helal ve haramı Saîd b. Müseyyeb’den daha iyi bilen birisini görmedim” demiş, Yahyâ b. Maîn, Ahmed b. Hanbel, Ebû Zûr’a ve Ebû Hâtim ise onun sika olduğunu belirtmiştir.³

Hadisin Sıhhat Açısından Değerlendirmesi

Hâkim hadisin Müslim’in şartlarına uygun olduğunu belirtmiştir.⁴

17. Menâkıb

Hadisin Metni ve Tercümesi

32- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِسْحَاقَ⁽¹⁾، قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ يَعْنِي ابْنَ الْمُبَارَكِ⁽²⁾، قَالَ: أَخْبَرَنَا ابْنُ هِيعَةَ⁽³⁾، قَالَ: حَدَّثَنِي يَزِيدُ بْنُ أَبِي حَبِيبٍ⁽⁴⁾، أَنَّ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ شِمَاسَةَ⁽⁵⁾، حَدَّثَهُ قَالَ: لَمَّا حَضَرَتْ عَمْرُو بْنُ الْعَاصِ الْوَفَاةَ بَكَّى، فَقَالَ لَهُ ابْنُهُ عَبْدُ اللَّهِ: لِمَ تَبْكِي، أَجَزَعًا عَلَى الْمَوْتِ؟ فَقَالَ: لَا وَاللَّهِ، وَلَكِنْ مِمَّا بَعْدُ. فَقَالَ لَهُ: قَدْ كُنْتَ عَلَى خَيْرٍ، فَجَعَلَ يُذَكِّرُهُ صُحْبَةَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفُتُوخَهُ الشَّامَ، فَقَالَ عَمْرُو: تَرَكْتُ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ كَلِّهِ، شَهَادَةً أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ⁵، إِنِّي كُنْتُ عَلَى ثَلَاثَةِ أَطْبَاقٍ لَيْسَ فِيهَا طَبَقٌ إِلَّا قَدْ عَرَفْتُ نَفْسِي فِيهِ: كُنْتُ أَوَّلَ شَيْءٍ كَافِرًا، وَكُنْتُ أَشَدَّ النَّاسِ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَلَوْ مِتُّ حَيِّنْدٍ وَجَبَتْ لِي النَّارُ، فَلَمَّا " بَايَعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُنْتُ أَشَدَّ النَّاسِ حَيَاءً مِنْهُ، فَمَا مَلَأْتُ عَيْنِي مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَلَا

¹ Buhârî, *et-Târihü'l-kebîr*, III, 510.

² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XI, 66-70.

³ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IV, 59-62.

⁴ Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 404.

⁵ Bu ifade Müslim, “İman”, 192’de حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ الْعَاصِ، وَهُوَ فِي سِيَاقَةِ الْمَوْتِ، يَبْكِي طَوِيلًا، وَحَوْلَ وَجْهِهِ إِلَى الْجِدَارِ، فَجَعَلَ ابْنُهُ يَقُولُ: يَا أَبَتَاهُ، أَمَا بَشَرَكِ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِكَذَا؟ أَمَا بَشَرَكِ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِكَذَا؟ قَالَ: فَأَقْبَلَ بِوَجْهِهِ، فَقَالَ: إِنَّ أَفْضَلَ شَيْءٍ مَا نَعُدُّ شَهَادَةً أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ

رَاجِعُهُ فِيمَا أُرِيدُ حَتَّىٰ لَحِقَ بِاللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ حَيَاءً مِنْهُ، فَلَوْ مِتُّ يَوْمَئِذٍ قَالَ النَّاسُ: هَبْنِيَا لِعَمْرٍو، أَسْلَمَ وَكَانَ عَلَىٰ خَيْرٍ، فَمَاتَ فَرَجِي لَهُ الْجَنَّةُ، ثُمَّ تَلَبَّسْتُ بَعْدَ ذَلِكَ بِالسُّلْطَانِ وَأَشْيَاءَ، فَلَا أَذْرِي عَلَىٰ أَمِّ لِي، فَإِذَا مِتُّ فَلَا تَبْكِينَ عَلَيَّ وَلَا تُشْعِنِي مَادِحًا وَلَا نَارًا، وَشَدُّوا عَلَيَّ إِزَارِي فَإِنِّي مُحَاصِمٌ، وَسُتُّوا عَلَيَّ الثَّرَابَ سَنًّا، فَإِنَّ جَنِّي الْأَيْمَنَ لَيْسَ بِأَحَقَّ بِالثَّرَابِ مِنْ جَنِّي الْأَيْسَرِ، وَلَا تَجْعَلَنَّ فِي قَبْرِي حَشَبَةً وَلَا حَجَرًا، فَإِذَا وَارَيْتُمُونِي فَاقْعُدُوا عِنْدِي قَدَرٌ نَحْرُ جُزُورٍ وَتَقْطِيعُهَا، أَسْتَأْنِسُ بِكُمْ¹.

Abdurrahmân b. Şimâse'den nakledilir, o şöyle demiştir: Amr b. Âs ölüm döşeginde iken ağladı. Oğlu Abdullah b. Amr bunu görünce: “Niçin ağlıyorsun? Ölümüne mi endişeleniyorsun?” dedi. Amr ona: “Hayır, Allah’a yemin olsun ki ölüm için değil, ancak ondan sonrası için endişeleniyorum” şeklinde cevap verdi. Abdullah b. Amr bu defa: “Allah’a yemin olsun ki sen hayır üzere yaşadın” dedi ve onun Hz. Peygamber ile olan sohbetini, ayrıca Şam’ı fethetmesini anlatmaya başladı. Amr b. Âs dedi ki: “Bütün bu saydıklarının en faziletlisi olan Allah’tan başka ilah olmadığına şahitlik etmeyi terk ettin. Muhakkak ki ben üç hal üzere bulundum. Onların herbirindeki halimi biliyorum. İlk olarak kâfirdim ve insanların Hz. Peygamber’e en çok buğzedeniydim. Eğer o hal üzere ölseydim bana cehennem vâcip olurdu. Resûlullah’a (s.a.v.) bîat ettiğimde ise insanların ondan en çok hayâ edeni oldum. Resûlullah’a (s.a.v.) doya doya bakamadım. Ona olan hayâmdan dolayı Allah Resûlü Rabbine kavuşuncaya kadar da bunu yapamadım. Eğer o hal üzere ölseydim insanlar şöyle derdi: ‘Ne mutlu Amr’a! Müslüman oldu ve hayır üzere idi. Vefat etti ve Cennet’e gideceği umulur.’ Sonra yönetim işleri ve birtakım şeylere bulaştım. Bu durum benim lehime mi aleyhime mi bilmiyorum. Öldüğüm zaman peşimden ağlanmasın, cenazemde beni metheden kimse olmasın, ateş de yakılmasın. Ben sorguya çekileceğim. Bedenimin sağ tarafı toprağı sol tarafından daha çok hak etmiyor. Kabrime kabir taşı ve kazık koymayın. Beni

¹ Bu ifade Müslim, “İman”, 192’de “فَإِذَا أَنَا مِتُّ فَلَا تَصْحَبْنِي نَابِحَةً، وَلَا نَارًا، فَإِذَا دَفَنْتُمُونِي فَسُتُّوا عَلَيَّ الثَّرَابَ سَنًّا، ثُمَّ أَقِيمُوا حَوْلَ قَبْرِي” şeklinde yer almaktadır.

defnettikten sonra kabrimin etrafında bir deve boğazlanıp da eti taksim edilinceye kadar durun ki, sizlerle ünsiyet edeyim.¹

Hadisin Sened ve Râvileri

(1) Ali b. İshâk es-Sülemî (ö. 213/828-29)

Künyesi Ebü'l-Hasen olan Ali b. İshâk'ın, Benî Süleym'in kölesi olduğu nakledilmektedir.² Abdullah b. Mübârek, Sahr b. Râşid ve Nadr b. Muhammed eş-Şeybânî'den hadis almış, kendisinden ise Ahmed b. Hanbel, Abdullah b. Ömer el-Mervezî ve Muhammed b. İshâk es-Sağânî nakilde bulunmuştur.³ İbn Hibbân *es-Sikât* 'ında zikretmiş,⁴ Yahyâ b. Maîn ve Nesâî sika ve sadûk terimleriyle nitelemiştir.⁵

(2) Abdullah b. Mübârek el-Hanzalî (ö. 181/797-98)

Künyesi Ebû Abdurrahman olan Abdullah b. Mübârek'in Benî Hanzala'nın kölesi olduğu nakledilmektedir. Saîd b. Ebî Arûbe, Süfyân es-Sevrî ve Süfyân b. Uyeyne gibi meşhur muhaddislerden hadis nakletmiş, kendisinden ise Abdürrezzâk b. Hemmâm, İbn Ebî Şeybe ve Zekeriyya b. Adîy gibi meşhur âlimler rivâyette bulunmuştur.⁶ İclî⁷ ve İbn Hacer sika, sebt, fakîh, âlim terimleriyle nitelemiştir,⁸ Ahmed b. Hanbel de için; 'yaşadığı zamanda O'nun gibi ilim talep eden birisi yoktu' demiştir. Ali b. el-Medînî ise onun sika olduğunu belirtmiş,⁹ Zehebî de O'nu imam, şeyhu'l-islâm, zamanının âlimi gibi terimlerle övmüştür.¹⁰

(3) Abdullah b. Lehîa el-Hadramî (ö. 174/790-91): (Bkz. s. 54)

(4) Yezîd b. Ebî Habîb (ö. 128/745-46): (Bkz. s. 40)

¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIX, 318. Hadisin tahrîci için bkz. Müslim, "İman", 192.

² Buhârî, *et-Târihü'l-kebîr*, VI, 262.

³ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XX, 318.

⁴ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 461.

⁵ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 283.

⁶ Mizzî, *a.g.e.*, XVI, 5-12.

⁷ İclî, *es-Sikât*, II, 54.

⁸ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 262.

⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, V, 180-181.

¹⁰ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, VIII, 378.

(5) Abdurrahman b. Şimâse el-Mısırî (ö. 101/719-20)

Künyesi Ebû Amr veya Ebû Abdillâh olan Abdurrahman b. Şimâse, Zeyd b. Sâbit, Abdullâh b. Amr ve Amr b. Âs'tan hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Yezîd b. Ebî Habîb, Ka'b b. Alkame ve Hâris b. Ya'kûb rivâyette bulunmuştur.¹ İclî² ve Zehebî onun sika olduğunu ifade etmişlerdir.³ İbn Hibbân *es-Sikât* 'ında zikretmiştir.⁴

Hadisin Sıhhat Açısından Değerlendirmesi

Şuayb el-Arnaûd, isnâdında her ne kadar Abdullâh b. Lehîa varsa da hadisin sahih, isnâdının da hasen olduğunu belirtmiştir.⁵

Hadisin Metni ve Tercümesi

33- حَدَّثَنَا مُعَلَّى بْنُ أَسَدٍ⁽¹⁾، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ الْمُخْتَارِ⁽²⁾، قَالَ: خَالِدُ الْحَدَّاءُ⁽³⁾، حَدَّثَنَا عَنْ أَبِي عُمَرَ⁽⁴⁾، قَالَ: حَدَّثَنِي عُمَرُو بْنُ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، بَعَثَهُ عَلَى جَيْشِ ذَاتِ السَّلَاسِلِ⁽⁵⁾، فَأَتَيْتُهُ فَقُلْتُ: "أَيُّ النَّاسِ أَحَبُّ إِلَيْكَ؟" قَالَ: «عَائِشَةُ»، فَقُلْتُ: مِنَ الرِّجَالِ؟ فَقَالَ: «أَبُوهَا»⁽⁷⁾، قُلْتُ: ثُمَّ مَنْ؟ قَالَ: «ثُمَّ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ»⁽⁸⁾ فَعَدَّ رِجَالًا.

Ebû Osman en-Nehdî'den nakledilir, o şöyle demiştir: Amr b. Âs bana anlattı ki Resûlullah (s.a.v.), onu Zâtüsselâsil seriyyesi ordusuna kumandan olarak gönderdi. Amr diyor ki: Hz. Peygamber'e geldim ve şöyle dedim: "Sana insanların en sevimlisi

¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVII, 172-173.

² İclî, *es-Sikât*, II, 78.

³ Zehebî, *el-Kâşif*, I, 631.

⁴ İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 96.

⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIX, 318.

⁶ Bu ifade Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 294-297 ve Tirmizî, "Menâkıb", 136'da أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ اسْتَعْمَلَهُ عَلَى أَنَّ عُمَرُو بْنُ الْعَاصِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَيْشِ ذَاتِ السَّلَاسِلِ şeklinde; Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 13'de أَنَّ عُمَرُو بْنُ الْعَاصِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَيْشِ ذَاتِ السَّلَاسِلِ şeklinde yer almaktadır.

⁷ Hadisin bu kısmı Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *el-Müsned*, II, 316, Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 294-297; İbn Hibbân, *es-Sahîh*, X, 404, XVI, 40 ve Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XXIII, 43'te burada bitmektedir.

⁸ Bu son kısımda İbn Hibbân, *es-Sahîh*, XV, 460'da Hz. Ömer zikredilmemiş, Hz. Ebû Bekir'den sonra ثُمَّ أَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ جَرَّاحٍ ibâresi yer almıştır. Ebû Ya'lâ, *el-Müsned*, XIII, 329'da Hz. Ömer zikredilmemiş, Hz. Ebû Bekir'den sonra ثُمَّ أَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ جَرَّاحٍ ibâresi yer almıştır.

kimdir?” Hz. Peygamber: “Âişe” dedi. “Ya erkeklerden?” dedim. “O’nun babası” buyurdu. “Sonra kim?” diye sorunca: “Ömer b. Hattâb” dedi ve peşinden daha başka isimleri saydı.¹

Hadisin Sened ve Râvileri

(1) Muallâ b. Esed el-Basrî (ö. 218/833-34)

Künyesi Ebü’l Heysem olan Muallâ b. Esed el-Basrî, Abdülazîz b. el-Muhtâr, Abdülvâhid b. Ziyâd ve Vehb b. Hâlid’den hadis almış, kendisinden ise Buhârî, Muhammed b. Yahyâ ez-Zühîlî ve Abdullah b. Abdirrahman ed-Dârimî gibi meşhur muhaddisler nakilde bulunmuşlardır.² Ebû Hâtîm³ ve İclî,⁴ onun sika olduğunu belirtmiş, Zehebî⁵ de huccet ve hâfız terimleriyle onu övmüştür.

(2) Abdülaziz b. el-Muhtâr el-Ensârî (ö. 180/796-97)

Abdülaziz b. el-Muhtâr; el-Ensârî, el-Basrî ve ed-Debbâğ nisbeleriyle bilinir.⁶ Vefât tarihi tam olarak belli olmamakla birlikte h. 180 civarında olduğu söylenmiştir.⁷ Eyyûb es-Sahtiyânî, Hâlid el-Hızâ ve Süheyl b. Ebî Sâlih gibi muhaddislerden hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Muallâ b. Esed el-Basrî, Ebû Seleme Mûsâ b. İsmâîl ve Yahyâ b. Hammâd eş-Şeybânî rivâyette bulunmuştur.⁸ Yahyâ b. Maîn,⁹ İclî¹⁰ hakkında sika demiş, Ebû Hâtîm de onu sâlihu’l-hadîs ve sika terimleriyle nitelemiştir.¹¹

¹ Buhârî, “Menâkıb”, 30. Hadisin tahrîci için bkz. Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *el-Müsned*, II, 316; Müslim, “Fedâilü’s-sahâbe”, 8; Tirmizî, “Menâkıb”, 136; Nesâî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, VII, 294-297; Ebû Ya’lâ, *el-Müsned*, XIII, 329; İbn Hibbân, *es-Sahîh*, X, 404, XV, 326, 460, XVI, 40; Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebîr*, XXIII, 43, 44; Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 13.

² Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXVIII, 282-283.

³ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, VIII, 335.

⁴ İclî, *es-Sikât*, II, 289.

⁵ Zehebî, *A’lâmü’n-nübelâ*, X, 626.

⁶ Buhârî, *et-Târihü’l-kebîr*, VI, 24.

⁷ Safedî, *el-Vâfî*, XVIII, 143.

⁸ Mizzî, *a.g.e.*, XVIII, 195-196.

⁹ İbn Maîn, *et-Târih*, IV, 140.

¹⁰ İclî, *a.g.e.*, II, 98.

¹¹ İbn Ebî Hâtîm, *a.g.e.*, V, 394.

(3) Hâlid el-Hızâ el-Basrî (ö. 141/758-59)

Künyesi Ebü'l-Menâzil olan Hâlid el-Hızâ el-Basrî'nin Kureyş kölelerinden olduğu nakledilmektedir. Enes b. Sîrîn, Hasan el-Basrî ve Abdurrahman b. Ebî Bükre'den hadis nakletmiş, kendisinden ise İsmâîl b. Uleyye, Şu'be b. Haccâc ve Süfyân es-Sevrî gibi âlimler hadis almışlardır.¹ Yahyâ b. Maîn² ve İclî³ onun sika olduğunu söylemiş, Zehebî de onu imam, hâfız ve sika terimleriyle övmüştür.⁴

(4) Ebû Osman en-Nehdî (ö. 95/713-14)

Esas ismi Abdurrahman olmakla birlikte Ebû Osman en-Nehdî künye ve nisbesiyle tanınmıştır.⁵ Hz. Peygamber dönemini idrâk etmiş ancak Hz. Peygamber'i görememiştir. Bundan dolayı o, muhadramûn⁶ tabakasındandır. Sa'd b. Ebî Vakkâs, Selmân el-Fârisî ve Talha b. Ubeydillah gibi sahâbîlerden hadis almış, kendisinden ise Eyyûb es-Sahtiyânî, Hâlid el-Hızâ ve Katâde gibi muhaddisler hadis rivâyet etmiştir.⁷ Ali b. el-Medînî, Ebû Zür'a ve Ebû Hâtim onun sika olduğunu belirtmektedir.⁸

Hadisin Sıhhat Açısından Değerlendirmesi

Senedindeki râvilerin tamamı güvenilir olan bu hadis sahihtir.

¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VIII, 177-179.

² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, III, 353.

³ İclî, *es-Sikât*, I, 333.

⁴ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, VI, 190.

⁵ İbn Sa'd, *et-Tabâkâtü'l-kübrâ*, VII, 68.

⁶ Muhadram: Resûlullah (s.a.v.) zamanında Müslüman olduğu halde onu görememiş olan kimse. (Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s. 204.)

⁷ Mizzî, *a.g.e.*, XVII, 425-27.

⁸ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, V, 283.

Hadisin Metni ve Tercümesi

34- حَدَّثَنَا دَاوُدُ بْنُ رُشَيْدٍ⁽¹⁾، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ⁽²⁾، عَنْ يَحْيَى بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ حَاطِبٍ⁽³⁾، عَنْ حَبَّانَ بْنِ

أَبِي جَبَلَةَ⁽⁴⁾، عَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ قَالَ: «مَا عَدَلَ فِي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَبِحَالِدِ بْنِ الْوَلِيدِ فِي حَرْبِهِ مُنْذُ
أَسْلَمْنَا أَحَدًا مِنْ أَصْحَابِهِ»¹

Amr b. Âs'dan rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: “Resûlullah (s.a.v.) Müslüman olduğumuz zamandan beri savaşlarında hiç kimsenin kumandanlığını benim ve Hâlid b. Velîd'in kumandanlığına eşit tutmamıştır.”²

Hadisin Sened ve Râvileri

(1) Dâvûd b. Ruşeyd el-Hâsimî (ö. 239/853-54)

Künyesi Ebû'l-Fadl olan Dâvûd b. Ruşeyd Bağdat'ta yaşamıştır.³ İsmâîl b. Uleyye, Velîd b. Müslim ve Yahyâ b. Saîd el-Emevî'den hadis rivâyet etmiştir. Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, Ebû Hâtim er-Râzî ve Ebû Zür'a er-Râzî kendisinden rivâyette bulunan âlimlerden bazılarıdır.⁴ Ebû Hâtim hakkında sadûk demiş,⁵ Zehebî ise onu imâm, hâfız ve sika terimleriyle nitelemiştir.⁶

(2) Velîd b. Müslim el-Kuraşî (ö. 194/809-10)

Künyesi Ebû'l-Abbâs olan Velîd b. Müslim, Süfyân es-Sevrî'nin Benî Ümeyye veya Benî Abbâs'ın kölesi olduğu rivâyet edilmektedir.⁷ Yezîd b. Ebî Meryem ve Safvân b. Amr gibi pek çok muhaddisten hadis rivâyet etmiştir. Talebeleri arasında İbrâhîm b. Mûsâ er-Râzî, İshâk b. Mûsâ el-Ensârî ve Ebû Heyseme Züheyr b. Harb gibi

¹ Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 515'de rivâyet بي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَبِحَالِدِ بْنِ الْوَلِيدِ أَحَدًا مِنْ أَصْحَابِهِ فِي حَرْبِهِ مُنْذُ أَسْلَمْنَا مَا şeklinde yer almaktadır.

² Ebû Ya'lâ, *el-Müsne'd*, XIII, 331. Hadisin tahrîci için bkz. Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 515.

³ Buhârî, *et-Târihü'l-kebîr*, III, 244.

⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VIII, 388-390.

⁵ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, III, 412.

⁶ Zehebî, *A'lâmu'n-nübelâ*, XI, 133.

⁷ Buhârî, *a.g.e.*, VIII, 152; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 151.

muhaddisler bulunmaktadır.¹ İclî onun sika olduğunu söylemiş,² Yahyâ b. Maîn sika, Ebû Hâtim ise sâlihu'l-hadîs terimiyle nitelemiş,³ Zehebî de onun imâm, hâfız olduğunu belirtmiştir.⁴

(3) Yahyâ b. Abdurrahmân el-Mısırî (?)

Künyesi Ebû Şeybe olan Yahyâ b. Abdurrahmân Mısırlı'dır. Hibbân b. Ebî Cebele, Zeyd b. Ebî Üneyse ve Ömer b. Abdülazîz'den hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Velîd b. Müslim, Ebû Sâlih Abdullah b. Sâlih el-Mısırî ve Hüseyim b. Beşîr rivâyette bulunmuştur.⁵ Ebû'l-Kâsım et-Taberânî onun sika olduğunu belirtmiştir.⁶

(4) Hibbân b. Ebî Cebele el-Kuraşî (ö. 122/739-40)

Hibbân b. Ebî Cebele'nin Benî Abdüddâr'ın kölesi olduğu rivâyet edilmektedir. Abdullah b. Abbâs, Abdullah b. Ömer ve Amr b. Âs gibi sahâbîlerden hadis almış, kendisinden ise Ebû Şeybe Abdurrahman b. Yahyâ, Mûsâ b. Ali b. Rabâh el-Lahmî ve Abdurrahman b. Ziyâd el-İfrîkî rivâyette bulunmuştur.⁷ İbn Hibbân *es-Sikât* 'ında zikretmiştir.⁸ İbn Hacer de onun sika olduğunu belirtmiştir.⁹

Hadisin Sıhhat Açısından Değerlendirmesi

Eseri tahkîk eden Hüseyin Selim Esed bu hadisin isnâdının sahih olduğunu belirtmiştir.¹⁰

¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXI, 86-90.

² İclî, *es-Sikât*, II, 342.

³ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IX, 16-17.

⁴ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, IX, 211.

⁵ Mizzî, *a.g.e.*, XXXI, 439-441.

⁶ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 251.

⁷ Mizzî, *a.g.e.*, V, 322-323.

⁸ İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 181.

⁹ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 89.

¹⁰ Ebû Ya'lâ, *el-Müsned*, XIII, 331.

Hadisin Metni ve Tercümesi

35- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ⁽¹⁾، عَنْ مُوسَى⁽²⁾، عَنْ أَبِيهِ⁽³⁾، عَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ، قَالَ: كَانَ فَرَعٌ بِالْمَدِينَةِ¹، فَأَتَيْتُ عَلَى سَالِمٍ مَوْلَى أَبِي حُذَيْفَةَ، وَهُوَ مُحْتَبٍ بِحَمَائِلِ سَيْفِهِ، فَأَخَذْتُ سَيْفًا فَاحْتَبَيْتُ بِحَمَائِلِهِ²، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَلَا كَانَ مَفْرَعُكُمْ إِلَى اللَّهِ، وَإِلَى رَسُولِهِ؟ " ثُمَّ قَالَ: " أَلَا فَعَلْتُمْ كَمَا فَعَلَ هَذَانِ الرَّجُلَانِ الْمُؤْمِنَانِ "

Amr b. Âs'tan rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: “Medine’de korkulu bir an oldu. Ebû Huzeyfe’nin azadlısı Sâlim’in yanına geldim. O kılıcını kuşanmış halde idi. Ben de bir kılıcı aldım ve kuşandım. Resûlullah (s.a.v.) bizi görünce şöyle buyurdu: “Ey insanlar! Allah’a ve Resûlü’ne sığınmaz mısınız?” Sonra şöyle dedi: “Bu iki imanlı adamın yaptığı gibi yapmanız gerekmez mi?”³

Hadisin Sened ve Râvileri

(1) Abdurrahman b. Mehdî (ö. 198/813-14): (Bkz. s. 63)

(2) Musa b. Ali el-Lahmî (ö. 163/779-80): (Bkz. s. 35)

(3) Ali b. Rabâh el-Lahmî (ö.113/731-32): (Bkz. s. 35)

Hadisin Sıhhat Açısından Değerlendirmesi

Şuayb el-Arnaûd, hadisin isnâdının Müslim’in şartlarına uygun olduğunu belirtmiştir.⁴

¹ Bu ifade Nesâî, *es-Sünen ’ül-kübrâ*, VII, 369’da فَتَفَرَّقُوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ şeklinde; Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *el-Müsned*, II, 315’de فَجَعَلَ النَّاسُ يَذْهَبُونَ هَكَذَا وَهَكَذَا şeklinde bulunmaktadır.

² Bu kısım Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *el-Müsned*, II, 315’de فَقَعَدْتُ مَعَ سَالِمٍ، وَجَاءَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَصَعِدَ الْمُنْبَرِ فَقَالَ şeklinde yer almaktadır.

³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIX, 344. Hadisin tahrîci için bkz. Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *el-Müsned*, II, 315; Nesâî, *es-Sünen ’ül-kübrâ*, VII, 369; İbn Hibbân, *es-Sahîh*, XV, 567.

⁴ Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, XXIX, 344.

B. RİVÂYETLERİN KAYNAKLARA GÖRE DAĞILIMI

Bu bölümde Amr b. Âs'ın rivâyetlerinin kaynaklara göre dağılımı genel olarak incelenmiştir. Hadislerinin geçtiği kaynaklarda rivâyet ettiği hadisler mükerrreleriyle beraber incelendiğinde Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) *el-Müsned*'inde 42, Mâlik b. Enes'in (ö. 179/795) *el-Muvatta*'nda 1, Ebû Dâvûd et-Tayâlisî'nin (ö. 204/819) *el-Müsned*'inde 6, Abdürrezzâk b. Hemmâm'ın (ö. 211/826) *el-Musannef*'inde 3, İbn Ebî Şeybe'nin (ö. 235/849) *el-Musannef*'inde 7, Buhârî'nin (ö. 256/869) *el-Câmiu's-sahîh*'inde 2, Müslim'in (ö. 261/874) *el-Câmiu's-sahîh*'inde 4, İbn Mâce'nin (ö. 273/886) *es-Sünen*'inde 3, Ebû Dâvûd es-Sicistânî'nin (ö. 275/888) *es-Sünen*'inde 4, Tirmizî'nin (ö. 279/892) *es-Sünen*'inde 3, Nesâî'nin (ö. 303/915) *es-Sünen*'inde 1, Nesâî'nin (ö. 303/915) *es-Sünenü'l-kübrâ*'sında 6, Ebû Ya'lâ'nın (ö. 307/919) *el-Müsned*'inde 11, İbn Huzeyme'nin (ö. 311/923) *es-Sahîh*'inde 2, İbn Hibbân'ın (ö. 354/965) *es-Sahîh*'inde 11, Taberânî'nin (ö. 360/970) *Mu'cemü'l-evsat*'ında 2, Taberânî'nin (ö. 360/970) *Mu'cemü'l-kebîr*'inde 6, Dârekutnî'nin (ö. 385/995) *es-Sünen*'inde 3, Hâkim en-Nîsâbûrî'nin (ö. 405/1014) *el-Müstedrek*'inde 15, Beyhakî'nin (ö. 458/1065) *es-Sünen*'inde 4, Beyhakî'nin (ö. 458/1065) *es-Sünenü'l-kübrâ*'sında 2 rivâyeti yer almaktadır. Bu kaynaklarda geçen mükerrreleriyle birlikte 138 rivâyeti bulunmaktadır.

II. AMR B. ÂS'IN RÂVİLERİ

İlmî yönünden çok siyâsî kişiliğiyle ön plana çıkan Amr b. Âs'ın rivâyetleri gibi râvileri de çok değildir. Kendisinden rivâyette bulunan râviler burada çok rivâyette bulunanlar ve diğerleri olmak üzere iki kısımda incelenmiştir.

A. RÂVİ OLARAK AMR B. ÂS

Amr b. Âs, bir rivâyetini ölüm döşeginde iken nakletmiş, bir başka yerde de müşriklerin Hz. Peygamber'e yaptığı zulme şahit olduğunu sonradan nakletmiştir. Bu durum onun Hz. Peygamber'i izleyip takip ettiği anlamında yorumlanabilir.

O hadislerini 18 yerde قال lafzıyla nakletmiş, 6 rivâyetini سمعت lafzıyla, 4 rivâyetini ان lafzıyla, 2 rivâyetini سمع الله lafzıyla, 1 rivâyetinde اخبرني lafzıyla bir sahâbiden nakletmiş, 1 rivâyetini حدث عن النبي lafzıyla, 1 rivâyetini انه قال lafzıyla, 1 rivâyeti de عن lafzıyla nakletmiştir.

B. AMR B. ÂS'TAN ÇOK RİVÂYETTE BULUNAN RÂVİLER

1. Ali b. Rabâh el-Lahmî:

Ali b. Rabâh el-Lahmî'nin Amr b. Âs'tan 6 rivâyeti bulunmaktadır.¹

2. Abdurrahman b. Sâbit el-Mısrî:

Abdurrahman b. Sâbit, Amr b. Âs'tan 3 rivâyet nakletmiştir.²

C. DİĞER RÂVİLERİ

Amr b. Âs'ın tek sahâbî râvisi oğlu Abdullah b. Amr b. Âs'tır.¹

¹ Hayatı hakkında bkz. s. 35.

² Hayatı hakkında bkz. s. 62.

Tâbiîn tabakası âlimlerinden Kabîsa b. Züeyb el-Huzâî (ö. 83/702-03),² Abdullah b. Hâris el-Hâşimî (ö. 84/703-04),³ Kays b. Ebî Hâzim el-Becelî (ö. 84/703-04),⁴ Saîd b. Müseyyeb el-Kuraşî (ö. 92/710-11),⁵ Ebû Seleme b. Abdirrahman ez-Zührî (ö. 94/712-13),⁶ Ebû Osman en-Nehdî (95/713-14),⁷ Abdurrahmân b. Cübeyr el-Mısırî (ö. 97/715-16),⁸ Abdurrahman b. Şimâse el-Mısırî (101/719-20),⁹ Zekvân b. Abdillâh es-Semmân (ö. 101/719-20),¹⁰ Umâre b. Huzeyme el-Medenî (ö. 105/723-24),¹¹ Râşid b. Sa'd el-Himsî (ö. 113/731-32),¹² Hibbân b. Ebî Cebele el-Kuraşî (ö. 122/739-40),¹³ Abdullah b. Ebi'l-Hüzeyl el-Anezî (?),¹⁴ Abdullah b. Münîn el-Mısırî (?),¹⁵ Antere b. Abdurrahman eş-Şeybânî (?),¹⁶ Ebû Mûsâ Yezîd b. Ukayl el-Medenî, (?),¹⁷ Ebû Nevfel b. Akreb (?),¹⁸ Habîb b. Ebî Evs es-Sekafî (?), Mâlik b. Abdillâh ez-Ziyâdî (?),¹⁹ Muhammed b. Râşid el-Murâdî (?),²⁰ Şuayb b. Muhammed el-Kuraşî (?),²¹ ise kendisinden bir veya iki hadis nakletmişlerdir.

Râviler arasında ismi bilinmediği için Mısır ehlinden bir adam (?),²² ve Recül,²³ şeklinde mübhem olarak geçen iki râvi de bulunmaktadır.²⁴

¹ Hayatı hakkında bkz. s. 70.

² Hayatı hakkında bkz. s. 52.

³ Hayatı hakkında bkz. s. 86.

⁴ Hayatı hakkında bkz. s. 44.

⁵ Hayatı hakkında bkz. s. 97.

⁶ Hayatı hakkında bkz. s. 33.

⁷ Hayatı hakkında bkz. s. 105.

⁸ Hayatı hakkında bkz. s. 49.

⁹ Hayatı hakkında bkz. s. 102.

¹⁰ Hayatı hakkında bkz. s. 93.

¹¹ Hayatı hakkında bkz. s. 83.

¹² Hayatı hakkında bkz. s. 91.

¹³ Hayatı hakkında bkz. s. 107.

¹⁴ Hayatı hakkında bkz. s. 88.

¹⁵ Hayatı hakkında bkz. s. 60.

¹⁶ Hayatı hakkında bkz. s. 73.

¹⁷ Hayatı hakkında bkz. s. 66.

¹⁸ Hayatı hakkında bkz. s. 46.

¹⁹ Hayatı hakkında bkz. s. 81.

²⁰ Hayatı hakkında bkz. s. 89.

²¹ Hayatı hakkında bkz. s. 57.

²² Hayatı hakkında bkz. s. 77.

²³ Hayatı hakkında bkz. s. 55.

²⁴ Amr b. Âs'ın hadis aldığı bu mübhem râvilerin kim olduğu tespit edilememiş, ancak sahâbî olduğu belirtilmiştir. Bkz. Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 684.

D. RÂVİLERİN CERH VE TA'DİL AÇISINDAN DURUMLARI

Amr b. Âs'ın rivâyetlerini kaynaklara intikalini sağlayan senedlerde toplam 121 râvi geçmektedir. Söz konusu râvileri cerh ve ta'dil açısından sika râviler, zayıf râviler, muhtefün fih olan râviler ve hakkında herhangi bir bilgi ve değerlendirme tespit edilemeyen râviler olmak üzere Amr b. Âs'ın bizzat kendisinden hadis duyan râvilerin sayısı 27'dir. Kendisinden oğlu Abdullah b. Amr dışında hadis rivâyet eden sahâbî râvisi bulunmamaktadır. Râvileri arasında iki kişinin kimliği hakkında bilgi tespit edilememiş ve hayatı verilmemiştir. Bir râvi sadûk terimiyle nitelenmiş,¹ diğer râvilerin ise sikâ olduğu belirtilmiştir.

Güvenilirlik durumuna göre râvilerin sayıları şöyledir:

1. Sika Râviler: 101 kişi. Bunlar çok olduğu için isimleri burada belirtilmemiştir. Bilgi için hayatının geçtiği yere bakılmalıdır.

2. Zayıf Râviler: 10 kişi. Bunlar; Abdülaziz b. Ubeydullah el-Hımsî (?),² Abdullah b. Lehîa (ö. 174/790-91),³ Mikdâm b. Dâvûd el-Mısırî (ö. 283/896-97),⁴ Ahmed b. Abdilcebbâr el-Utâridî (ö. 270/883-84),⁵ Ahmed b. Muhammed er-Râfizî (ö. 357/967-68) (aşırı zayıf hadis uydurduğu da söylenmiştir),⁶ Abdülmelik b. Hârûn eş-Şeybânî (?) (aşırı zayıf hadis uydurduğu da söylenmiştir),⁷ Rişdîn b. Ebî Rişdîn (ö. 188/803-04),⁸ Ferec b. Fadâle (ö. 177/793-94)⁹ ve Abdullah b. Abdirrahmân et-Tâîfî (?) dir.¹⁰

¹ Bkz. Habîb b. Ebî Evs es-Sekafî (?) s. 41.

² Hayatı hakkında bkz. s. 86.

³ Hayatı hakkında bkz. s. 54.

⁴ Hayatı hakkında bkz. s. 54.

⁵ Hayatı hakkında bkz. s. 98.

⁶ Hayatı hakkında bkz. s. 72.

⁷ Hayatı hakkında bkz. s. 73.

⁸ Hayatı hakkında bkz. s. 35.

⁹ Hayatı hakkında bkz. s. 69.

¹⁰ Hayatı hakkında bkz. s. 56.

3. Muhtelefün fihi olan râviler. (Hakkında farklı değerlendirmeler olan râviler): Bu kısma sadece İbn İshâk el-Kuraşî isimli râvi girmektedir.¹

3. Hakkında herhangi bir bilgi ve değerlendirme tespit edilemeyen râviler: Bunlar da; Recül (Mısır ehlinden bir adam)², recül³, Hâris b. Yezîd el-Utakî (?)⁴, Abdullah b. Münîn el-Mısırî (?)⁵, Ebû Şuayb Salih b. Ruzeyk el-Addâr (?)⁶, Ahmed b. Mûsâ et-Temîmî (?)⁷, Mâlik b. Abdillâh ez-Ziyâdî (?)⁸, Abdullah b. Süleymân (?)⁹, Muhammed b. Râşid el-Murâdî (?)¹⁰, Ahmed b. Muhammed el-Hadramî (?)¹¹ olup sayıları 9 kişidir.

Yapılan bu tespitler sonunda Amr b. Âs'ın hadislerinin senedlerini oluşturan râvilerin büyük bir kısmının güvenilir olduğu açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Hadislerin sıhhat açısından yapılan değerlendirmeler neticesinde de rivâyetlerde kayda değer problem bulunmadığı görülmüştür. Zayıf olarak değerlendirilen rivâyetlerde ise genellikle bir râvinin zayıflığı sebep olarak gösterilmiş, bundan dolayı rivâyetlerde aşırı zayıflık bulunmadığı anlaşılmıştır.

¹ Hayatı hakkında bkz. s. 40.
² Hayatı hakkında bkz. s. 77.
³ Hayatı hakkında bkz. s. 55.
⁴ Hayatı hakkında bkz. s. 79.
⁵ Hayatı hakkında bkz. s. 60.
⁶ Hayatı hakkında bkz. s. 97.
⁷ Hayatı hakkında bkz. s. 72.
⁸ Hayatı hakkında bkz. s. 81.
⁹ Hayatı hakkında bkz. s. 89.
¹⁰ Hayatı hakkında bkz. s. 89.
¹¹ Hayatı hakkında bkz. s. 90.

SONUÇ

“Râvi olarak Amr b. Âs ve Rivâyetleri” isimli bu çalışmadan elde edilen sonuçları şöylece sıralayabiliriz:

1. Tarihî bir kişilik olarak Amr b. Âs’ın hakkında birçok çalışma yapılmış, ancak hadis nakleden bir sahâbî olarak üzerinde pek durulmamış, rivâyetleri incelenmemiş, bu anlamda herhangi bir çalışmaya tesadüf edilmemiştir.

2. İslâm öncesi hayatında Hz. Peygamber’in muhalifi olan Amr, Müslümanlara karşı Uhud ve Hendek savaşlarına kumandan olarak katılmıştır.

3. Amr, Müslüman olmadan önce ticaret ile de uğraşmış, bu arada Mekkeliler adına diplomatik görevler de ifâ etmiştir.

4. İslâm’a girdikten sonra Hz. Peygamber’in yakınında bir yer edinmiş ve Efendimiz’in siyâsî ve askerî konularda danışmanlığını yapmıştır.

5. Hulefâ-i Râşidîn döneminde fetih hareketleri başlayınca Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer tarafından ordu kumandanlığı ile görevlendirilmiş ve Suriye-Filistin ile Mısır’ın fethini gerçekleştirmiştir. Mısır’ın fethinden sonra buraya vâli tayin edilmiş ve uzunca bir zaman bu görevde kalmıştır.

6. Fitne olayları başladıktan sonra ilk anlamda tarafsız kalmış, ancak Hz. Ali ile Hz. Muâviye arasında ihtilaf ortaya çıktıktan sonra Muâviye b. Ebî Süfyân ile birlikte hareket etmiş, Sıffîn savaşında ve Hakem olayında önemli rol oynamıştır.

7. Keskin zekâsı ve siyâsî dehasıyla bilinen Amr b. Âs, İslâm tarihinde Arap dâhilerinden biri olarak meşhur olmuştur.

8. En çok eleştirildiği yönler İskenderiyye kütüphanesini yaktırdığı, Hakem olayında hile yaptırdığı, fitne olaylarını desteklediği, samimi bir şekilde îmân etmediği

gibi konulardır. Ancak yapılan araştırmalar bunların aslının bulunmadığını ortaya çıkarmıştır.

9. Amr b. Âs'ın Hz. Peygamber adına hadis uydurduğu iddia edilmiş, bu iddia aslı bulunmayan senedsiz bilgilerle hicrî III. Asırda ortaya atılmıştır. İddia sahibi Ebû Ca'fer el-İskâfî'nin müfrid bir şiî-mu'tezilî olması ayrıca bilginin şia kaynağı olarak bilinen İbn Ebi'l-Hadîd'in *Şerhu Nehci'l-belâğa* isimli eserinde yer alması bunun düşmanlıktan kaynaklanan bir uydurma olduğu izlenimi vermektedir.

10. Kaynaklarda Amr b. Âs'ın Hz. Peygamber'den mükerrerleriyle birlikte 39 rivâyet naklettiğı belirtilmiş, çalışmamızda mükerrersiz olarak 35 hadis değerlendirilmiştir.

11. Konularına göre tasnif edilen hadislerin 17 konu ile ilgili olduğu tespit edilmiştir.

12. Hadislerini Hz. Peygamber'den almış olan Amr b. Âs'tan biri sahâbî, diğerleri tâbiî olmak üzere 27 râvi hadis nakletmiştir.

13. Hadislerinin sıhhat durumlarının incelenmesi sonucunda 22'sinin sahih, 4'ünün hasen, 9'unun da zayıf olduğu görölmüştür.

14. Araştırmalardan Amr b. Âs'ın siyâsî bir takım icraatlarını göz önünde bulundurarak kendisini eleştiren ve adâlet sahibi olmadığını söyleyen kimselerin iddialarında isabet bulunmadığı, Amr'ın da diğer sahâbîler gibi adâlet sahibi olduğu ortaya çıkmıştır.

15. Ulaşılan bu sonuçtan sonra, Amr b. Âs'ı cerhederek bütün ashâba cerh kapısı açmaya çalışanların iddialarının asılsız olduğu anlaşılmış, Ehl-i sünnet âlimleri ile muhaddislerin "Sahâbenin hepsi udûldür" şeklindeki ifadelerinde ise isabet bulunduğu anlaşılmıştır.

TABLOLAR

A. HADİSLERİN TAHRÎCİNDE ESAS ALINAN KAYNAKLAR.

<u>Sıra No</u>	<u>Müellif ve Eser Adı</u>	<u>Vefât Tarihi</u>
1	Mâlik b. Enes, “ <i>el-Muvatta</i> ”	179/795-796
2	Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, “ <i>el-Müsned</i> ”	204/819-820
3	Abdürrezzâk b. Hemmâm, “ <i>el-Musannef</i> ”	211/826-827
4	İbn Ebî Şeybe, “ <i>el-Musannef</i> ”	235/849-850
5	Ahmed b. Hanbel, “ <i>el-Müsned</i> ”	241/855-856
6	Buhârî, “ <i>el-Câmiu’s-sahîh</i> ”	256/869-870
7	Müslim, “ <i>el-Câmiu’s-sahîh</i> ”	261/874-875
8	İbn Mâce, “ <i>es-Sünen</i> ”	273/886-887
9	Ebû Dâvûd es-Sicistânî, “ <i>es-Sünen</i> ”	275/888-889
10	Tirmizî, “ <i>es-Sünen</i> ”	279/892-893
11	Nesâî, “ <i>es-Sünen</i> ”	303/915-916
12	Nesâî, “ <i>es-Sünenü’l-kübrâ</i> ”	303/915-916
13	Ebû Ya‘lâ, “ <i>el-Müsned</i> ”	307/919-920
14	İbn Hüzeyme, “ <i>es-Sahîh</i> ”	311/923-924
15	İbn Hibbân, “ <i>es-Sahîh</i> ”	354/965
16	Taberânî, “ <i>Mu‘cemü’l-evsat</i> ”	360/970-971
17	Taberânî, “ <i>Mu‘cemü’l-kebîr</i> ”	360/970-971
18	Dârekutnî, “ <i>es-Sünen</i> ”	385/995-996
19	Hâkim en-Nîsâbü’rî, “ <i>el-Müstedrek</i> ”	405/1014-1015
20	Beyhakî, “ <i>es-Sünen</i> ”	458/1065-1066
21	Beyhakî, “ <i>es-Sünenü’l-kübrâ</i> ”	458/1065-1066

B. İSNÂD ANALİZİNDE YARARLANILAN KAYNAKLAR

<u>Sıra No</u>	<u>Müellif ve Eser Adı</u>	<u>Vefât Tarihi</u>
1	İbn Sa'd, <i>et-Tabâkâtü 'l-kübrâ</i>	230/844-845
2	İbn Maîn, <i>et-Târih</i>	233/847-848
3	Buhârî, <i>et-Târihü 'l-kebîr</i>	256/869-870
4	Cüzcânî, <i>Ahvâlü 'r-Ricâl</i>	259/872-873
5	İclî, <i>es-Sikât</i>	261/874-875
6	İbn Ebî Hâtim, <i>el-Cerh ve't-ta'dîl</i>	327/938-939
7	İbn Hibbân, <i>es-Sikât</i>	354/965
8	Cürcânî, <i>el-Kâmil</i>	365/975-976
9	Hatîb el-Bağdâdî, <i>Târîhu Bağdâd</i>	463/1070-1071
10	İbn Abdilber, <i>İstîâb</i>	463/1070-1071
11	İbnü'l-Esîr, <i>Üsdü 'l-gâbe</i>	630/1232-1233
12	Mizzî, <i>Tehzîbü 'l-Kemâl</i>	742/7341-1342
13	Zehebî, <i>A 'lâmü 'n-nübelâ</i>	748/1347-1348
14	Zehebî, <i>el-Kâşif</i>	748/1347-1348
15	Zehebî, <i>Mizânü 'l-i 'tidâl</i>	748/1347-1348
16	Safedî, <i>el-Vâfi</i>	764/1362-1363
17	İbn Hacer, <i>el-İsâbe</i>	852/1448-1449
18	İbn Hacer, <i>Takrîbü 't-Tehzîb</i>	852/1448-1449
19	İbn Hacer, <i>Tehzîbü 't-Tehzîb</i>	852/1448-1449
20	İbn Hacer, <i>Lisânü 'l-mîzân</i>	852/1448-1449
21	Suyûtî, <i>Tabakâtü 'l-huffâz</i>	911/1505-1506

C. RİVÂYETLERİN KAYNAKLARA GÖRE DAĞILIMI

Hadis No	Ahmed b. Hanbel	Mâlik b. Enes	Tayâlisî	Abdürrezzâk	İbn Ebî Şeybe	Buhârî	Müslim	İbn Mâce	Ebû Dâvûd	Tirmizî	Nesâî	Nesâî, es-Sünenü'l-kübrâ	Ebû Ya'îlâ	İbn Hüzeyme	İbn Hibbân	Taberânî, Mu'cemü'l-ıvsa	Taberânî, Mu'cemü'l-kebir	Dârekutnî	Hâkim	Beyhakî, es-Sünen	Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ
1					+							+	+		+						
2	+																				
3	+													+						+	
4	+				+																
5	+		+									+									
6	+			+					+				+					+	+		+
7	+	+						+	+										+		
8																	+		+		
9												+									
10								+	+									+	+	+	+
11	+																				
12	+			+	+		+		+	+	+		+		+						
13	+													+						+	
14	+														+	+		+		+	
15	+																				
16																			+		
17	+		+		+								+		+				+		

Hadis No	Ahmed b. Hanbel	Mâlik b. Enes	Tayâlisî	Abdürrezzâk	İbn Ebî Şeybe	Buhârî	Müslim	İbn Mâce	Ebû Dâvûd	Tirmizî	Nesâî	Nesâî, es-Sünenü'l-kübrâ	Ebû Ya'lâ	İbn Hüzeyme	İbn Hibbân	Taberânî, Mu'cemü'l-evsat	Taberânî, Mu'cemü'l-kebîr	Dârekutnî	Hâkim	Beyhakî, es-Sünen	Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ
18	+		+		+								+								
19													+								
20	+																				
21	+											+	+						+		
22	+				+								+				+		+		
23	+																+				
24	+									+							+				
25	+																				
26																+					
27	+		+	+	+								+								
28	+																				
29	+														+				+		
30								+													
31																			+		
32	+						+														
33	+						+														
34													+						+		
35	+		+									+			+						

D. HADİSLERİN SİHHAT DURUMLARINA GÖRE DAĞILIMI

HADİS NO	SAHÎH	HASEN	ZAYİF
1.		+	
2.		+	
3.		+	
4.	+		
5.	+		
6.	+		
7.		+	
8.			+
9.			+
10.			+
11.	+		
12.	+		
13.	+		
14.	+		
15.			+
16.			+
17.	+		
18.	+		
19.	+		
20.			+
21.	+		
22.	+		
23.	+		
24.	+		
25.			+
26.			+
27.	+		
28.	+		
29.			+
30.	+		
31.	+		
32.	+		
33.	+		
34.	+		
35.	+		

BİBLİYOGRAFYA

Abbas Mahmud Akkâd, *Amr ibnû 'l-Âs*

Abbas Mahmud Akkâd, *Amr ibnû 'l-Âs*, Kahire ts.

Abdürrezzâk, *el-Musannef*

Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî, *el-Musannef* (thk. Habîbürrahmân el-Âzamî), I-XI, Beyrut 1983.

Ahmed b. Hanbel, *Fazâilü 's-sahâbe*

Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, *Fazâilü 's-sahâbe*, I-II, Beyrut 1983.

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*

_____, *Müsned* (thk. Şuayb el-Arnaûd-Âdil Mürşid ve dğr), Beyrut 2001.

Apak, *Amr b. Âs*

Adem Apak, “Amr b. Âs Hayatı-Şahsiyeti-Devlet Adamlığı”, (Doktora Tezi, UÜSBE, Bursa 1999)

Apak, “İskenderiye Kütüphanesi'nin Âkıbeti Üzerine Değerlendirmeler”

_____, “İskenderiye Kütüphanesi'nin Âkıbeti Üzerine Değerlendirmeler”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, sayı: 1, Ankara 2003, s. 176-183.

Aydınlı, *Hadis Istılahları Sözlüğü*

Abdullah Aydınlı, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, İstanbul 2009.

Aynî, *Umdetü'l-kârî*

Bedreddîn Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed el-Aynî, *Umdetü'l-kârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, I-XXV, Beyrut ts.

Bağdâdî, *el-ifâde ve 'l-i'tibâr*

Abdüllatîf el-Bağdâdî, *El-ifâde ve 'l-i'tibâr fi 'l-ümûri 'l-müşâhedeti ve 'l-havâdisi 'l-muâyeneti bi arz-ı Mısır*, yy, 1286.

Belâzurî, *el-Ensâb*

Ahmed b. Yahyâ b. Câbir el-Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf* (thk. Süheyl Zekkâ), I-XIII, Beyrut 1996.

Belâzurî, *Fütûhu'l-büldân*

_____, *Fütûhu'l-büldân*, Beyrut 1988.

Beyhakî, es-Sünen

Ebû Bekir Ahmed b. el-Huseyn el-Beyhakî, *es-Sünen*, I-IV, Pakistan 1989.

Beyhakî, es-Sünenü 'l-kübrâ

_____, *es-Sünenü 'l-kübrâ* (Muhammed Abdülkâdir Atâ), X, Beyrut 2003.

Bezzâr, el-Müsned

Ebû Bekir Ahmed b. Amr el-Bezzâr, *Müsnedü 'l-Bezzâr*, I-XVIII, Medine 2009.

Buhârî, el-Câmiu's-sahîh

Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh* (thk. M. Fuad Abdülbâki ve dğr.), I-IV, Kâhire 1979.

Buhârî, et-Târîhu 'l-kebîr

_____, *et-Târîhu 'l-kebîr*, I-VIII, Haydarâbad 1958.

Cevrekânî, el-Ebâtîl ve'l-menâkîr

Hasen b. İbâhîm el- Cevrekânî, *el-Ebâtîl ve'l-menâkîr ve's-sihâh ve'l-meşâhîr*, I-II, Riyad 2002.

Cürcânî, el-Kâmil

Ebû Ahmed b. Adiy el-Cürcânî, *el-Kâmil fî duafâi'r-ricâl*, (thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd-Ali Muhammed Muavvid), I-IX, Beyrut 1997.

Cüzcânî, Ahvâlü'r-ricâl

Ebû İshâk İbrâhîm b. Ya'kûb el-Cüzcânî, *Ahvâlü'r-ricâl* (thk. Abdülalîm Abdülazîm el-Bestevî), Pakistan ts.

Dârekutnî, es-Sünen

Ebu'l-Hasen Ali b. Ömer ed-Dârekutnî, *es-Sünen* (thk. Şuayb el-Arnaûd ve dğr), Beyrut 2004.

Ebu'l-Ferec, Muhtasaru'd-düvel

Ebu'l-Ferec İbnü'l-İbrî, *Târîhu Muhtasaru'd-düvel*, Beyrut 1992.

Ebû Dâvûd, es-Sünen

Ebû Dâvûd Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, *es-Sünen*, Riyad 2009.

Ebû Râbiye, Amr b. Âs

Abdülhâlik Seyyid Ebû Râbiye, *Amr b. Âs beyne yedeyi't-târîh*, Kahire 1988.

Ebû Ya'lâ, el-Müsned

Ebû Ya'lâ Ahmed b. Ali el-Mevsîlî, *el-Müsned* (thk. Hüseyin Selim Esed), I-XIII, Dimeşk 1984.

Efendioğlu, *Sahâbeye Yöneltilen Tenkitler*

Mehmet Efendioğlu, *Sahâbeye Yöneltilen Tenkitler*, Marmara İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 2011.

Efendioğlu, “Fezâilü’s-sahâbe”

_____, “Fezâilü’s-sahâbe”, *DİA*, XII, 534-538.

Efendioğlu, “Bazı Sahâbiler Ücret Karşılığı Hadis Uydurtmuş veya Uydurmuş Olabilir mi?”

_____, “Bazı Sahâbiler Ücret Karşılığı Hadis Uydurtmuş veya Uydurmuş Olabilir mi?”, *İslâm Medeniyetinin Kurucu Nesli Sahâbe II*, İstanbul 2016, s. 121-143.

Eyice, “Amr b. Âs Câmii”

Semavi Eyice, “Amr b. Âs Câmii”, *DİA*, III, 81-82.

Eymen, “İskenderiye”

Eymen Fuad es-Seyyid, “İskenderiye”, *DİA*, XXII, 574-576.

Fayda, “Âs b. Vâil”

Mustafa Fayda, “Âs b. Vâil”, *DİA*, III, 449.

Fayda, “Yermük Savaşı”

_____, “Yermük Savaşı”, *DİA*, XLIII, 485-486.

Hacımuftüoğlu, “Beyân”

Nasrullah Hacımuftüoğlu, “Beyân”, *DİA*, VI, 22.

Hâkim en-Nîsâbûrî, *el-Müstedrek*

Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh el-Hâkim, *el-Müstedrek ale’s-Sahîhayn* (thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ), I-IV, Beyrut 1990.

Halîfe b. Hayyât, *et-Târîh*

Halîfe b. Hayyât, *Târîh* (thk. Ekrem Ziyâ el-Ömerî), Beyrut 1976.

Hamidullah, *Hız. Peygamber’in Savaşları*

Muhammed Hamidullah, *Hız. Peygamber’in Savaşları* (çev. Nazire Erinç Yurter), İstanbul 2015.

Hamidullah, *İslam Peygamberi*

_____, *İslam Peygamberi* (çev. Mehmet Yazgan), İstanbul 2011.

Hasan en-Nedvî, *es-Sîretü’n-nebevîyye*

Hasan en-Nedvî, *es-Sîretü’n-nebevîyye*, Dimeşk 2004.

Hasan İbrâhim Hasan, *Târîhu Amr b. Âs*

Hasan İbrâhim Hasan, *Târîhu Amr b. Âs*, Kahire 1996.

Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*

Ahmed b. Ali b. Sâbit el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd* (thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf), I-XVI, Beyrut 2002.

İbn Abdilber, *el-İstîâb*

Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilber, *el-İstîâb fî ma 'rifeti'l-ashâb* (thk. Ali Muhammed el-Bicâvî), I-IV, Beyrut 1992.

İbn Abdilhakem, *Fütûhu Mısır*

Abdurrahman b. Abdillâh b. Abdilhakem, *Fütûhu Mısır ve'l-mağrib*, Kahire ts.

İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*

Ebu'l-Kâsım Ali b. el-Hasen b. Asâkir, *Târîhu Dimeşk* (thk. Amr b. Ğarâme el-Amravî), LXXIV, Beyrut 1995.

İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*

Ebû Muhammed Abdurrahman b. Ebî Hâtîm et-Temîmî, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, I-IX, Beyrut 1953.

İbn Ebî Hâtîm, *İlelü'l-hadîs*

_____, *İlelü'l-hadîs*, I-VI, Riyad 2006.

İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*

Ebû Bekir b. Ebî Şeybe, *el-Musannef* (thk. Kemâl Yûsuf el-Hût), I-VII, Riyâd 1988.

İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*

Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, I-XIII, Beyrut 1959.

İbn Hacer, *el-İsâbe*

_____, *el-İsâbe fî temyîz's-sahâbe* (thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd-Ali Muhammed Muavvid), I-VIII, Beyrut 1994.

İbn Hacer, *Lisânü'l-mîzân*

_____, *Lisânü'l-mîzân*, I-VII, Beyrut 1971.

İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*

_____, *Takrîbü't-Tehzîb*, Beyrut 2009.

İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*

_____, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I-XII, Hindistan 1908.

İbn Hazm, *Esmâü's-sahâbeti'r-ruvât*

Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Hazm, *Esmâü's-sahâbeti'r-ruvât* (thk. Mes'ad Abdülhamîd Sa'dânî), Mısır 1990.

İbn Hibbân, es-Sahîh

Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân el-Bustî, *Sahîhu İbn Hibbân* (thk. Şuayb el-Arnaûd), I-XVIII, Beyrut 1988.

İbn Hibbân, es-Sikât

_____, *es-Sikât* (thk. Muhammed Abdülmûîd Hân), I-IX, Haydarâbâd 1973.

İbn Hişâm, es-Sîre

Ebû Muhammed Abdülmelik b. Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye* (thk. Tâhâ Abdürraûf Sa'd), I-II, Kahire ts.

İbn Huzeyme, es-Sahîh

Ebû Bekir Muhammed b. İshâk b. Huzeyme, *es-Sahîh* (thk. Muhammed b. el-Âzamî), I-IV, Beyrut ts.

İbn İshâk, es-Sîre

Muhammed b. İshâk, *Sîretü İbn İshâk* (thk. Süheyl Zekâr), Beyrut 1978.

İbn Kesîr, el-Bidâye

Ebu'l-Fidâ İbn Kesîr ed-Dımeşkî, *el-Bidâye ve'n-nihâye fi't-târîh* (thk. Abdullah b. Abdilmuhsin et-Türkî), I-XX, Mısır 2003.

İbn Kesîr, es-Sîre

İbn Kesîr, *es-Sîretü'n-nebeviyye mine'l-bidâye ve'n-nihâye* (thk. Mustafa Abdülvâhid), Beyrut 1976.

İbn Mâce, es-Sünen

Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd b. Mâce, *es-Sünen*, Beyrut 2013.

İbn Maîn, et-Târîh

İbn Maîn, *Târîhu İbn Maîn* (thk. Ahmed Muhammed Nur Seyf), I-IV, Mekke 1979.

İbn Sa'd, et-Tabâkâtü'l-kübrâ

Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd, *et-Tabâkâtü'l-kübrâ* (thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ), I-VIII, Beyrut 1990.

İbnü'l-Cevzî, el-Mevzûât

Abdurrahmân b. el-Cevzî, *el-Mevzûât*, I-III, Medine 1966-1968.

İbn Ebi'l-Hadîd, Şerhu Nehci'l-belâğa

Ebû Hâmid b. Hibetullah b. Ebi'l-Hadîd, *Şerhu Nehci'l-belâğa* (thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm), I-XXII, Beyrut 1996.

İbnü'l-Esîr, el-Kâmil

İzzeddîn Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. el-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh* (thk. Ömer Abdüsselâm Tedmîrî), I-X, Beyrut 1997.

İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe

_____, *Üsdü'l-Ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe* (thk. Ali Muhammed Muavvid-Âdil Ahmed Abdülmevcûd), I-VIII, Beyrut 1994.

İbnü'l-Murtazâ, Tabakâtü'l-Mu'tezile

Ahmed b. Yahyâ b. el-Murtazâ, *Tabakâtü'l-Mu'tezile*, Beyrut ts.

İbnü'l-Kıftî, İhbâru'l-ulemâ

Ebu'l-Hasen Cemâlüddîn Ali b. Yûsuf İbnü'l-Kıftî, *İhbâru'l-ulemâ bi ahbâri'l-hukemâ*, Beyrut 2005.

İclî, es-Sikât

Ebu'l-Hasen Ahmed b. Abdillâh el-İclî, *Ma'rifetü's-Sikât min ricâli ehli'l-ilm ve'l-hadîsi ve mine'd-duafâi ve zikri mezâhibihim ve ahbârihim* (thk. Abdülalîm Abdülazîm el-Bestevî), I-II, Medine 1985.

Karaman, "Filistin"

M. Lütfullah Karaman "Filistin", *DİA*, XIII, 89-103.

Kaya, "İskender"

Mahmut Kaya, "İskender", *DİA*, XXII, 555-557.

Mahmud Şelebî, Hayâtü Amr ibnü'l-Âs

Mahmud Şelebî, *Hayâtü Amr ibnü'l-Âs*, Beyrut 1997.

Mahmudov, "Zâtüsselâsil Seriyyesi"

Elşad Mahmudov, "Zâtüsselâsil Seriyyesi", *DİA*, XLIV, 153-154.

Mâlik b. Enes, el-Muvatta'

Mâlik b. Enes, *el-Muvatta'* (Şeybânî rivâyeti), (thk. Abdülvehhâb Abdüllatîf), Beyrut ts.

Mesûdî, Mürûcu'z-zeheb

Ali b. Hüseyin el-Mesûdî, *Mürûcu'z-zeheb ve meâdinü'l-cevher*, I-IV, Beyrut 1988.

Mizzî, Tehzîbü'l-Kemâl

Ebu'l-Haccâc Yûsuf b. Abdirrahman el-Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl* (thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf), I-XXXV, Beyrut 1980.

Muhammed b. Kemal es-Suyûtî, Der'ül-intikâs an Amr ibnü'l-Âs

Muhammed b. Kemal es-Suyûtî, *Der'ül-intikâs an Amr ibnü'l-Âs*, Riyad2010.

Münîr Ğadbân, Amr ibnü'l-Âs

Münîr Ğadbân, *Amr ibnü'l-Âs*, Kahire 2011.

Müslim, el-Câmiu's-sahîh

Ebu'l-Huseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Câmiu's-sahîh*, Beyrut 2013.

Nesâî, es-Sünen

Ahmed b. Şuayb en-Nesâî, *es-Sünen*, Beyrut 2014.

Nesâî, es-Sünenü 'l-kübrâ

_____, *es-Sünenü 'l-kübrâ* (thk. Hasan Abdülmunim Şelebî), I-X, Beyrut 2001.

Nesâî, Fazâilü 's-sahâbe

_____, *Fazâilü 's-sahâbe*, Beyrut ts.

Ömer Ubeyd Hasene, Amr ibnü 'l-Âs

Ömer Ubeyd Hasene, *Amr ibnü 'l-Âs*, Beyrut 2009.

Önkal, "Amr b. Âs"

Ahmet Önkal, "Amr b. Âs", *DİA*, III, 79-81.

Safedî, el-Vâfi

Selâhaddîn Halîl b. Ebûk b. Abdillâh es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât* (thk. Ahmed el-Arnaûd ve Türkî Mustafa), Beyrut 2000.

Suyûtî, Tabakâtü 'l-huffâz

Celâleddîn es-Suyûtî, *Tabakâtü 'l-huffâz*, Beyrut 1983.

Taberânî, el-Mu'cemü 'l-evsat

Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu'cemü 'l-evsat* (thk. Târik b. İvazullâh b. Muhammed-Abdülmuhsin b. İbrâhîm el-Huseynî), I-X, Kahire ts.

Taberânî, el-Mu'cemü 'l-kebîr

_____, *el-Mu'cemü 'l-kebîr* (thk. Hamdi b. Abdilmecîd es-Siflî), I-XXV, Kahire 1994.

Taberânî, Müsnedü 'ş-şâmiyyîn

_____, *Müsnedü 'ş-şâmiyyîn* (thk. Hamdi b. Abdilmecîd es-Siflî), I-IV, Beyrut 1984.

Taberî, Târîh

Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târîhu 'l-ümem ve 'l-mülûk*, I-XI, Beyrut 1967.

Terzioğlu, "İskenderiye Kütüphanesi Müslümanlar Tarafından Yakılmamıştır"

Arslan Terzioğlu, "İskenderiye Kütüphanesi Müslümanlar Tarafından Yakılmamıştır", *Vakıflar Dergisi*, sayı: 9, İstanbul 2006, s. 419-446.

Tirmizî, es-Sünen

Ebû İsâ Muhammed b. İsâ et-Tirmizî, *es-Sünen*, Beyrut 2013.

Yıldız, "Ecnâdeyn Savaşı"

Hakkı Dursun Yıldız, "Ecnâdeyn Savaşı", *DİA*, X, 385.

Tayâlisî, *el-Müsned*

Süleymân b. Dâvud et-Tayâlisî, *el-Müsned* (thk. Muhammed b. Abdilmuhsin et-Türkî), I-IV, Mısır 1999.

Vâkıdî, *el-Meğâzî*

Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî* (thk. Marsden Jones), I-II, Tahran 1984.

Zehebî, *Âlâmü'n-nübelâ*

_____, Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, *Siyeru Âlâmi'n-nübelâ* (thk. Şuayb el-Arnaûd ve dğr.), I-XXV, Beyrut 1985.

Zehebî, *Ehâdis muhtâra*

_____, *Ehâdis muhtâramin Mevzûâtî'l-Cevrekânî ve İbni'l-Cevzî* (thk. Abdurrahmân b. Abdilcebbâr el-Ferîvâî), Medine 1984.

Zehebî, *el-Kâşif*

_____, *el-Kâşif fî ma'rifeti men lehû rivâye fî'l-Kütübi's-sitte* (thk. Muhammed Avvâme), Cidde 1992.

Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*

_____, *Mîzânü'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl* (thk. Ali Muhammed el-Bicâvî), I-IV, Beyrut 1963.

Zehebî, *Târîhu'l-islâm*

_____, *Târîhu'l-islâm* (thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî), I-LII, Beyrut 1993.